Kıbrıs'ta sular ısınırken...

Rauf Denktaş'ın 45 yıllık serüveni

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Mart 2003 Sayı 31 3.500.000 TL

Vikingler Amerika'da

RUS-JAPON SAVAŞI
Osmanlı'nın gözlemci subayı Albay Pertev Bey, Port Arthur'da

'SUFFRAGETTE'LER
İngiltere'nin altın çağında, oy hakkı için ölümü göze alan kadınlar

Bir Harbiyeli'nin kaleminden

ÇANAKKALE'DE SİPER SAVAŞLARI

ISSN 1302-6577 212323 03/03
DÜNYA Yayıncılık

tarih
Popüler Tarih ◆ MART 2003 ◆ SAYI 31
ÇANAKKALE SAVAŞI ◆ RAUF DENKTAŞ ◆ RUS-JAPON SAVAŞI ◆ VİKİNGLER AMERİKA'DA

İçindekiler

Mart 2003

popüler tarih

Yıl: 3 Sayı: 2003/31 Mart 2003
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT ERSİNAN

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Haber Merkezi
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumlusu
EYLEM ERKILINÇ

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
ARA GÜLER, VURAL YAZICIOĞLU
ZEYNEP ÖZKARTAL

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

Ofset hazırlık ve baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 629 08 08 (40 hat)
Yazı İşleri dahili: 1638 - 1639
Reklam dahili: 1629
Abone dahili: 1305 - 1306
Fax: 0.212. 629 46 25
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

KAPAK

44 Mehmed Fasih Bey'in kaleminden Çanakkale'de siper savaşları
Harbiye son sınıf öğrencisi Mehmed Fasih, İkinci Hattı Müdafaa siperlerinde, yaklaşık iki buçuk ay kalır. Düşman Arıburnu'nu terk edene kadar da, bu siperlerin içinde, günlüğünü yazar.
Devrim Çakır

KAPAK FOTOĞRAFI: ANKARA TİCARET ODASI TAKVİMİNDEN

6 Editörden
8 Okurlardan
10 Ayın Tarihi
14 Basında Bu Ay
16 Karakutu
Kansu Şarman
18 Tartışma: On Soruda Lale Devri
Erhan Afyoncu
24 Vikinglerin büyük deniz serüveni
Levent Cinemre
32 Rus-Japon Savaşı
Kansu Şarman
38 Londra'yı altüst eden 'Suffragette'ler
M. Tanju Akad
54 İstanbul'u sarsan patlama
Ertan Ünal
66 Aldo Moro cinayetinin 25. yılı
Ayşe Özek Karasu
72 Yaşamöyküsü: Neyzen Tevfik
Alpay Kabacalı
76 Ahmed Midhat Efendi'nin gözüyle: Kopenhag
Yüksel Çelik
82 Uygarlıklar kapısı Urfa
Lütfü Tınç
86 Sahneden inmeyen anılarla Gülriz Sururi
90 Gazetelere rakip dergi: Yedigün
İskender Özsoy
94 Ajanda
Devrim Çakır
100 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu
102 Kitap
Lütfi Tınç
104 Bulmaca
Sedat Yaşayan
106 Ayın Fotoğrafı

KIBRIS

45 Rauf Denktaş'ın... 45 yıllık liderlik serüveni
Çocukluk ve gençlik anılarının giriş bölümünde Rauf Denktaş, liderlik yıllarının olaylarını da kaleme alacağından söz ederek, bugüne kadar kendisi hakkında söylenenlerin pek çoğunun, cevapsız kaldığını vurgular.
Orhan Koloğlu

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Bayram'da, arkeoloji sizlere 'Kurban'

Sizlere Şubat ayı gündeminden üç farklı olayı, yorumsuz bir biçimde, arka arkaya aktarmak istiyoruz. Aslında, ilk 'olay'ı, 'Ajanda' sayfalarımızın birinci haberi olarak zaten okuyacaksınız. Ama biz, burada üçünü de arka arkaya sıralayabilmek adına, bizi ilgilendiren bölümü kısaca özetleyelim:

Ocak ayının son günü, Kültür Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik, bakanlığına bağlı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün hazırlatıp yayımlattığı "Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü" adlı kitabın tanıtım kokteylinde, bir konuşma yaptı: Türkiye'deki 757 ören yeri ve müzeden ancak 192'sinin açık bulunduğunu; bu arada, 'kapalı' olan 70 müzenin de yalnızca 'onarım' nedeniyle değil, 'kadrosuzluk' ve 'parasızlık' yüzünden açılamadığını dile getirdi... Türkiye'nin kültür varlıklarına sahip çıkılması gerekiyordu...

Biz de oradaydık ve bu konuşmaya ilişkin haberler, Şubat'ın ilk günleri, gazetelerde yer aldı.

7 Şubat'ta ise gazetelerde şöyle bir başka haber vardı: Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY) Projesi'nin '2002 Türkiye Arkeolojik Tahribat Raporu' açıklanmış ve incelenen 1.459 Antik yerleşme noktasının 1.317'sinde 'yoğun tahribat' belirlendiği ortaya çıkmıştı. Bu tahribatın nedenleri; tarım, yapılaşma, definecilik-kaçak kazı, yol yapımı, baraj ve maden faaliyetleriyle doğal faktörlerdi.

Türkiye'nin arkeolojik arşivini çıkartmayı hedefleyen TAY Projesi'nin elde ettiği bu sonuçlar yalnızca Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerine aitti. Daha, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri taraması yapılmamıştı!

Bu arada, ilginç bir 'ayrıntı' da çok dikkat çekiciydi: Yozgat'taki Çengeltepe Höyüğü'nün üzerine, TEKEL'in bira fabrikası yaptığı belirlenmişti.

Gelelim 9 ve 10 Şubat tarihli gazete haberlerine: Kültür Bakanlığı Müsteşarı Mustafa İnsel'in imzaladığı tebligatlarla, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarında görev yapan 20 üye, Kurban Bayramı öncesi, görevden alınmışlardı. Muğla Kurul Başkanı Oktay Ekinci, Bursa Kurul Başkanı Prof. Dr. Mete Tapan, İstanbul 1 Numaralı Koruma Kurulu üyelerinden Dr. Aslı Erim Özdoğan, Esat Aycibin, Behruz Çinici, ayrıca İstanbul 2 Numaralı Kurul üyeleri Doç. Dr. Lütfi Yazıcıoğlu ile Tanju Verda Akın, İzmir 2 Numaralı Koruma Kurulu Başkanı Nurcan Uydaş, Adana Koruma Kurulu üyesi Gülsün Tanyeli ve Antalya Koruma Kurulu üyesi Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu görevden alınanlar arasındaydılar.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle.

BİR DÜZELTME: Biz de bu arada, geçen ay, 'Bayramlık' bir hata işlemişiz: 'Gizli oturum tutanaklarında Lozan görüşmeleri' dosyamızı hazırlayan Orhan Koloğlu'nun adı sayfada, 'Doğan Koloğlu' imzasıyla yer almış! Orhan Koloğlu ile Doğan Koloğlu ağabeylerimizden ve okurlarımızdan özür dileriz. ■

Kültür Bakanlığı'nın hazırladığı "Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü" adlı kitabın tanıtımı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Assos Salonu'nda yapıldı.

1 MART: Bosna-Hersek, referandum sonrasında, Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlık kararı aldı. Ancak 3 Mart'ta, Sırp kuvvetleri, Bosna'nın kuzeyindeki Bosanki Brod'u bombaladı ve silahlı çatışmalar başladı (1992).

3 MART: TBMM, halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanı mensuplarının yurtdışına çıkarılmasına ilişkin kanunu kabul etti. Halife Abdülmecit, aynı gece Dolmabahçe Sarayı'ndan alınarak İsviçre'ye gönderildi (1924).

4 MART: Mustafa Kemal Paşa, İktisat Bakanı Mahmut Esat Bey ve Kâzım Paşa'nın konuşmalarıyla, 14 Şubat'ta başlayan İzmir İktisat Kongresi sona erdi (1923).

5 MART: II. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan ve SSCB ile Doğu Avrupa ülkelerini simgeleyen 'demirperde' kavramı; ilk kez İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in bir konuşmasında kullanıldı (1946).

6 MART: ABD'nin Pennsylvania kentinde, diz kapağının 10 santimetre altından daha kısa eteklerin giyilmesi, polis tarafından yasaklandı (1921).

7 MART: Gazeteci-yazar Çetin Emeç ve şoförü Ali Sinan Ercan, uğradıkları silahlı saldırıda yaşamlarını yitirdiler. Büyük tepkiyle karşılanan cinayetin, basını susturmaya yönelik, siyasal içerikli bir tertip olduğu konuşuldu (1987).

8 MART: Suriye'de, bir darbe sonucu, Baasçılar ve Nasırcılar iktidarı ele geçirdiler. Baasçı subaylar, Şubat ayında, Irak'ta da, yönetimi ele geçirmişler ve Başbakan Kasım öldürülmüştü (1963).

9 MART: İstanbul, Beyoğlu'ndaki Galatasaray Lisesi, yangında bütünüyle yandı. Binanın onarım çalışmaları tamamlanana kadar, öğretim, Beylerbeyi'ndeki hastane binasında sürdü (1907).

10 MART: Hollywood'da çekilen ilk film olan 'In Old California' (Eski California'da) gösterime girdi. Film, bir İspanyol kızının California'ya vali olmaya hazırlanan bir politikacıyla yaşadığı aşkı ele alıyordu (1910).

11 MART: SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri Konstantin Çernenko'nun ölümünün ardından, yerine Mihail Gorbaçov getirildi. Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanlığı'nı ise, vekaleten Vasili Kuznetsov devraldı (1985).

12 MART: Burdur Milletvekili Mehmet Akif Ersoy'un yazdığı 'İstiklal Marşı', milletvekilleri tarafından ayakta dinlendi ve TBMM'de 'ulusal marş' olarak kabul edildi (1921).

13 MART: Erzincan'da meydana gelen 6.3 şiddetindeki depremde, 492 kişi yaşamını yitirdi; yaklaşık 100 bin kişi de evsiz kaldı. Yardım malzemelerinin dağıtımında yaşanan aksaklıklar, halk arasında gerginlik yarattı (1992).

14 MART: Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulmasını öngören yasa tasarısı, Danışma Meclisi'nde kabul edildi. DGM'lere, 1982 Anayasası'nın 143. maddesiyle anayasal dayanak sağlanmıştı (1983).

Erden Kral'ın "Hakkari'de Bir Mevsim" adlı filmi, 1 Mart'ta, 33. Berlin Film Şenliği'nde aldığı dört ödülle, şenlik kapsamında, en çok ödül kazanan birkaç filmden biri olarak sinema tarihine geçti. Ferit Edgü'nün 'O' adlı romanından senaryolaştırılan filmde, başlıca rolleri Genco Erkal, Şerif Sezer ve Erkan Yücel paylaşıyordu (1983).

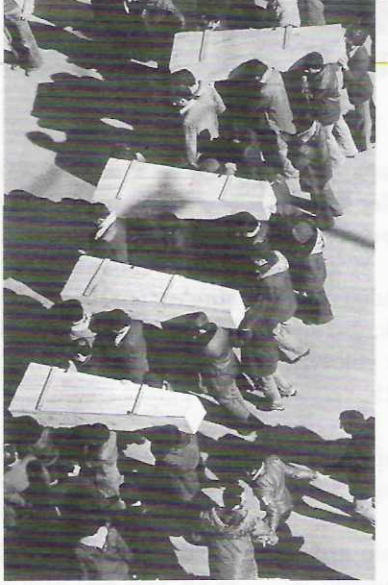

Fransa'nın başkenti Paris'teki Nanterre Üniversitesi'nde, ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü savaşa karşı çıkan ve eğitimde reform yapılmasını isteyen 400 öğrenci, 22 Mart günü, Daniel Cohn-Bendit'in liderliğinde üniversitenin birinci amfisini işgal ederek '68 Olayları'nı resmen başlattı (1968).

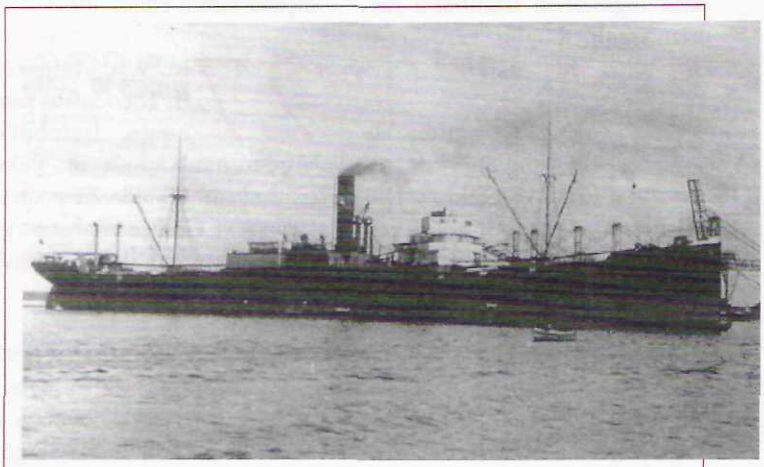
Eğitimde laikliği ve öğretim birliğini esas alan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 3 Mart'ta kabul edildi. Şer'iye ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı; eğitsel kurumların tümü, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Yukarıda, dönemin karma eğitim veren okullarından bir görüntü yer alıyor (1924).

16 Mart'ta, İstanbul Üniversitesi'nden çıkan kalabalık bir öğrenci grubunun üzerine bomba atıldı; 7 öğrenci öldü. Ardından, silahlı kişilerce gruba ateş açıldı; 100'den fazla kişi yaralandı. Olay kamuoyunda tepkiyle karşılanırken, DİSK, 20 Mart'ta, 'Faşizme İhtar' adıyla iş bırakma eylemi gerçekleştirdi (1978).

Türkiye'de esrar satarken yakalanan 14 yaşındaki İngiltere vatandaşı Timothy Davey, iki ülke arasında krize neden oldu. Davey'in hapse mahkum edilmesinin İngiliz basınında 'Gaddar Türkler' manşetiyle yer alması, Ankara'da rahatsızlığa yol açtı. 5 Mart'ta Başbakan Erim'in İngiltere ziyareti iptal edildi (1972).

38 tonluk 'Elise' adlı buharlı tekne, 17 Mart günü, Kaptan Pierre Andriel yönetiminde, Newhoven limanından ayrıldı ve 17 saatlik bir yolculuktan sonra Le Havre'a ulaştı. 'Elise' böylece, Manş Denizi'ni aşan ilk buharlı tekne oldu (1816).

Kocasının ölümünden sonra, Paris salonlarında göz dolduran Joséphine, 9 Mart'ta Napolyon Bonapart ile evlendi. Mısır Seferi'ndeyken, Joséphine'in kendisine ihanet ettiğini sanan Napolyon Bonapart, 1809'da onu boşadı. Joséphine, ölene dek (1814) Napolyon ile mektuplaştı (1796).

Kıbrıs Rum toplumunun lideri Başpiskopos Makarios, 9 Mart'ta, İngiltere tarafından Seyşel Adaları'na sürgüne gönderildi. Adanın İngiliz Genel Valisi John Harding, Makarios'un, terörizmi aktif olarak desteklediği için sürgün edildiğini açıkladı. Makarios, yandaki fotoğrafta, Rum çeteci Nikos Sampson ve Albay Grivas ile birlikte görülüyor (1956).

15 MART: Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Türkiye'yi temsil eden Galatasaray, Monaco takımı ile Köln'de oynadığı maçta 1-1 berabere kalarak, Avrupa kupalarında yarı finale yükselen ilk Türk takımı oldu (1989).

16 MART: İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin ardından, 13 Kasım'da gemilerini İstanbul önünde demirlemişlerdi. Ama İngilizlerin İstanbul'u resmen işgali, bugün gerçekleşti (1920).

17 MART: İngiltere'de ilk doğum kontrol kliniği açıldı. Din adamlarının, evlilik dışı ilişkileri teşvik edeceği gerekçesiyle karşı çıktıkları bu girişim; botanikçi Dr. Marie Stopes tarafından hayata geçirildi (1921).

18 MART: Fransız-Alman savaşından alınan yenilginin ve III. Napolyon yönetimindeki İkinci İmparatorluk'un (1852-1870) çöküşünün ardından Paris'te çıkan ayaklanmalar sırasında, 'Paris Komünü' kuruldu (1871).

21 MART: Uşak'ta makineyle halı üretecek bir halı fabrikası kurulması üzerine, işsiz kalacaklarını düşünen halı tezgahtarı sahipleri, fabrikayı basıp makineleri parçaladılar; pamuk depolarını yağmaladılar (1908).

22 MART: Yassıada'da idama mahkum edilen, ancak cezası yaş haddi nedeniyle müebbet hapse çevrilen eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar; adli tıbbın raporu üzerine, Kayseri Cezaevi'nden tahliye edildi (1963).

25 MART: Roma'da bir araya gelen Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un temsilcileri, 'Roma Antlaşması'nı imzalayarak, Avrupa Ortak Pazarı'nı (AET) kurdular (1957).

26 MART: TBMM'ce 26 Mart'ta kabul edilen 1782 sayılı Ölçüler Kanunu'yla, okka, endaze vb. gibi eski ölçülerin yerine, kilo, gram, litre gibi uluslararası ölçüler kabul edildi (1931).

27 MART: İmparator II. Theodosius zamanında, İstanbul'da, 'Auditorium' adıyla ilk yüksek okul açıldı. Okulda 31 profesör, Latince ve Grekçe hitabet ve gramer, hukuk ve felsefe dersleri vermeye başladılar (425).

28 MART: 'Baba' (1972) filmindeki rolüyle, en iyi erkek oyuncu dalında Oscar ödülüne layık görülen Marlon Brando; sinema sanayiinin Kızılderililere karşı tutumunu protesto ettiği için, ödülü reddetti (1973).

30 MART: ABD'de, Ethel ve Julius Rosenberg çifti, Sovyetler Birliği hesabına çalıştıkları ve ABD'nin nükleer sırlarını bu ülkeye sattıkları gerekçesiyle, idama mahkum edildi. İdamlar, 1953 Haziran'ında gerçekleştirildi (1951).

31 MART: Paris'te, Seine nehri kıyısında yükselen Eyfel Kulesi, 1889 Dünya Sergisi'nin sembolü olarak resmen açıldı. Yaklaşık iki buçuk yılda tamamlanan kule, aynı zamanda, Fransız Devrimi'nin 100. yaşını da simgeliyordu (1889).

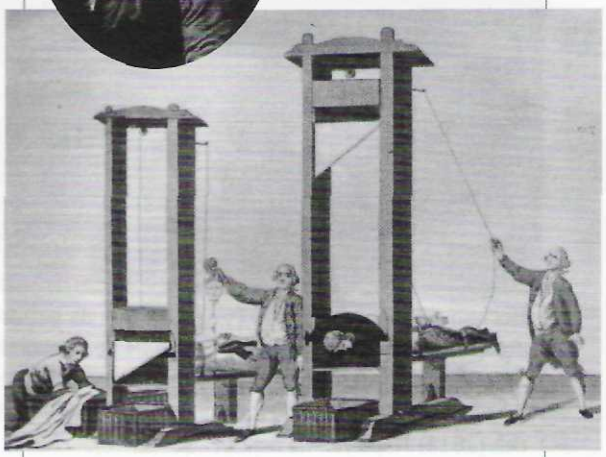

Vivien Leigh, 1 Mart'ta, 'Rüzgar Gibi Geçti' filmindeki 'Scarlett O'Hara' rolüyle Oscar ödülü kazandı. Seçmelerde birçok adayı geride bırakarak bu rolü alan Leigh; ikinci Oscar'ını da, 'İhtiras Tramvayı' (1951) filmiyle almıştı (1940).

Fransa Milli Meclisi, 20 Mart'ta giyotinle idamı onayladı. Adını, mucidi Joseph Ignace Guillotin'den alan giyotin, ölüme mahkum edilen kişilerin kafasını, iki direk arasında kayan bir bıçağın darbesiyle koparıyordu. İlk kez 25 Nisan 1792'de kullanılan giyotin, Fransa Kraliçesi Marie Antoinette'in de başını gövdesinden ayırmıştı (1792).

Yaşadıkları trajik olaylar nedeniyle, ABD'deki Kennedy ailesine benzetilen Menderes'lerin büyük oğlu Yüksel Menderes *(üstte)*, 8 Mart 1972'de, havagazıyla intihar etti. 1 Mart 1978'de, Mutlu Menderes, bir trafik kazasında yaşamını yitirdi. Ve 15 Mart 1996'da, Aydın Menderes, geçirdiği trafik kazası sonucunda felç oldu.

Türk Silahlı Kuvvetleri, 12 Mart'ta, hükümete bir muhtıra verdi. Başbakan Demirel, bu gelişmenin ardından hemen istifa ederken; muhtırayla, 1961 Anayasası'nın öngördüğü temel hak ve özgürlüklere önemli kısıtlamalar getiren olağanüstü bir ara rejim dönemine girilmiş oldu (1971).

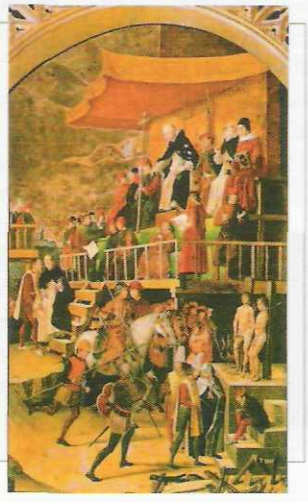

Nick Larocca'nın 'Original Dixiland Jazz Band' adlı orkestrası ilk caz plağını, 7 Mart'ta New Jersey'deki Victor Co. plakçılık şirketi için doldurdu. Bu plakta, 'The Dixie Jazz Band One Step' ve 'Livery Stable Blues' adlı parçalar yer aldı (1917).

İstanbul Boğazı, 1 Mart'ta, kuzeyden gelen büyük buz kütlelerinin hücumuna uğradı. Buzların yoğunluğu yüzünden Boğaz vapurları çalışamadı. Köprü'den Harem'e yalnızca bir sefer yapılabilirken, Köprü-Kadıköy seferleri aksadı (1929).

Engizisyonun baskıları yüzünden İspanya'dan kaçıp Osmanlı'ya sığınan Museviler, 4 Mart günü, Neve Şalom sinagogunda düzenledikleri 'şükran duası' töreniyle, Türkiye'ye teşekkürlerini ilettiler. Katolikliğe geçmeyen ve 2 Ağustos 1492'de İspanya'dan kovulan Museviler, aynı yıl Osmanlı topraklarına kabul edilmişlerdi (1992).

THY'nin DC-10 tipi 'Ankara' yolcu uçağı, arka bagaj kapısının kopması sonucu, 3 Mart'ta, Paris Orly Havaalanı yakınlarında düştü. Dünya sivil havacılık tarihinde, o güne kadar gerçekleşen *en büyük kazada*, 346 yolcu ve mürettebat öldü. Yapımcı Amerikan Douglas firması hatayı kabul ederek, DC-10 tipi uçaklarını kontrole aldı (1974).

100 YIL ÖNCE

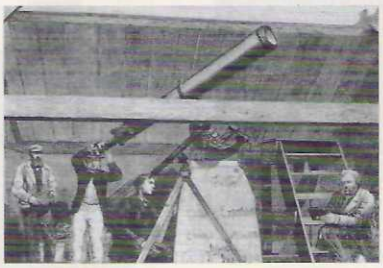
Müsamere

Osmanlı Bankası Müdür Muavini Panciri Beyefendi hazretlerinin hanelerinde Pazar akşamı bir konser tertip olunmuştur. Müsamere esnasında, meşhur şarkıcı Mösyö Nikolay şarkılar söylemiştir.
(Sabah, 23 Mart 1903)

Vezüv Yanardağı

Vezüv Yanardağı birkaç günden beri kemal-i şiddetle lav püskürtmeye devam etmektedir. Yanardağın ağzından alevler çıkmaktadır. Çevredeki ahali uzak bölgelere kaçmıştır. Bütün kiliselerde dua ile meşgul olunmaktadır.
(Sabah, 15 Mart 1903)

Yerkürenin Hakiki Şekli

Rus bilginlerinden oluşan özel bir heyet, yerkürenin uzunluğunu ölçmek için incelemelerde bulunmaktadırlar. Heyetin bu çalışmaları fen bilimleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bilim heyeti iki kutbu birbirine bağlayan ekseni ölçmeye muvaffak olursa, yerkürenin ne şekilde bulunduğu kolayca anlaşılabilecektir.
(Sabah, 31 Mart 1903)

Gazligöl Maden Suyu

Konya Demiryolu hattı güzergahı üzerinde, Gazlıgöl adı verilen bir kaplıca civarında bulunan maden suyunun işletme imtiyazı Hamidiye Etfal Hastahanesi'ne verilmiştir. Söz konusu maden suyunun, özellikle anne sütü ile beslenemeyip emzik ile süt içmek zorunda kalan çocukların vücudunu güçlendirdiği anlaşılmıştır.
(Sabah, 20 Mart 1903)

Musurus Paşa

Londra'dan haber aldığımıza göre, Osmanlı devletinin Londra sefiri Musurus Paşa hazretleri, İngiliz Kralı 7. Edvard hazretleri tarafından Buckingham Sarayı'nda tertiplenen özel kabul resminde hazır bulunmuştur. Kabul resmine Fransa, Amerika, İspanya, Almanya, İtalya sefirleri dahi resmi kıyafetleri üzerlerinde bulunduğu halde katılmışlardır.
(Sabah, 16 Mart 1903)

75 YIL ÖNCE

Romanya Kraliçesi

Sabık Romanya kraliçesi Mari, beraberinde güzel kızı Prenses Elena bulunduğu halde, dün Köstence'den şehrimize gelmiştir. Kraliçeyi hükümet adına İstanbul Valisi Mithat, Belediye Başkanı Muhittin ve Polis Müdürü Şerif beyler karşılamışlardır. Şehrimizde birkaç gün kaldıktan sonra Kıbrıs'a gidecek olan Kraliçe Mari, dün bir gezinti yapmıştır.
(Cumhuriyet, 27 Mart 1928)

Yeni Maaş Kanunu

Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan yeni maaş kanunu Bakanlar Kurulu'nda incelendikten sonra TBBM'ye sunulacaktır. Yeni kanun memurların nasıl seçileceklerini, ne surette terfi edeceklerini göstermektedir. Yeni kanuna göre asgari maaş 35, azami maaş 600 lira olacaktır.
(Cumhuriyet, 4 Mart 1928)

İkinci İnönü Zaferi

Bugün İkinci İnönü'nün 8. yıldönümüdür. Harb-i umumiden mağlup çıkmış bir memleketin enkazı üzerinde hiç yoktan bir kuvvet meydana getiren eller, insafsız düşmana rağmen efsanevi mucizeler göstermişlerdir. İkinci İnönü şehitlerini rahmetle anıyor ve bize bugünleri gösteren kurtarıcı ellerin de başımızdan eksik olmamasını temenni ediyoruz.
(Cumhuriyet, 31 Mart 1928)

16 Mart Faciası

Bugün 16 Mart 1920 faciasının yıldönümüdür. Çünkü bugün, Türkiye'yi ve Türklüğü dünya yüzünden

kaldırmaya azmetmiş olanlar, gece karanlığında bir avuç mazlum Türk'ün kanını döktüler.
(Cumhuriyet,16 Mart 1928)

İflas

Ticaret Odası Başkanı ve manifatura tüccarlarından Avundukzade Aziz Bey ve ortaklarının iflas ettiği bildirildi. Avundukzade'ler müessesesinin birkaç milyon lira borcu vardı. Yeni iflasların meydana gelmesi bekleniyor.
(Cumhuriyet, 30 Mart 1928)

MENDERES PARİS'TE

Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, resmi bir ziyaret için Fransa'nın başkenti Paris'e gitti. Başbakan Menderes ve beraberindeki heyeti, Paris'te, Fransa Başbakanı René Mayer ve Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu karşıladı.
(9 Mart 1953).

YENİ KONUTLAR YOLDA

Emlak Kredi Bankası Genel Müdürü Medeni Berk, sermayelerinin 200 milyon liraya çıkarılacağını, İstanbul'da Levent ve Koşuyolu'nda 450, Baruthane'de bin 500 konut içeren siteler inşa edeceklerini söyleyerek, iki yıl içinde İstanbulluların konut sıkıntısını hafifleteceklerini iddia etti.
(9 Mart 1953)

JOZEF STALİN ÖLDÜ

SSCB'yi yaklaşık 30 yıl yöneten ve geçirdiği beyin kanamasının ardından bilincini yitiren Jozef Stalin, öldü. Stalin'in halefinin kim olacağı henüz belli olmadı. Yeni liderin, Stalin'in yakın çevresinde yer alan liderler arasındaki mücadelenin ardından belirleneceği bildiriliyor.
(5 Mart 1953)

DOĞAN ÖZ ÖLDÜRÜLDÜ

Tedhiş olaylarının soruşturmasıyla görevli Ankara Savcı Yardımcısı Doğan Öz, otomobiliyle eve dönerken, otomatik tabancayla taranarak öldürüldü. Bir süre önce

'komando' yurtlarında arama yaptırdığı bilinen Öz'ün cenazesine katılan binlerce kişi, Ülkü Ocakları'nın kapatılmasını istedi.
(24 Mart 1978)

KREDİ ANLAŞMASI

Türkiye ile IMF (Uluslararası Para Fonu) arasında 2 yıl için, 450 milyon dolarlık krediyi öngören anlaşma, Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu ile IMF yetkilileri arasında imzalandı. Bu 'stand by' kredisi, her biri 60 milyon dolardan oluşan 6 dilim içeriyor.
(23 Mart 1978)

İSVİÇRE BULUŞMASI

Başbakan Ecevit ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis, İsviçre'nin Montreux kentinde bir araya gelerek, iki ülke arasındaki ilişkiler hakkında görüştüler. Görüşmelerin ardından bir açıklama yapan Ecevit, "ABD gölge etmesin, başka ihsan istemem" dedi.
(11 Mart 1978)

50 YIL ÖNCE

MAKARİOS'TAN AÇIKLAMA

Yunanistan Başbakanı Papagos'la görüştükten sonra bir açıklama yapan Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, "Kıbrıs konusunda çabuk bir hal çaresi bulunacak" dedi. Makarios, Başbakan Papagos'un kendisine, "Yunan hükümeti, Kıbrıs konusunda kendisine düşen milli görevi mutlaka yerine getirecektir" dediğini söyledi.
(3 Mart 1953)

GANGSTERLİK OLAYLARI

İstanbul Karaköy'de, bir mutemedin içinde binlerce lira bulunan çantası, tabancalı bir haydut tarafından çalındı. Mutemet Lütfi Özgürel'i tabancayla yaralayan gangster, çantayı alarak kayıplara karıştı.
(18 Mart 1953)

25 YIL ÖNCE

EVREN GÖREVE BAŞLADI

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar törenle emekliye ayrılırken, yerine atanan eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Kenan Evren göreve başladı. Evren, ilk konuşmasında, "Ordu, parlamenter sisteme yapılan saldırıları yok edecek güçtedir" dedi.
(6 Mart 1978)

TÜRKEŞ'İN TEPKİSİ

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, partisinin Uşak'ta düzenlediği toplantıda konuşurken, salonda görevli iki emniyet görevlisinin telsizinden çıkan seslerden dolayı konuşmasını yarıda kesti ve "Benim konuştuğum yerde kimse konuşamaz" diyerek, emniyet görevlilerinin üzerine yürüdü.
(18 Mart 1978)

FOTOĞRAFLAR: SADRİ HAŞİMOĞLU ARŞİVİ

Milli Mücadele'de Oltu Şûra Hükümeti

Doğu'da ilk örgütlü direniş

Oltu Şûra Hükümeti, Ermeni işgaline karşı koyarak, hem Doğu sınırında ilk örgütlü direnişi başlatmış, hem de TBMM'ye katılmak konusunda, diğer Anadolu kentlerine örnek olmuştu.

KANSU ŞARMAN

Mondros Mütarekesi'nin 11. maddesi uyarınca, daha 6 ay önce düşman işgalinden kurtarılmış olan Güneybatı Kafkasya bölgesi, yine Türkiye sınırları dışında bırakılıyordu. İngiltere ve müttefikleri, Güneybatı Kafkasya ile Oltu ve çevresindeki kentleri Ermenilere vermek niyetindeydiler.

Birkaç ay sonra Kars'ta, Wilson prensiplerine dayanarak Mondros Mütarekesi'nin hükümlerini uygulatmamak üzere 'Cenubigarbi Kafkas Hükümeti' kuruldu. Ancak bu yerel hükümet, Ermenilerin bölgeye girişine izin verilmesini isteyen İngilizlerin talebine karşı koyunca, kapatıldı ve üyeleri tutuklanarak Malta'ya sürüldüler. Oysa Oltu Sancağı, İngilizlerin bu tavrına karşı koymaya kararlıydı.

Oltulu yöneticiler, Türk çoğunluğunu kaybetmemek için, her çareye başvurdular. Göç etmek isteyen halkın önüne geçtiler. Cenubugarbi Kafkas Hükümeti'nde görev alan Oltulu milletvekilleri de

Türk askeri, Ermenilerden kurtarılan Kars'a girerken (üstte) ve Oltu Şûra Hükümeti Reisi Yusuf Ziya Bey (sağda).

İlk Meclis'te Oltu Milletvekili olan Yasin (Haşimoğlu) Bey ve arkadaşları (solda). Kars ve çevresinde görev yapan İngiliz subayları, Millet Meclisi ordusunun bölgeyi ele geçirmesinin ardından tutuklanarak Erzurum cezaevine kapatıldılar (solda). Oltu Şura Hükümeti binası (altta). Yapı, daha sonra Oltu Belediye binası olarak kullanıldı.

Kars'ı terk ederek memleketlerine döndüler ve Oltu İslam Komitesi'ni kurdular.

Oltu İslam Komitesi derhal çalışmalara başladı. Bir 'Türk Şûra Hükümeti' kurmak gerekiyordu. Oltu yakınlarındaki Kaleboğazı, Bardız ve Narman yaylalarına kadar olan bölgeleri savunma sınırları içerisinde kabul ederek, 'Oltu Şûra Hükümeti'ni kurdular.

Gelişmelerden kuşkulanan İngilizler, Kars'tan Yüzbaşı Foltin ile Yüzbaşı Farel'i bir manga erle Oltu'ya gönderdiler. Yüzbaşı Farel, Şûra Hükümeti'ne başvurarak Oltu ve dolaylarının Ermenilere ait olduğunu, bu yüzden buralara Ermenilerin getirilmesine izin verilmesini istedi.

Hükümet bu teklifi reddetti. Şûra Hükümeti'ni zorla dağıtamayacağını anlayan Yüzbaşı, yeni bir meclis kurulmasını ve bu meclise Rumlardan da bir üye alınmasını sağladı. Mehmet Ramiz Bey'in başkanlığında kurulan ve Şûra yönetiminin yerini alan yeni meclis, 'Oltu Meclisi İdaresi' adını aldı. Yusuf Ziya Bey, Şakiroğlu Ahmet Bey, İzzet Bey, Sefer Efendizade Ahmet Bey ve Rumlardan Narmanlı Papadopulo, meclis üyesi oldular.

Meclis kararlarını, kendisini 'Oltu Mutasarrıfı' olarak tanıtan Yüzbaşı Farel denetliyordu. Farel, Kars'a döner dönmez, Oltu Şûra Hükümeti yeniden yapılanma işine hız verdi. Kentin savunması için silahlanıldı. Haziran 1919'da Rum asıllı Paşalof başkanlığındaki bir Ermeni heyeti, Oltu'ya gelerek hükümetle görüşmeler yapmak istedi. Heyetin teklifi, Oltu'nun Ermeni yönetimine bırakılmasıydı. Oltu Şûra Hükümeti bu teklifi şiddetle reddetti.

Bu kararlı tepki, Ermenistan'ı, Oltu'yu işgal için planlar yapmaya sevk etti.

Oltu Şûra Hükümeti ise Gürcüler ve Azerbaycan'la ilişki kurarak silah bulmaya çalışıyordu. 1919'da, 6 Ekim'i 7'sine bağlayan gece alınan bir kararla, Erzurum'dan cephane, tüfekçi ustaları ve sağlık memuru getirilmiş, sonuna kadar direnme kararı alınmıştı.

Ancak soğuklar yüzünden, 1919 sonbaharı ile 1920 kışında, iki taraftan da herhangi bir savaş girişimi gelmedi. 1920 ilkbaharında büyük çapta bir Ermeni saldırısı beklenirken, Kızılordu aniden Azerbaycan'ı işgal ederek Ermenistan sınırları üzerinde göründü. Bu gelişme Ermenilerin dikkatini Oltu cephesinden uzaklaştırdı.

Nisan ayı geldiğinde, Oltu Şûra Hükümeti üyeleri de Ankara'da toplanacak Meclis'e katılma kararı aldılar. Oltu'yu temsil etmek üzere görevlendirilen Yasin Bey, 17 Mayıs 1920 günü Oltu Sancağı'nın anavatanla birleştiğini ilan etti.

Oltu'nun anavatana katılmasının ardından, Ermeni saldırısı geldi. Ancak Meclis kuvvetleri, bir süre sonra bölgeyi hakimiyet altına aldı. Moskova ve Kars antlaşmalarıyla da sınır belirlendi. ■

On soruda Lale Devri

'Lale Devri' denilince, akla hep eğlence gelir. Ancak bu dönem 'eğlenceden ibaret' değildir. Osmanlı modernleşmesi de Lale Devri ile başlar. Bu dönem, Osmanlı tarihinin en ilginç dönemlerinden birisidir.

ERHAN AFYONCU

1. 'Lale Devri' adını nasıl aldı?
2. Lale Devri nasıl başladı?
3. Neden Avrupa'ya elçi gönderildi?
4. 28 Mehmed Çelebi'nin elçiliği ne getirdi?
5. Matbaa nasıl faaliyete geçti?
6. Matbaa niçin geç geldi?
7. Tulumbacı Ocağı nasıl kuruldu?
8. Lale Devri'nin eğlence hayatı nasıldı?
9. Lale Devri'nde başka neler yapıldı?
10. Lale devri nasıl sona erdi?

1 'Lale Devri' adını nasıl aldı?

Yahya Kemal, Paris'te 20. Yüzyıl Osmanlı tarihçiliğinin en önemli isimlerinden Ahmed Refik Altınay ile bir sohbetlerinde, Osmanlı tarihinin 18. Yüzyıl'daki bu medeni hamle dönemini 'Lale Devri' olarak adlandırır.

O sıralarda bu döneme ilişkin bir kitap hazırlayan Ahmed Refik de bu adlandırmayı beğenerek, yapıtında kullanır.

Ahmed Refik'in kitabına verdiği bu isim, daha sonra yaygınlaşarak bu dönemi sıfatlandıran ifade haline gelir.

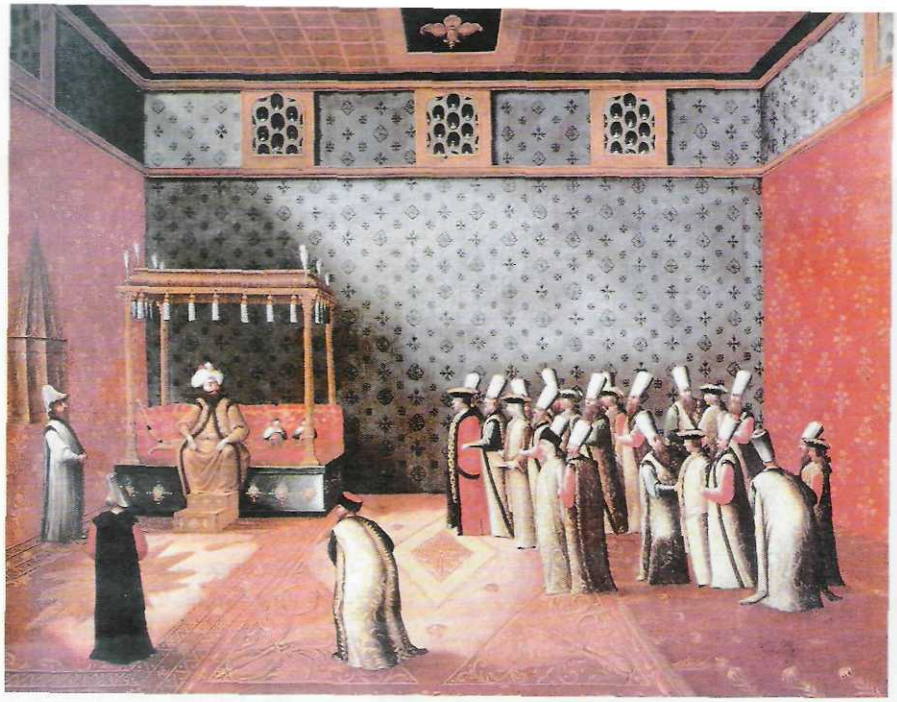
2 Lale Devri nasıl başladı?

Viyana Bozgunu sonrasında kendisini toparlamaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu Venedik ve Rusya'yı mağlup etmişse de 1715-1718 savaşla-

rında, Avusturya'ya yenilerek Sırbistan'ın bir bölümünü kaybetmişti.

Bürokrat kökenli olan Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, 1718'deki Pasarofça Antlaşması'ndan sonra yaklaşık 35 yıldır süren savaş dönemine son verdi. Barış, eğlence ve yenileşme dönemini başlattı.

Pasarofça Antlaşması ile 1683 yılından beri süregelen karışıklıklar bitti, 1730 yılına kadar devam edecek olan, 12 yıllık yeni bir dönem, 'Lale Devri' başladı.

3 Neden Avrupa'ya elçi gönderildi?

Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, Avrupa'yı tanımak gerektiğini fark eden ilk Osmanlı sadrazamıydı. Avrupa devletlerinin İstanbul'daki elçileriyle düzenli ilişkiler kurdu. Ayrıca Osmanlı tarihinde ilk kez, Avrupa devletlerine elçi gönderdi.

Elçiler sadece askeri ve ticari antlaşma yapmaya gitmemişlerdi. Avrupalı devletlerin askeri gücü ve devlet yapılarıyla ilgili bilgi edineceklerdi.

İbrahim Paşa, Viyana'ya (1719); Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi, Paris'e (1720-1721); Nişli Mehmed Ağa, Moskova'ya (1722-1723); Mustafa Efendi, Viyana'ya (1730); Mehmed Efendi, Lehistan'a (1730) elçi olarak gönderildiler.

Bu elçiler gittikleri yerlere ilişkin gözlemlerini dile getiren raporlar hazırlayarak sadrazama sundular. Artık 'dış dünyaya bakmayan' Osmanlı dönemi sona ermişti.

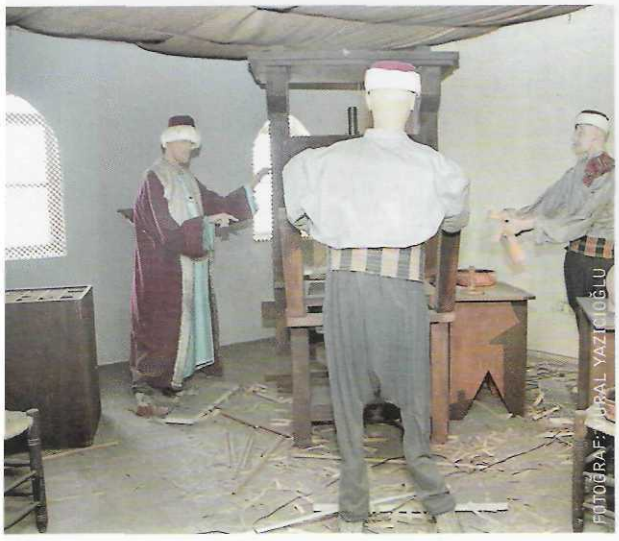
4 28 Mehmed Çelebi'nin elçiliği ne getirdi?

Osmanlı elçilerinin yazdığı 'sefaretnâmeler' arasında en fazla üzerinde durulan yapıt, Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin 1720-1721 tarihli Fransa Sefaretnâmesi'dir. Edebi ve tarihi kıymetinin yanı sıra bu yapıt, Osmanlı toplum yaşantısı üzerindeki etkisi açısından da önemlidir. Bu sefaretnâme, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya bakışının değişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Babası Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi ile birlikte Paris'e giden Mehmed Said'in Fransa'daki gözlemleri ve dönü-

III. Ahmed, bir yabancı elçiyi kabul ediyor (üstte; Van Mour ekolü). Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi (solda); oğlu Mehmed Said Efendi (altta). Sadrazam Damat İbrahim Paşa (sol altta).

İstanbul'daki Basın Müzesi'nde, İbrahim Müteferrika'nın (sağ üstte) kurduğu matbaanın maketi (üstte).

III. Osman döneminden tuğralı bir gümüş divit (üstte).

Lâke kalem kutusu (üstte). 1708 tarihli el yazması bir Kur'an (sol üstte). Castellan'ın bir deseni: İçoğlanı ve yazı ustası (sağda).

şünde gerçekleştirdiği icraat da önemlidir. Gerçek bir Osmanlı aydını olan Mehmed Said, Paris'te babasından daha çok dolaşmış, çevre edinmiş ve Fransa'yı dikkatli bir biçimde gözlemlemiştir. Matbaanın kurulmasında çok önemli rolü vardır. Ayrıca Fransa'dan İstanbul'a getirdiği kitap, elbise ve mobilyalar, Osmanlı başkentinde Batı modasının yayılmasına yol açmıştır.

Mehmed Said'in Paris'te elçi iken gönderdiği tablolar sayesinde, Türk minyatür sanatında, yeni bir çığır açılmıştır. Bu resimleri gören minyatürcüler, özellikle Levni, minyatürle Batı üslubu resim arasında yeni bir tarz geliştirmiştir.

5 Matbaa nasıl faaliyete geçti?

Matbaa denilince akla, İbrahim Müteferrika adı gelir. Gerçek bir aydın olan Müteferrika aslen Macar kökenliydi. 1700'lü yıllarda Müslüman olarak Osmanlı hizmetine girmişti. Devlet hizmetinde çalışırken, matbaa kurulmadan önce, bir 'harita tezgahı' tesis ederek birkaç harita basmıştı. Amacı, bir matbaa kurmaktı. Fransa elçisinin oğlu Mehmed Said Efendi'nin de böyle bir niyeti olması sayesinde, kuvvetli bir destek buldu. Bu dönemde yangınlar yüzünden birçok kitabın yok olması da böyle bir teşebbüse uygun ortam hazırlamıştı.

Bu ikilinin müracaatları, Sadrazam tarafından olumlu karşılandı ve Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin kitap basımını onaylayan fetvası ile 1727 yılı Temmuz ayının başlarında, ilk Türk matbaası kuruldu. 1728 yılında ilk basılan kitap 'Vankulu' diye bilinen bir sözlüktür.

Bu matbaanın kurulmasında ve işletilmesinde İbrahim Müteferrika'nın rolü büyüktür. Ancak Yirmi Sekiz Çelebizâde Mehmed Said Efendi'nin bu işteki payı da gözden kaçırılmamalıdır. Said Efendi, Fransa'da matbaayı yakından görüp incelemiş ve geri döndüğünde, babasının nüfuzunu da kullanarak, Osmanlı'da ilk Türk matbaasının kurulmasını sağlamıştır.

Ünlü Fransız düşünür Saint-Simon hatıratında, Mehmed Said Efendi'nin Paris'te bir matbaayı ziyaret ettiğini ve İstanbul'a dönüşünde bir matbaa açmayı düşündüğünü yazmaktadır. Bu bilgi, matbaanın tesisinde onun oynadığı rolü açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak Mehmed Said Efendi'nin bürokraside yükselmesi nedeniyle, matbaacılıktan erken ayrılması ve İbrahim Müteferrika'nın çalışmaları, Mehmed Said'in bu olaydaki rolünü gölgelemiştir.

6 Matbaa niçin geç geldi?

Osmanlı tarihinde, üzerinde düşünülmeden tartışılan sorunlardan biri de, matbaanın geç gelişi

konusudur. Bu sorun tartışılırken, İstanbul'da bulunan 90 bin hattatın buna engel olduğu anlatılır. Bu bilgi üzerinde, araştırma dahi yapmadan bir an düşünülse, böyle bir şeyin mümkün olamayacağı rahatlıkla anlaşılır.

Bir kere, değil hattatların, belki bütün İstanbul esnafının toplamı ancak 90 bin idi!

Yine matbaanın geç gelmesi tartışılırken, 'Geldi de ne oldu?' diye bir sorgulama yapılmaz. Matbaanın kurulmasından İbrahim Müteferrika'nın ölümüne kadar geçen yaklaşık 20 yıllık dönemde, Müteferrika'nın gayretleriyle, 17 kitap (23 cilt) basılabilmiştir.

Müteferrika'nın ölümünden sonra ise yalnızca bir kitap basılır ve sonra da matbaa 46 yıl faaliyetine ara verir. Bu durum, matbaanın kuruluşunun ötesinde, faaliyetinin de tamamen İbrahim Müteferrika'nın gayretleriyle yürüdüğünü, o günün toplumunda, kitap basımına fazla bir rağbetin olmadığını açıkça gösterir.

Tulumbacı örgütlenmesi, 19. Yüzyıl'ın ilk yarısında da varlığını sürdürdü (solda). Aynalıkavak Kasrı'nın bahçesinde laleler (altta).

Matbaanın gelişi ele alınırken, toplumsal talebin ve altyapının durumu, etraflıca incelenmelidir.

7 Tulumbacı Ocağı nasıl kuruldu?

İstanbul, Osmanlı döneminde sayısız büyük yangınlara maruz kalmıştır. İlk kez Lale Devri'nde, düzenli bir *itfaiye* teşkilatı olan Tulumbacı Ocağı kuruldu.

1720 veya 1721 yılında oluşturulan bu ocak, Yeniçeri teşkilatına bağlıydı. 50 kişilik tulumbacı ekibinin başında, Fransız kökenli bir Müslüman 'Davud Ağa' vardı.

Davud Ağa, kendi icat ettiği tulumbayı 1718 yılındaki Tüfenkhane ve 1720'deki Tophane yangınlarında kullanmış, yaptığı alet beğenildiği için, Sadrazam tarafından Yeniçeri Ocağı'na 'Tulumbacıbaşı' olarak tayin edilmişti.

8 Lale Devri'nin eğlence hayatı nasıldı?

Lale Devri denilince, akla bu dönemin eğlenceleri gelir. Bu eğlence hayatında, Sadrazam İbrahim Paşa'nın önemli bir rolü vardır. Sadrazam, eski saraydan uzakta, Kâğıthane'de padişahın eğlenmesi için 'Sadabâd'

Bir Lale Devri minyatürü (sol üstte). Lale Devri'nde minyatür sanatını geliştiren Levnî'nin iki çalışması: Sultan III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünü törenleri (solda).

Van Mour'un iki çalışması: Yeniçeri (üstte) ve 'Patrona Halil' (sağ altta). Lale Devri'nin önemli eğlence yerlerinden Kâğıthane'deki saray (sağ üstte). Lale Devri'nden iki figür: Lavta çalan müzisyen (altta) ve bir tamburi (sağ sayfada, ortada). Sultan III. Ahmed bayram kıyafetiyle (sağ sayfada). III. Ahmed Çeşmesi (sağ sayfada, altta).

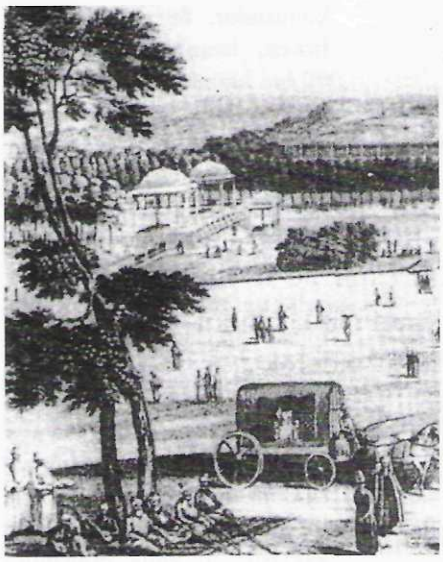
adı verilen yeni bir saray inşa ettirmişti. Sarayın etrafına da bahçeler, havuzlar, çeşmeler ve heykeller yaptırılmıştı. Bu sarayda, Fransa kralının sarayı ve yaşantısı örnek alınmıştı. Devlet ileri gelenleri de bu konuda padişahı taklit ettiler. Boğaziçi ve Haliç'in etrafındaki topraklar devlet ricali tarafından paylaşıldı.

Devletin üst kademeleri, birbirleriyle lüks yaşam yarışına girdilerdi. Bu durum halka da yansıdı. Kahvehane ve meyhaneler çoğaldı. Eğlence hayatıyla birlikte şiir ve müzik de iyice ön plana çıktı. Divan Edebiyatı'nın en büyük isimlerinden birisi olan Nedim bu dönemde ortaya çıktı. Şairler şiirlerinde daha fazla Türkçe sözcük kullanırken, tabiatı, aşkı övdüler.

Bu dönemde, geleneksel Osmanlı divanlarının yerini, iskemle ve koltuklar, Batı tarzı mobilyalar almaya başladı. Saray duvarları resimlerle süslendi. Devlet adamlarının portreleri yaptırıldı. Dönemin simgesi de, düzenli ve bakımlı bahçeler oldu. Lale iyice ön plana çıktı. Lale soğanı yetiştirmek 'moda' oldu. Lale ve lalecilik hakkında birçok kitap yazıldı. Bu eserlerde lale cinsleri, tohumların nasıl elde edildiği, lalelerin özellikleri belirtilirdi. Ama yine de bahçecilikle ilgili kimi bilgiler bir sır gibi saklandı...

Talebin aşırı artışı lale fiyatlarını yükseltti. Devlet lalelerin fiyatlarını türlerine göre belirledi. Gerek Cevdet Paşa, gerekse Ahmed Refik bu dönemde lale soğanlarının beş yüz ile bin altına dahi satıldığını söylerler. Ancak bu konuda araştırmalar yapmış olan Münir Aktepe bu bilgileri abartılı bulur ve resmi kayıtlarla uyuşmadığını belirtir. Aktepe'nin dönemin arşivlerinden bulduğu bilgilere göre, 239 lale çeşidi arasında en pahalısı, 50 altına satılan ve 1717 yılında Vefalı Mehmed Bey'in yetiştirdiği 'Nize-i Rummani' adlı laledir.

Lale Devri'nde başka neler yapıldı?

Lale Devri'nin en önemli özelliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk defa bu dönemde yüzünü Batı'ya dönmesidir. Daha önce yapılan ıslahat hareketlerinde, Osmanlı'nın geçmişi örnek alınırken, bu dönemden sonra yavaş yavaş Avrupa örnek alınmaya başlandı.

İstanbul baştan başa imar edildi. Uzun süredir bakımsız kalmış devlet binaları, camiler, medreseler, çeşmeler onarıldı. Yeni saraylar, çeşmeler, su yolları yapıldı.

Tercüme heyetleri kurularak farklı dillerden yapıtlar çevrildi. Nedim'in de içinde bulunduğu tercüme heyeti, Müneccimbaşı ve Ayni tarihlerini Arapça'dan Türkçe'ye çevirdiler. Yeni kütüphaneler kuruldu ve buralara önemli miktarlarda kitap toplandı. Başta çini olmak üzere, çeşitli imalathaneler ku-

ruldu veya yeniden dizayn edildi. Bu dönemin en önemli icraatı olacak 'Avrupa tarzı asker yetiştirilme' işine, Üsküdar'da başlandı. Ancak bu girişim, Patrona Halil İsyanı yüzünden, Yüzyıl'ın sonlarına sarktı.

10 Lale devri nasıl sona erdi?

28 Eylül 1730 Perşembe günü, sözde, 'şeriatın gereğini yerine getirmek için' Patrona Halil ve arkadaşları isyan bayrağını açtılar. Bu isyanda kendi önlerini açmak isteyen bazı devlet adamlarının da rolü vardı. Asilerin miktarı başlangıçta 30'u geçmiyordu. Kapalıçarşı'ya giren isyancılar, burada propagandaya başladılar. 'Şeriatı tatbik etmek için' Çarşı esnafını kendilerine katılmaya davet ettiler. Zorla dükkanları kapattırdılar.

Çarşı'dan çıkan asiler kendilerine katılanlarla birlikte Divanyolu'ndan Etmeydanı'na yürüdüler. Buradaki yeniçeri kışlalarında kalan bir kısım yeniçeriyi de kendilerine katılmaya çağırdılar.

Aslında ufak bir önlem dahi isyanı bastırmaya yetecekti. Ancak padişah ve devlet ileri gelenleri, İran Seferi için Üsküdar'daydılar. İstanbul tarafında isyanın ilk anda üzerine gidecek dirayetli kimse gösteremedi.

İsyanın ikinci günü, bazı yeniçerilerin, acemi oğlanlarının ve ulemanın katılımıyla asilerin sayısı iki bini aşmıştı. Saray'daki kararsızlık devam ediyordu. İsyancılar, başta Sadrazam ve Şeyhülislam olmak üzere, devlet ricalinden 37 kişinin kendilerine verilmesini istiyordu. Bu işin kan dökülmeden halledilemeyeceğini anlayan III. Ahmed, Sancak-ı Şerif'i Saray'ın kapısının önüne diktirerek ahaliyi asilere karşı mücadeleye çağırdı. Ancak geç kalınmıştı. İstanbul'un kontrolü asilerin eline geçmişti...

Saray'da bulunan ulema da asilerin isteklerinin yerine getirilmesini istiyordu. "Asilerin Saray'ı kuşattığı" söylentileri ortalığı daha da karıştırdı. Padişahın emri ile Sadrazam ve bazı vezirler öldürülerek cesetleri asilere verildi.

Zorbalar tarafından parçalanan cesetler III. Ahmed Çeşmesi'nin önüne bırakıldı.

Asiler, III. Ahmed'in tahttan indirilmesini de istediler.

Padişah Harem Dairesi'ne, yerine geçecek olan ve kendisinden sonra Hanedan'ın en büyüğü Şehzade Mahmud'un yanına gitti: Devlet adamları yeni padişaha biat ettiler. III. Ahmed'in 27 yıllık hükümdarlığı ve Osmanlı'nın batılılaşma tarihinin başlangıcı sayılan 'Lale Devri' artık bitmişti... ■

BİBLİYOGRAFYA

- Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâ-mesi, haz.Beynun Akyavaş, Ankara 1993
- Ahmed Refik Altınay, Lâle Devri, İstanbul 1932
- İstanbul Armağanı, 4, Lale Devri, haz. Mustafa Armağan, İstanbul 2000
- Münir Aktepe, Patrona İsyanı, İstanbul 1958
- Münir Aktepe, "Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâle", Tarih Dergisi, sayı: 7 (İstanbul 1953), s. 85-127
- Erhan Afyoncu, Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, I, İstanbul 2002
- Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982
- Turgut Kut, "Ülkemizde Yangın Tulumbasını İlk Kez İmal Eden Gerçek Davud'un ve Bazı Tulumbacıların Mezar Taşları", Tarih Dergisi, sayı: 32 (İstanbul 1979), s. 771-788
- İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV/1-2, Ankara 1984

İskandinavlar Amerika'da

Vikinglerin büyük deniz serüveni

Danimarka Vikingleri, İskandinavya'ya en yakın kara parçalarından başlayarak, İzlanda ve daha batıdaki Grönland'a kadar giderler... Hatta 'Kızıl Erik'in oğlu Leif Eriksson, daha da batıdaki Amerika kıtasının kuzeyine, Labrador kıyılarına uzanır.

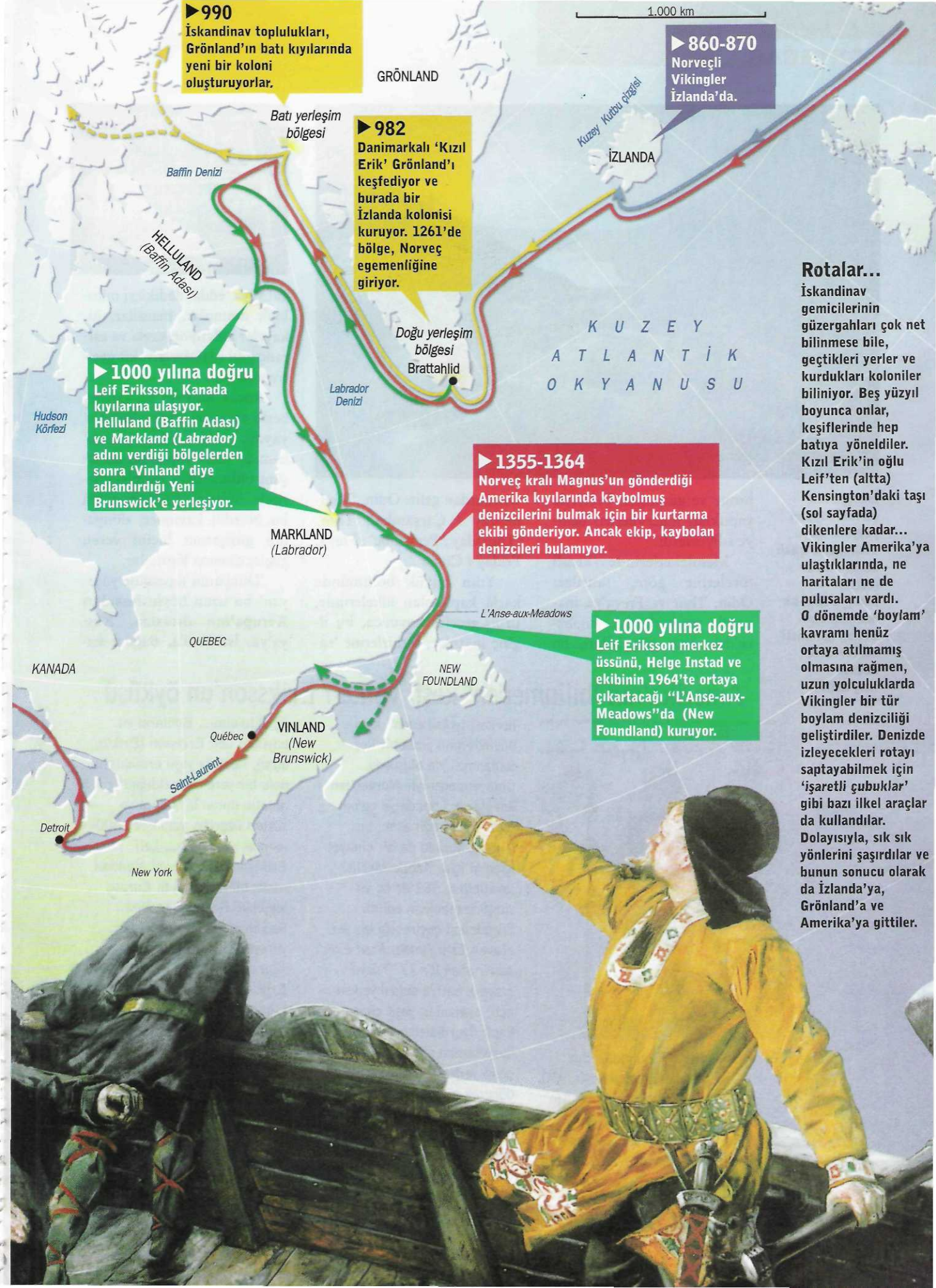
LEVENT CİNEMRE

Yüzyıllar önce, İskandinavya'nın karla kaplı fiyordlarında yaşayan kuzeyli halklar, kısa yaz aylarında hububat ve mevye-sebze tarımı yapıyor; ama esas olarak koyun, keçi sığır ve domuz yetiştirerek hayatlarını sürdürüyordu.

Kadınların görevi; yemek, temizlik, dikiş ve (balina kemiğinden yapılmış ütü masalarına serdikleri giysilerin üzerinden ağır ve düz bir taş veya camla geçerek yaptıkları) ütü gibi işlerdi.

Erkekler ise tarım işlerinden artan zamanlarında, bölgede bolca bulunan demiri eriterek silah ve çeşitli aletler yapıyor; ağaçları ev aletlerine dönüştürüyor; sabuntaşından lambalar ve kaseler üretiyor; sevgili ve eşlerine de altın,

Rotalar...

İskandinav gemicilerinin güzergahları çok net bilinmese bile, geçtikleri yerler ve kurdukları koloniler biliniyor. Beş yüzyıl boyunca onlar, keşiflerinde hep batıya yöneldiler. Kızıl Erik'in oğlu Leif'ten (altta) Kensington'daki taşı (sol sayfada) dikenlere kadar... Vikingler Amerika'ya ulaştıklarında, ne haritaları ne de pulusaları vardı. O dönemde 'boylam' kavramı henüz ortaya atılmamış olmasına rağmen, uzun yolculuklarda Vikingler bir tür boylam denizciliği geliştirdiler. Denizde izleyecekleri rotayı saptayabilmek için 'işaretli çubuklar' gibi bazı ilkel araçlar da kullandılar. Dolayısıyla, sık sık yönlerini şaşırdılar ve bunun sonucu olarak da İzlanda'ya, Grönland'a ve Amerika'ya gittiler.

İskoçya'nın gizemli kıyıları yüzyıllar boyu Vikinglerin işgali altında kaldı (üstte). İskoçya'daki bir manastırdan Viking ganimeti mücevherat kutusu (sağ üstte).

Amerika'nın 'bilinmeden' keşfi ve Leif Eriksson'un öyküsü

Vikingler 871 yılında, 'Buz Ülkesi' İzlanda'ya yerleşir, 930 yılında da 'Althing' adı verilen Kabile Meclisi'ni kurumsallaştırırlar. Dünyanın en eski parlamentosu olarak kabul edilen bu meclis, "yaşayan bronz ve gümüşten beceriyle yaptıkları mücevherleri hediye ediyorlardı.

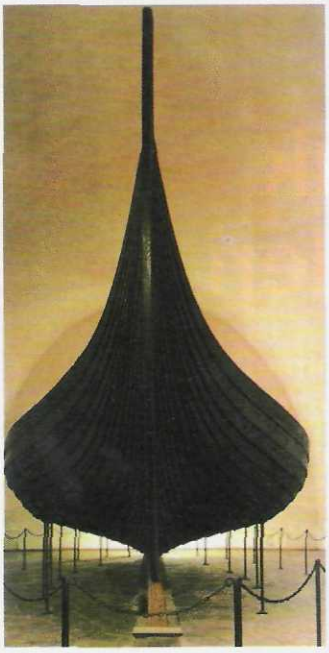
Memleketlerinde, kendi törelerine göre, tanrıları Odin, Thor ve Freya'ya inanarak yaşıyorlardı... İngilizce'deki bazı gün adları, bu tanrılardan gelir: Odin, 'Wednesday / Çarşamba'; Thor, 'Thursday / Perşembe' ; Freya, Friday / Cuma'...

Yılın büyük bölümünde karla kaplı olan ülkelerinde, uzun geceler boyunca, bu ilginç insanlar, birbirlerine 'saga' veya 'edda' dedikleri mitolojik destanlar, masallar, hikayeler anlatıyor; tavla ve satranç gibi oyunlarla vakit geçiriyorlardı...

Ancak kuzeyin bu sarışın, besili ve güzel ırkını dünyaya yayan, onları hem 'akıncı' hem de 'tacir' yapan bir dönüşüm oldu... Ücra memleketlerinde öylesine yaşayıp giden bu Nordik kavimler, dünyanın gidişatına biçim veren güçler arasına katıldılar.

'Dünyanın tepesinde yaşayan' bu uzun boylu insanları Avrupa'nın ortasına, Rusya'ya, İstanbul'a, Bağdat kaherkesi temsil eden" kabile büyüklerinin yılda bir kez toplanmasıyla oluşurdu... Cinayet nedeniyle Norveç'ten kovularak İzlanda'ya gelen 'Kızıl Erik' adlı asabi bir Viking, burada da bir cinayet işlediği için, Kabile Meclisi tarafından, 982'de üç yıl sürgüne mahkum edildi. Sürgününü geçireceği bir yer arayan Erik *(solda; Kızıl Erik'i tasvir eden bir 17. Yüzyıl çizimi),* batıya doğru yelken açtı; ormanlar, yeşil çimenlerle kaplı fiyordlardan ve uzaktaki buzullardan oluşan bir bölgeye gelip yerleşti. Üç yıl sonra, geri dönerek ailesini ve 'Yeşil Ülke' (Grönland) adını verdiği bu ülkeye yerleşmek isteyenleri yanına alıp geri döndü. Burada bir koloni kurdu. 'Kızıl Erik'in üç oğlu oldu... Bunların en büyüğü, Leif Eriksson (Erik'in oğlu), "batıda yeşil ormanlarla dolu bir yere rastgeldiğini" anlatıp duran bir kaptanın sözleri üzerine, yaklaşık 1000 yılında, yola çıktı... Leif Eriksson günlerce yol aldıktan sonra bir koya geldi. Burası, bugünkü Kanada'nın New Foundland bölgesindeki bir yöreydi. Buraya 'Vinland' (Şarap Ülkesi) adını veren Leif Eriksson burada bir koloni kurdu. Kışı geçirdikten sonra da

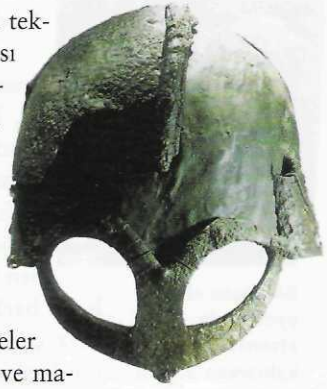
pılarına ve hatta nice yüzyıllar sonra 'keşfedilecek' Amerika kıtasının kuzey kıyılarına atan, dönemin en önemli teknolojik gelişmelerinden, en ileri buluşlarından biriydi: Viking teknesi.

Daha önce denizle olan ilgisi, eski dillerine göre 'küçük koy' anlamına gelen 'vik'lerde balıkçılıktan ibaret olan bu Nordik kavimler, Viking teknesinin yapılması ve bu teknenin sunduğu olanakların keşfiyle birlikte, çift ağızlı baltası elinde, Avrupa tarihinin tam ortasına dalacaktı.

'Drakkar' adı verilen bu tekne, ilk bakışta son derece mütevazı, küçük bir tekneydi. 25-30 metre boyunda, 3-3.5 metre eninde, en büyüğü 50 insan alabilen, üstü tamamen açık, kürekler ve sabit bir yelkenle donatılmış bir tekneydi. Altı düzdü. Böylece 'vik'lerin sığ sularında ve akıntılı nehir boylarında, en az derin denizlerde ilerler gibi rahat gidebiliyordu. Öylesine dengeliydi ki, en alçak, denize en yakın yeri olan tekne ortası, suya 30 santime kadar yaklaştığı halde en azgın dalgalara bile dayanabilirdi.

Öte yandan, bu teknenin önü ve arkası yukarıya doğru yükselerek kıvrıldığı için, içindekilere göreli olarak rahat bir ortam sağlıyor, ayrıca dalgalarla da başa çıkabiliyordu.

Ancak bu tekneler inanılmaz hızlarına ve manevra kabiliyetlerine karşın, 10 ton civarındaki taşıma kapasiteleriyle, örneğin Amerika seferinde 100 tonluk Santa Maria'ya binen Kristof Kolomb gibi, aylarca deniz üzerinde kalamazlardı. Birkaç hafta içinde bir limana ulaşmaları gerekirdi. Teknedeki su ve yiyecek stoku, bunu gerektiriyordu...

Vikinglerin, tenkelerini korsanlık için mükemmelleştirmeleri, 8. Yüzyıl'ın ortalarına dek sürdü. Vikingler zaten kendi topraklarında, Norveç sahillerinin fiyordlarında, Danimarka Yarımadası'nın kum-

Gokstad gemi batığı (sol üstte). İslendingur adlı Viking gemisinin 1980'lerde yapılan replikası (en üstte). Bugüne değin parçaları bir araya getirilebilen tek Viking miğferi, Gjermundbu'daki ölülerin yakıldığı bölgede bulunmuştur (üstte).

Grönland'a geri döndü. Kısa bir süre sonra babası ölen Leif, onun yerine geçerek Grönland'da kaldı.

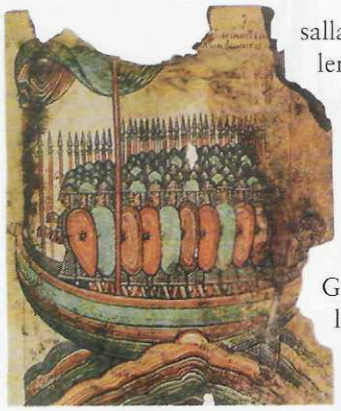
Amerika'daki koloni, varlığını on yıl kadar devam ettirdikten sonra terk edildi. Günümüzde "L'Anse-aux-Meadows" diye anılan bu köy, Kristof Kolomb'dan yaklaşık 500 yıl önce, Avrupalıların Amerika'ya ilk ayak bastıkları yerdir *(üstte ve solda; New Foundland'ın kuzey ucundaki L'Anse-aux-Meadows'da, bugün Vikinglerin geçmişi yaşatılıyor).*

Denizcilik şaheserleri

Mükemmel tasarlanmış gemileri olmasaydı, Vikingler, Avrupa ile Kuzey Atlantik Okyanusu'nun tehlikeli sularında keşif, ticaret ve savaşta kazandıkları büyük başarıları elde edemezlerdi.

Vikinglerin 9. Yüzyıl'da Fransa sahillerine, Normandiya'ya gidişlerini temsil eden bir minyatür.

sallarında ve İsveç'in nehirlerinde, uzun bir deniz yolculuğu deneyimi kazanmışlardı. Korsanlığın 'deniz mimarisi' bu deneyimlerin sonunda ortaya çıktı.

Yakın dönemlerde Gokstad'da ortaya çıkarılan 'Gokstad Gemisi' (9. Yüzyıl), ise daha karınlı bir tekneydi ve korsanlığın dışında, ticarette de kullanılıyordu.

VİKİNGLER BARBAR MIYDI?

Teknelerini geliştiren bu dev yapılı insanlar, sonra da ticarete başladılar. Denizfili dişleri, kürk ve Asya kökenli köleleri satmak için, Norveç ve İzlanda'dan İslam topraklarına kadar uzanan bir ticaret ağı oluşturdular.

Bir ahşap el oymasında, efsanevi kahraman Sigurd Favnesbane, 'Fafnir' adlı ejderha-yılanın kalbini kızartıp yiyor.

Sonraki yüzyılların kimi Avrupalı tarihçileri, 793'te, İngiltere adasındaki Lindisfarne Manastırı'nın basılmasını, "Kuzeyin 'vik'lerinden (küçük koylarından) gelen mavi gözlü, sarı saçlı, iri barbar savaşçıların" ortaya çıkışını, 'Vikingler çağının başlaması' diye anarlar.

Ama Vikingler her zaman, 'geldikleri gibi gitmezler'... Danimarka Vikingleri, İskandinavya'ya en yakın kara parçaları olan İngiliz adaları Shetland, Orkney, Faeroe'den başlayarak, biraz daha batıdaki İzlanda ve daha batıdaki Grönland ve daha da batıdaki Amerika kıtasının kuzeyindeki Labrador kıyılarına, 10-20 yıllık ya da birkaç yüzyıllık dönemler için yerleşirler.

Oseberg gemi batığından çıkan ahşap oyma hayvan başı.

Oysa Vikingler'in bu büyük deniz serüvenleri döne-

Teknolojik atılım

Vikingler, zor koşullarla boğuşabilecek tekneler yarattılar. Açık denizlerde yüzlerce mil gidebilen bu küçük ve hafif tekneler, küreklerin yardımıyla nehirlerin içlerine kadar girebiliyor, hatta kimi zaman, kısa mesafelerde, karadan taşınabiliyordu.

Pruva süsü

Kötü ruhları kovmak için, Vikingler hayvan başları kullanırlardı.

Savaş filosu

Tipik bir baskın filosunda, her biri 40-50 Viking taşıyan 2 ya da 3 tekne olurdu.

Mürettebat

Vikingler, eşyalarını içine koydukları tahta sandıkların üzerine oturarak düz ya da ters kürek çekerlerdi.

Oseberg'te (Norveç) ortaya çıkartılan Viking teknesi, 834 yılına tarihlendirilir (üstte).

Ticaret ağı
Viking ticaret ağı, Kıt'a Avrupası'ndan Rusya'ya ve Hazar Denizi'ne; Bağdat'a, hatta Afrika'ya kadar uzanıyordu. Batıdan, Grönland ve Kanada'dan getirdikleri malları bu bölgelerde satıyorlardı.

Yön tayini
Seyfüsefer aletlerine sahip olmayan Vikingler, güneşe ve yıldızlara bakarak yön tayin ediyorlardı. Bulutlu ve sisli havalarda, fokbalığı ya da kuşlar onlara yol gösteriyordu.

Yelkenler
Yelkenler, bugünkü koyunlara göre, daha düz ve uzun olan İskandinav koyununun yününden dokunurdu. Böylece dokuma da daha güçlü ve hafif olurdu. Ayrıca bu yündeki doğal lanolin de sinek ve böcekleri uzaklaştırırdı.

Yön değiştirme
Yelken dönebiliyordu. Ayrıca dümenin sağladığı manevra kabiliyeti, rüzgar hangi yönden eserse essin, hızlı baskınlara ve kaçışa olanak sağlıyordu.

Dümen
Teknenin sağ arka tarafında olurdu.

Donanım
İpler, at kuyruğu ya da hayvan derisinden yapılırdı.

Kalkanlar
Ahşaptan yapılır ve üstleri, sığır derisiyle kaplanırdı.

Kürek yeri

TEKNE YAPIMI
Ahşap gövdenin üst üste bindirilmiş tahtaları, demir perçinlerle güçlendirilirdi.

Yün sicimler
Katrana batırılmış yün sicimler tahtaların arasına sıkıştırılarak su sızması önlenirdi.

Perçinler

Kürek deliği

Ahşap gövde
Teknelerde, meşe ağacı tercih edilirdi. Çünkü bu ağaç, aerodinamik ve hidrodinamik bir dizayn için gereken doğal kavisleri sağlayabiliyordu.

Bayeux duvar halısı: Yelken açmış Viking savaş gemilerini ve Viking savaşçılarını görüntüleyen bu 11. Yüzyıl şaheseri duvar kilimi, İngiltere'nin 1066'da Normandiyalı William tarafından istilasını temsil etmektedir (sağda).

minde (M. S. 780-1070 arası), 'Hıristiyan Avrupa'nın büyük bir bölümü, içe kapanık bir yaşam sürdürüyordu... 8. Yüzyıl sonlarında, Baltık ve Kuzey Denizi'nin çevresindeki halkları şaşkınlığa sürükleyen, beklenmedik bir çıkıştır 'Vikinglerin gelişi'... Belki de bu yüzden Eski İzlanda dilinde 'viking' sözcüğü, 'korsan saldırısı' anlamını almıştı.

Runik yazıyla tahta üzerine kazınmış bir çeşit gayrimenkul 'tapusu' (üstte). Viking krallarının itibar ettiği 'hediye' bilezikler (altta). Norveçli zanaatkarların elinden çıkma altın bir mahmuz (sağda). Bir Eskimo heykeltraşın gözüyle 'Viking insanı' (sağ sayfada, ortada).

HIRİSTİYAN BAKIŞ AÇISI

Anglo-Sakson kronolojilere göre, bu bölgelerdeki "kayda değer ilk Viking saldırısı", Northumberland'ın kuzeydoğu sahillerindeki Lindisfarne Adası'nda olur... Ünlü bir İrlandalı keşiş ve Lindisfarne'nin ilk piskoposu olan Aziz Aidan'ın 635 yılında burada yaptırdığı manastır, bir hac yeri haline gelmişti. İçinde 'hazinelerin saklandığı' söylenen bu tür ünlü manastırlar, elbette ki Hıristiyan olmayan Vikingler arasından kimi toplulukların dikkatini çekiyordu!

Kılıçları, baltaları, okları, mızrakları ve tahtadan yapıp üzerini sığır derisiyle kapladıkları kalkanlarıyla, elbette ki bu boylu poslu insanlar, savaşmasını da biliyorlardı. Ancak onların, "Avrupa'yı titreten barbar akıncılar" olduğu, "Güney kıyılarına, salt kan dökme zevkini tatmin için akınlar düzenledikleri" o dönemin Hıristiyan tarihçilerinin sunuş tarzıdır.

Fakat Vikingler, elbette ki savaştılar; egemenlik alanlarını genişletmek istediler. Dublin'i, hatta Londra'yı ele geçirip yönettiler. Fransa'nın İngiltere'ye bakan kıyısındaki Normandiya'da (Normanlar'ın, yani kuzeyden gelenlerin ülkesi) bir dükalık kurdular.

Denizleri, nehirleri ve bo-

ğazları kullanarak Bizans döneminin İstanbul'una da gelen Normanlar da İtalya'ya, Afrika kıyılarına, Bağdat'a kadar uzanıp ticaret de yaptılar, savaş da...

İsveç Vikingleri ise Baltık Denizi'nin doğusundaki toprakları ele geçirdiler. Dinyeper Irmağı'ndan Karadeniz'e, Volga Irmağı'ndan da Hazar Denizi'ne inip Ukrayna'da, Kiev'de bir hanedanlık oluşturdular...

Fakat bu Nordik halklar, zaman içinde 'viking' olmaktan, yani 'savaşçı' yönlerinden sıyrılıp Hıristiyanlığı benimsediler. Bu dönüşümün ilk adımı da, 10. Yüzyıl'ın sonlarında İngiltere'yi fethedip Londra'ya giren Vikingler'in, 1066 yılında İngiliz Kralı II. Harold'a yenilmeleriyle başladı...

Ancak Hıristiyanlığı benimseyip Katolik dinini seçseler de Vikingler, keşiflerini sürdürdüler... Amerika kıtası 'bilmeden' ayak basan Leif Eriksson'dan üç yüzyıl sonra da onun torunları, yine 'Yeni Dünya' topraklarındaydılar. Minnesota'daki 'Kensington taşı'nda yazılı olanları 1362'de, onlar kazımışlardı:

"Biz 8 İsveçli ve 22 Norveçli, Vinland'dan batıya doğru keşfe çıktığımızda, bu taşın bir kaç günlük yürüyüşle kuzeyindeki iki kaya arasında kampımız vardı. Bir gün balığa çıktık. Dönüşte, 10 arkadaşımızı kanlar içinde ölü bulduk. Aziz Meryem Ana bizi korusun. Buradan 14 yürüyüş günü uzaktaki kıyıda 10 gemici teknelerimizi bekliyor. Yıl 1362."

Bu arada, 'Kensington taşı' bir gerçeği daha ortaya koyuyordu:

Artık İskandinav topraklarındaki yeni siyasi gelişmeler, İsveç, Norveç ve Danimarka adlı üç devletin ortaya çıkmasına doğru yol almaktaydı... ■

İskandinav kadınlarının kullandığı balina kemiğinden bir ütü tahtası (üstte).

Viking döneminin çizgilerinden esinlenmiş modern bir takı (üstte). 9. Yüzyıl'dan kalma bir yontma taşta, savaş sahnesi (altta).

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

İstanbul'da Viking gemisi

2002'nin Kasım ayında, Stavanger Norveç Arkeoloji Müzesi'ne ait bir Viking *teknesinin maketi, İstanbul'daki* Rahmi M. Koç Müzesi'nde 'Halfdan Buradaydı' adını altında gerçekleştirilen bir etkinlikle sergilenmiş ve Stavanger'in müdürü Harald Jacobsen *(solda)* teknenin öyküsünü aktarmıştı...

Albay Pertev Bey, Port Arthur'da

Osmanlı Uzakdoğu'da savaşı izliyor

1904'te Osmanlı devleti, büyük rakibi Rusya'nın Uzakdoğu'daki kritik günlerini yakından takip ediyor, Rus-Japon Savaşı'na 'gözlemci subay' olarak, Albay Pertev Bey'i gönderiyordu.

KANSU ŞARMAN

Dönemin bir Rus gazetesinden, Port Arthur bombardımanını tasvir eden bir illüstrasyon (üstte).

Rusya 1899'da, Çin'in elindeki Mançurya'nın güneyinde yer alan Port Arthur'un kendisine kiralanması için, Çin'e baskı yapıyordu. Çünkü daha 1896 yılında Rusya, Çin'le anlaşıp, Asya kıtasını neredeyse boydan boya aşan Sibirya demiryolu hattını, Mançurya bölgesinden Vladivostok limanına bağlama hakkını elde etmişti.

Böylece Mançurya topraklarının önemli bir bölümüne, Ruslar egemen oldular. Japonya ise 1902 yılında İngiltere ile ittifak kurmuş ve doğal yayılma alanı olarak gördüğü Mançurya ile Kore üzerindeki Rus etkisini ortadan kaldırmanın peşine düşmüştü.

Japonya o yıllarda, ordusunu hem büyütmüş hem de önemli ölçüde geliştirmişti. Uzakdoğu'daki kara birliklerinin sayısı, Rusya'nın gücünden fazlaydı. İki ülkenin de en çok istediği bölge, Kore'ydi. Kore gelişmekte olan Japonya ekonomisi için, hem hammadde kaynağı hem de iyi bir pazar olabilirdi. Japonya 1894'te, Kore için Çin'le savaşmış ancak Avrupa devletlerinin bas-

Gözlemci Pertev Bey

Rus-Japon Savaşı'na II. Abdülhamid'in emriyle Osmanlı devleti adına 'gözlemci subay' olarak katılan Albay Pertev Bey, Osaka'dan Dalni limanına, Port Arthur yakınlarına geldiği sıralarda, 'Vakaza Maru' gemisinde, 'Nihonbasi' adlı atının başında *(solda)*.

kısı karşısında bölgeyi ele geçirememişti.

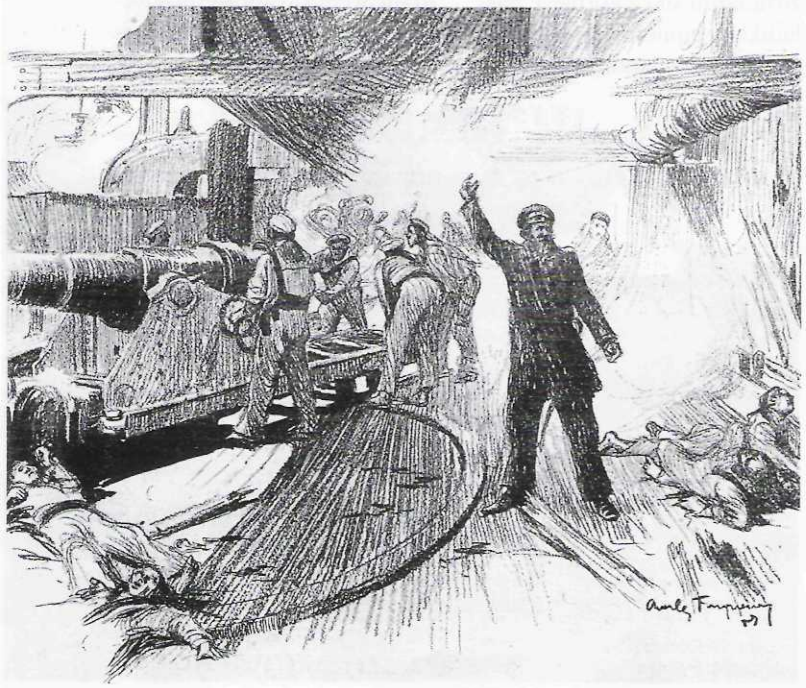
1903 yılında Rusya'nın, Mançurya'daki askerlerini geri çekme konusunda anlaşmayı reddetmesi üzerine, Japonya saldırmaya karar verdi. Savaş, 8 Şubat 1904'te Japon donanmasının Port Arthur limanındaki Rus deniz filosuna sürpriz baskınıyla başladı.

Mart ayında Japonlar Kore'yi istila ettiler. Mayıs ayında bir başka Japon ordusu Liaotung Yarımadası'na çıktı. 26 Mayıs'ta Port Arthur ile Mançurya'daki Rus güçlerinin bağlantısı kesilmişti bile...

Osmanlı devleti de kendisine çok uzak topraklardaki bu savaşı dikkatle izliyordu. Sultan II. Abdülhamid en büyük düşmanı olarak gördüğü ve Osmanlı'nın dünya politikasındaki tüm hamlelerinde karşısında olan Rusya ile uzun süredir iyi ilişkiler içinde olduğu Japonya'nın savaşına büyük önem veriyordu.

ABDÜLHAMİD'İN DUYGULARI

II. Abdülhamid, Japon İmparatoru'nun amcasının bir savaş gemisiyle İstanbul'a yaptığı dostluk ziyaretine karşılık vermek için, Ertuğrul fırkateynini Japonya'ya göndermiş ancak gemi, dönüş yolunda fırtınaya tutularak batmıştı. Japonya'nın o günlerde gösterdiği yakınlık da padişahı etkilemişti.

Port Arthur önlerinde deniz savaşı (üstte). Port Arthur'da İzumrud zırhlısı toplarını ateşliyor (sol altta). Hasan Enver Paşa (altta).

1904 Mart'ında Sultan Abdülhamid bu savaşı izlemek üzere, iki Türk subayını Rusya ve Japonya'ya göndermeye karar verdi. Bunlardan biri, Alman Goltz Paşa'nın özellikle tavsiye ettiği Albay Pertev (Demirhan) Bey, diğeri de Mustafa Celâleddin Paşa'nın oğlu Hasan Enver Paşa'ydı.

Albay Pertev Bey, Japon ordusunda, Hasan Enver Paşa ise Rus ordusunda 'gözlemci subay' olarak görev yapacaklardı. Ancak Rusya'nın Osmanlı devletinin gözlemci göndermesine izin vermemesi üzerine, bu savaşta Osmanlı devleti adına tek gözlemci,

Pertev Demirhan Paşa kimdir?

24 Mayıs 1871'de İstanbul'da doğan Pertev Bey'in babası, Gazi Osman Paşa'nın Başyaveri Mustafa Paşa'dır. Harp Okulu'nu bitirdikten sonra Goltz Paşa'nın *(en sağda)* emrinde çalışan Pertev Bey, 4 yıl Almanya'da kalır. Rus-Japon Savaşı'ndaki 'gözlemci' görevinin ve Bağdat'ta 6. Ordu'da sürdürdüğü görevlerin ardından, Pertev Paşa *(üstte)* Balkan Savaşı'nda 4. Ordu Komutanı olur. Birinci Dünya Savaşı'nda ise Pertev Paşa'yı, Avusturya'da 'Askeri Murahhas' olarak görürüz... Milli Mücadele yıllarında, Askeri Mektepler Müfettişliği yapan Pertev Paşa, Cumhuriyet'in ilanının ardından Tarih ve Coğrafya Encümenleri Reisliği ve Korgeneral rütbesiyle Askeri Temyiz Mahkemesi üyeliği yapar. 'Demirhan' soyadını alan Pertev Paşa, 1936'da, Erzurum Milletvekili olarak Meclis'e girer ve 1964 yılında vefat eder.

Japon ordusuna gönderilen Pertev Bey oldu.

11 Ağustos 1904 Perşembe günü İstanbul'dan ayrılan Pertev Bey, Mısır'ın Port Said limanından, Alman bandıralı 'Sachsen' gemisiyle Yokohama'ya doğru yola çıktı. Gemide *çok sayıda gazeteci* ve Avrupalı subay vardı. Bunlardan biri, Alman Binbaşı Bronsart von Schellendorf'tu.

Rus-Japon Savaşı'na 'gözlemci subay' olarak katılan Binbaşı Bronsart von Schellendorf, 1913 yılında Alman askeri heyetiyle birlikte Türkiye'ye gelecek ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Genel Karargahı'nda, 'Erkanı Harp Reisi Bronzar Paşa' olarak tanınacaktı...

Aden Körfezi'nden çıktıktan sonra Sumatra Adası'nın önünden geçen gemi, Singapur, Hong Kong ve Şanghay'a uğradıktan sonra rotasını Japonya'ya çevirdi.

Yolculuk boyunca Pertev Bey, gemiye ulaştırılan İngilizce telgrafları tetkik etme fırsatı buluyordu.

YILDIZ'A GİDEN RAPORLAR

Japon Denizi'ne girip Fransız, İngiliz ve Amerikan zırhlılarını sıkça görmeye başladıkları günlerde, Sultan Abdülhamid'e Japonya'dan ilk raporunu yazdı.

Nagazaki limanına indiklerinde Pertev Bey, Rus-Japon Savaşı'ndaki gidişatı ve savaşı Rusların kazanmasının mümkün olmadığına ilişkin yorumlarını aktardığı raporunu Yıldız Sarayı'na postaladı.

RUSLAR GERİ ÇEKİLİYOR

Aynı günlerde Rus ordusu da Fu-hsien ve Liao-yang'da çatışmaları kaybettikten sonra Mukden'e doğru geri çekiliyordu. Yokohama'da karaya çıktıktan sonra, bir saatlik bir tren yolculuğunun ardından Tokyo'ya ulaştı ve kendi deyimiyle, "Tokyo'nun en modern ve muntazam oteli" Imperial Hotel'e yerleşti.

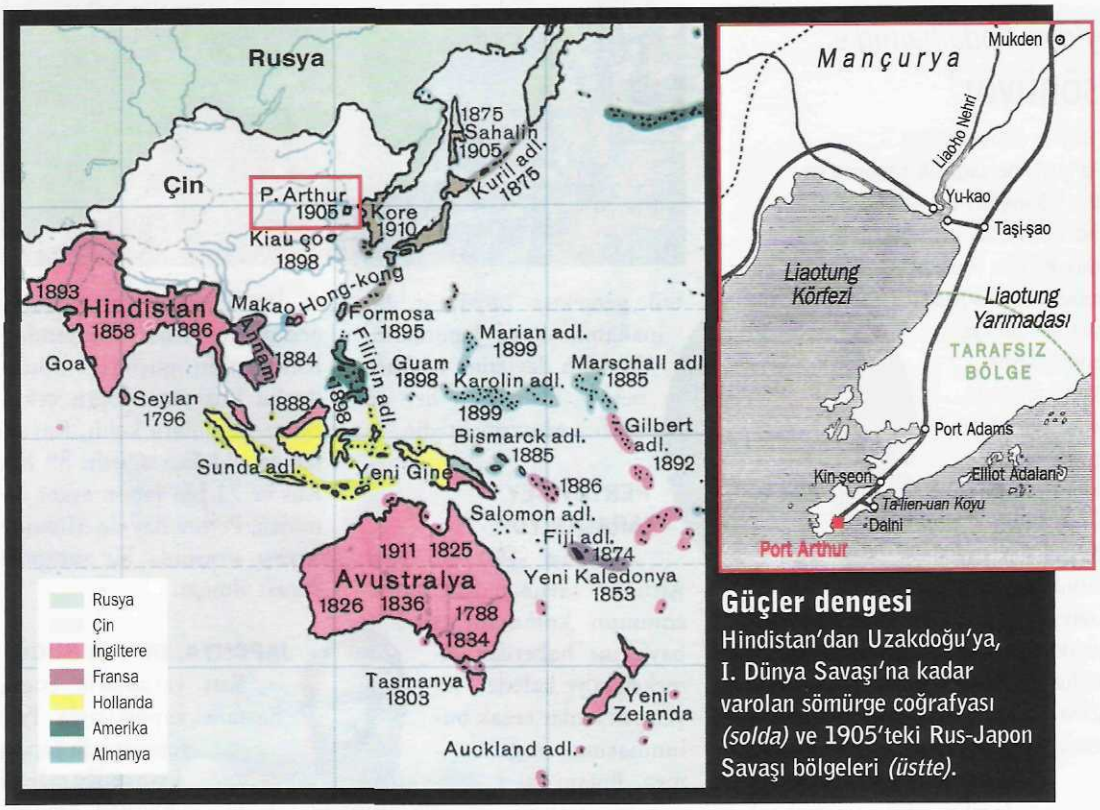
Pertev Bey, Tokyo'daki ilk gününde elde ettiği son bilgileri derleyip Sultan Abdülhamid'e ikinci bir rapor yazdı.

Bu raporda Port Arthur, Vladivostok, Mukden ve *Mançuri'deki cephelerden* aktarılan bilginin ardından Pertev bey şu yorumu yapıyordu:

Mareşal Oyama'nın Liao-Yang'daki genel karargahı (sağ altta). Rus-Japon Savaşı'nda, dönemin en ileri askeri teknikleri kullanıldı: Bir Japon subayı son model dürbünüyle savaşı izliyor (altta).

Güçler dengesi
Hindistan'dan Uzakdoğu'ya, I. Dünya Savaşı'na kadar varolan sömürge coğrafyası *(solda)* ve 1905'teki Rus-Japon Savaşı bölgeleri *(üstte)*.

"Vapurumuzun Japonya dahilinde uğradığı Nagasaki, Kobe ve Yokohama limanlarında, harp halinden eser görülmüyordu. Herkes sulh vaktinde olduğu gibi, işiyle gücüyle meşgul bulunmaktaydı. Zira Rus donanmasından artık katiyen korku kalmamıştır. Rusya dahilinde bugün hüküm sürmekte olan telaş ve kıyamet ile bunun neticesi olarak husule gelen bin türlü ahval fenalıkları göz önüne getirilirse, şu iki milletin şahsi meziyetleri arasında ne büyük fark bulunduğu görülür."

PORT ARTHUR KUŞATMASI

Pertev Bey, Tokyo'daki birkaç gününün ardından, Japon Prensi Tokugava, Mareşal Yamagata ve Genelkurmay Başkanı Murata ile görüştü. Balolara ve yemeklere katıldı... Mançurya'ya geçmesi için izin çıkmıştı.

Osaka üzerinden gemiyle Mançurya'ya geçtiği 10 Ekim günü, Ruslar da büyük bir saldırıya başladılar. Ancak artık Rus ordusunun morali tamamen bozuktu. Mançurya saldırısı başarısız oldu. Japonlar, Port Arthur'u kuşattılar.

Pertev Bey, Mançurya'daki askeri faaliyetine Dalni limanında başladı. Artık savaşın ortasındaydı. Dalni'den trenle Port Arthur'a doğru yola çıktı. Çevrede pek çok gazeteci ve gözlemci subay vardı. En yakın görüştükleri, Amerikalı gazeteci Stanley Washburn ve İtalyan Marquis d'Adda idi.

Port Arthur'da dış limanın genel görüntüsü ve Rus gemileri (altta).

Pertev Bey'den Abdülhamid'e: 'Rusya sönüyor'

Albay Pertev Bey'in Japonya'dan II. Abdülhamid'e gönderdiği ilk raporda şu satırlar yer alır: "Şanghay'da Askold ve Mançuri ismindeki iki Rus kruvazörü ile bir Rus topçekeri gördük ki, son Port Arthur muharebesinde mağluben Japonların önünden buraya kaçmış ve sığınmışlardır. Gemilerdeki Rus zabitlerin, düşman donanmasına göğüs gerecek yerde, Şanghay limanına geldiklerinin ertesi günü bir balo vererek eğlenmeleri, bugün Rus kavmini ve Rus askerlerini kaplamış olan kayıtsızlık ve gevşekliğe bir misal olsa gerektir. Rusya devletinin şimdiden sonra bütün Uzakşark'ta nüfuz ve kudreti sönmüş sayılmalıdır. Zira Rusların bu harbi zaferle bitirmeleri ihtimalden uzaktır."

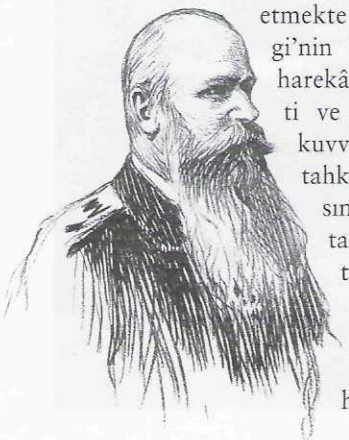

Japonların Mukden'de esir aldıkları Rus askerleri, Mançurya'da (sağda, en üstte). Rusya'nın Mançurya Ordusu Komutanı General Kuropatkin, Osmanlı-Rus Savaşı'nda da görev almıştı (sağ üstte). Rus filoları komutanı Amiral Makharof (altta).

İngiliz gözlemci subaylar arasında ise, 1915'de Çanakkale'de İngiliz ve Fransız Kara Kuvvetleri Başkumandanlığı yapacak olan Ian Hamilton da bulunuyordu.

Pertev Bey, Port Arthur kuşatmasını izlerken İstanbul'a da sık sık rapor gönderiyordu. Kuşatma sırasındaki raporlarında, savaşı Japonya'nın kazanmasının iyiden iyiye yaklaştığı bilgisi veriliyordu:

"Japon Erkanı Harbiyesi beni Port Arthur'u muhasara etmekte olan General Nogi'nin Üçüncü Ordu'sunun harekâtını takibe memur etti ve pek yakında, zaptı kuvvetle umulan bu müstahkem mevkiin alınmasından sonra, Mukden tarafındaki harekâta iştirak edeceğimi vaat eyledi. Japon askeri makamlarının hakkımda gösterdikleri hürmet ve hüsnü kabul, gerçekten büyüktür. Bu makamların ve Japonların, Osmanlı devletine muhabbet ve irtibatları, her an asarını göstermektedir."

PERTEV BEY YARALANIYOR

8 Şubat 1905'te, Port Arthur'u savunan Rus garnizonunun komutanı, subaylarını haberdar etmeksizin ve kalede 3 ay yetecek kadar erzak bulunmasına rağmen, limanı Japonlara teslim etti. Bölgedeki son çatışma, 1905 Şubat'ının sonlarında Mukden'de yaşandı. Pertev Bey de Port Arthur'daki kuşatmanın hemen ardından, Üçüncü Ordu ile birlikte Mukden'e gelmişti. Ruslar 330 bin, Japonlar ise 270 bin kişilik güce sahiptiler.

Uzun süren çatışmaların ardından Rus kumandan Kuropatkin güçlerini Mukden'in kuzeyine doğru çekti. Bölge Japonlara kaldı. Kayıplar da oldukça ağırdı: 89 bin Rus ve 71 bin Japon asker ölmüştü. Pertev Bey de Mukden Savaşı sırasında bir şarapnel yarası almıştı.

JAPONYA, DÜNYA GÜCÜ

Rus yaralıların çoğu, hastane vapurlarıyla Talyenvan adlı Japon kontrolündeki bölgeye götürülüyordu. Pertev Bey, yaralı Rus askerleriyle konuşmasını şöyle aktarıyordu: "Yaralılardan bir çoğunun hatırlarını sordum. Gayet garip: Belki başımda kalpak gördüklerinden olacak, Rus yaralıları beni adeta sevinçle karşıladılar."

Aynı günlerde, sonuçları

Dönemin Avrupa basınından karikatürlerle Rus-Japon Savaşı...

İki rakip, Rusya ve Japonya, porselen dükkanında: Mançurya, Kuzey Çin ve Kore bu savaş patırdısı içinde, 'her an kırılmaya hazır' nadide porselenler olarak raflarda *(sol üstte)*. Fransız kaynaklı bir başka karikatürde, Kore, Japonya ve Rusya'nın ayakları altında ezilmekte *(sağ üstte)*.

açısından 20. Yüzyıl'ın pek çok siyasi gelişmesini etkileyecek olacak Rus-Japon Savaşı da bitmek üzereydi. Tsuşima Deniz Savaşı, Japonlara çatışmada tam bir üstünlük kazandırdı. 27-29 Mayıs 1905'te Amiral Togo Heihaşiro kumandasındaki ana Japon Filosu Rus Baltık Filosu'nu yok etti.

Bu dönemde, Japonya'nın mali durumu kötüleşmişti. Fakat donanmanın zaferi ve Rusya'da ortaya çıkan karışıklıklar, Rus hükümetini barışa yöneltti.

Pasifik'te etkili bir konumda bulunan ABD de, Japonya'nın güçlenmesi karşısında, elinde bulundurduğu adaları tehlikeye düşürmemek için, Rusya'nın yardımına yetişti.

ABD Başkanı Theodore Roosevelt, Portsmouth'ta 9 Ağustos-5 Eylül 1905 tarihleri arasında düzenlenen barış konferansı için, arabuluculuk yaptı.

İmzalanan Portsmouth Antlaşması ile Japonya, Liaotung Yarımadası, Port Arthur ve Mançurya demiryolunun kontrolünü ele geçirdi. Sakhalin Adası'nın yarısı da Japonların oldu. Rusya, tekrar Çin'in eline geçen Mançurya'nın güneyini tahliye etmeyi kabul etti. Japonya'nın Kore üzerindeki kontrolü de tanındı.

Rus-Japon Savaşı, Japonya'yı bir dünya gücü haline getirdi. Rusya ise kaybedilen savaşın ağır ekonomik faturasıyla karşı karşıya kaldı. Rusya'da devrimci hareketlerin gelişimi, patlak veren grevler ve yaygınlaşan anarşi ortamı, Çar II. Nikola'yı Ekim Manifestosu'nu ilan etmeye zorladı.

Pertev Bey, 1905 sonunda İstanbul'a döndü. Ve raporlarını padişaha sundu... ■

Rus kuvvetleri, Japon kuşatması öncesinde, *Port Arthur'a* giriyorlar (sol sayfada, altta). Japon topçusu kuşatmanın ardından ateşe hazırlanıyor (solda).

1914'te Parlamento binası önünde yapılan gösterilerde, birçok suffragette tutuklandı.

Londra'yı altüst eden 'Suffragette'ler

İngiliz İmparatorluğu'nun altın çağında oy hakkı için ölümü göze alan kadınların çoğu, ülkenin önde gelen ailelerinin kızlarıydılar. Kimileri de orta sınıftan ancak 'etkili' ailelere dahildiler. Onlara 'suffragettes' deniyordu.

M. Tanju Akad

Yirminci Yüzyıl'ın ilk yıllarındayız. Londra, 'üzerinde güneş batmayan imparatorluğun' başkenti. Kraliyet muhafızları en mağrur halleriyle nöbet değiştiriyor, şık bayanlar ve beyler at yarışlarını izliyor, Parlamento sonsuz oturumlarına devam ediyor. Otomobillerin sayısı hızla artıyor; ama at arabaları da henüz ortadan çekilmemiş...

Eğer birisi çıkıp da, 20 yıl arayla iki dünya savaşı yaşanacağını ve imparatorluğa veda edileceğini söylese, herkes gülüp geçecek...

Ama birdenbire, bu ahenkli dünya karışıyor. Bir grup kadın, Oxford Street'te camları kırarken, bir başka grup da sandal kiralayıp Thames Nehri'nde gösteri yapıyor; Parlamento'nun oturumu

kadınların bağırışlarıyla kesiliyor. Bir başka kadınlar grubu ise kendini Buckhingham Sarayı'nın parmaklıklarına zincirliyor...

Olayların ardı arkası kesilmiyor. Beyler, kaşlarını kaldırıyor; bayanlar fısıltı gazetesine çalışıyor... Polis müdürlüğü zor durumda: Sorun yaratanlar işçi kadınlar olsa, kolay; 'iki günde halledilir'... Ama bu kadınların çoğu, ülkenin önde gelen ailelerinin kızları. Kimileri de orta sınıftan ancak 'etkili' ailelerin fertleri... Onlara 'suffragettes' deniyor.

'Suffrage' sözcüğü, oy kullanma hakkı anlamına geliyor; bu hakkı kadınlar için savunan kadınlar da 'suffragette' deniyor.

NASIL KARŞILANDILAR?

Kadınlara oy hakkı hareketi, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında gelişmeye başlar. 'İkinci sınıf olmak', özellikle okuyan kadınların tahammül etmekte giderek zorlandıkları bir sıkıntı haline gelir. Onlar yurttaş mı? Vergiye gelince yurttaş, oya gelince hayır! Ya kanunlar?.. Onlar kadınları ilgilendiriyor mu?.. Uymaları şart koşulunca, evet! Temsile katılmaları istenince, hayır!

Zengin kadınlar oy kullanan birçok erkeği istihdam ediyorlar; ama kendileri oy kullanamıyorlar. Ayrıca kadınlar giderek hastanelerde, okullarda sorumluluklar alıyor, vergi veriyor ve tüm bu alanlarda kendilerine itimat edilirken, oy için itimat edilmemesini anlamak zorlaşıyor.

Ama 20. Yüzyıl'ın başlarında, gelenekler çok güçlüdür. 'Kadınların beyni daha küçük' diyenleri mi istersiniz, 'politikaya karışırlarsa çocuk yapmazlar, insanlığın sonu gelir' diyenleri mi!..

Ayrıca İngiltere'de bir başka görüş daha vardır: İmparatorluk merkezinde oy hakkı verilirse, bu durum sömürgelere nasıl izah edilir; kadınlarına söz geçiremeyenler, halkları nasıl idare eder, Tanrı korusun, sömürgeler yitirilir diyenlerdir bunlar. Sömürgeleri-

Christabel Pankhurst, 1912'de yayımlanan 'Suffragette' gazetesinin reklamı için, üstteki fotoğrafı kullanmıştı. 1913'ten itibaren Suffragette hareketi, gösterilerini artırır (sol altta). 1913'te Emily Davison, Derbi yarışlarında kendini kralın atının önüne atar (altta).

1908'deki seçim kampanyaları sırasında Women's Freedom League'in Chelmsford'daki 'motorize' bir propaganda çalışması (sağda).

ne rezil olmaktan korkan bu 'kolonyalist' beylerin yanı sıra, Kilise de oy isteyen kadınlara karşıdır.

Böylesi bir ortamda harekete geçen kadınlar oy hakkı istedikçe, politikacılar onları dinler ama sürekli olarak da onları oyalar... Kadınlar, başka şeyler yapmaları gerektiğini düşünürler...

İlk önemli kadın örgütü, 1887 yılında Millicent Fawcett tarafından kurulan "National Union of Women's Suffrage" idi. Ancak amacını barışçı gösteriler ve dilekçelerle elde etmeyi amaçlayan bu kuruluşun faaliyetlerinden memnun olmayan daha faal bir grup, 1903 yılında "Women's Social and Political Union" adıyla yeni bir birlik oluşturdu. Bu birliğin kurucusu, en tanınmış suffragette olan Emmeline Pankhurst idi.

Pankhurst ailesinin kadınları

Kadınlar için oy hakkı mücadelesinin en çok hatırlanan isimleri, Emmeline Pankhurst *(altta)* ile kızları Sylvia ve Christabel'dir. 1858 yılında doğan Emmeline'in babası köleliğe karşı olan bir liberal, annesi ise bir feminist idi. 1870'lerde feminist toplantılara katılmaya başlayan Emmeline, 15 yaşındayken Paris'te, kız ve erkeklerin eşit olduğuna ve aynı eğitimi almaları gerektiğine inanan Marchef Girard'ın yönettiği okula gönderilmişti. İngiltere'ye döndükten sonra 1878'de Richard Pankhurst ile tanıştı. Richard, yerel seçimlerde evli kadınların oy kullanmaları için çalışmış ve başarılı olmuş bir avukattı. Aralarındaki büyük yaş farkına rağmen evlendiler. Kızları Christabel 1880, Sylvia ise 1882 yılında dünyaya geldi. 1895'te bir fakirlere yardım örgütünde çalışırken, atölye işçilerinin ve özellikle de kadınların durumunu yakından gördü. Feminist görüşleri sosyalist ve reformcu bir karakter kazandı. 1898'de kocası Richard'ın ölümünden sonra, kızlarıyla birlikte, suffragette hareketinde öne çıkmaya başladı. İlerleyen yıllarda Emmeline'in kızı Christabel *(sağ üstte)*, kadın hareketinin şiddete yönelmesinde etkili olurken, diğer kızı Sylvia da işçi kadınlar arasında taraftar toplamaya ve sendikaları bu davaya kazanmaya çalışıyordu. 1903 yılında kurdukları WSPU, ilk başlarda biraz ses getirdiyse de, halkın ve basının ilgisi uzun sürmedi. Kamuoyunu ve Parlamento'yu etkileyecek yeni protesto yöntemleri geliştiren Pankhurst ailesinin kadınları, suffragette grubunun diğer üyeleriyle birlikte, 1914'e kadar defalarca tutuklandılar, hapishanede açlık grevleri yaptılar.

ŞİDDET EYLEMLERİ

'Terbiyeli' yöntemlerle hiçbir sonuç alınamayacağını düşünüyorlardı... 1905'ten sonra, başta Pankhurst çevresi olmak üzere, kadın gruplarının giderek şiddet niteliği kazanan eylemleri, durumu sonsuza kadar görmezden gelerek geçiştirmeye çalışan politikacıları ve halkı etkileyerek sonuç almayı hedeflemekteydi.

Bu amaçla evleri ve kiliseleri ateşe verdiler, golf sahalarını yakıp yıktılar, sokak lambalarını kırdılar ve hatta çiçek tarhlarını tahrip ettiler. Kurşun tanelerıyle kilitleri tıkamaktan tren vagonlarındaki koltuk döşemelerini yırtmaya kadar, sayısız eylem geliştirdiler. İtfaiyeye sahte yangın alarmları gönderdiler, telefon kablolarını kestiler, İngiltere Bankası'na bomba bile koydular.

Bu arada, Parlamento binasının camlarını kırdıklarını da unutmamak gerek!.. O yıllar, anarşist taktiklerin 'moda' olduğu bir dönemdi. Eylemlerin doruk noktalarından biri, 1913 Haziran'ında Emily Wilding Davidson'un Derby yarışında kendisini kralın atı-

nın önüne atması oldu: At ve jokey yuvarlandı, Emily ise hayatını kaybetti. Bu, kadınların verdiği ilk şehit olmuştu. Cenazesi için İngiltere'nin dört bir yanından binlerce kadın geldi. Öte yandan erkekler, kadınların bu gösterilerinden rahatsız olmuşlardı ve kimileri 'at için daha fazla üzüldüklerini' söyleyip bağırarak, kadınları taciz ettiler.

PARLAMENTO'YA YÜRÜYÜŞ

Duyarsız parlamenterler için hayatı çekilmez kılmak, öfkeli kadınların en sevdikleri işti. Bunun örneklerinden biri, 1910 yılının Kasım ayında, ateşli bir tartışmanın tam ortasında, Parlamento'nun basılması oldu. Ancak kadınlar Parlamento meydanında kendilerini polis tarafından kuşatılmış buldular. Fakat geri adım atmayı reddettiler ve dağıtılıncaya kadar neredeyse altı saat polislerle boğuştular. Birkaç gün sonra da Downing Street'e (Başbakanlık Konutu) doluştular. Başbakan Asquith evinden çıkmaya teşebbüs ettiğinde, ancak polisler tarafından kurtarılabildi!..

İşler bu aşamaya geldiğinde, kadınların uyguladığı şiddet ters tepmeye başladı. Halk, o dönem için gerçekten çok çarpıcı, hatta 'delice' buldukları bu eylemleri kınamaya başladı.

İşin ilginci, kadınların bir kısmının da erkekler kadar onlara karşı olmalarıydı. Kimileri, kadınların tam da bu nedenle, oy kullanmamaları gerektiğini söylediler. Kadınlar ise tecrit edildikçe, daha

Parlamento binası önündeki bir gösteride, Emmeline Pankhurst bir polis tarafından götürülüyor (üstte). Bir suffragette, New York'ta Opera binası önünde gösteri yapıyor (solda). Londra'daki Parlamento önünde, bir gösteri sonrası (altta).

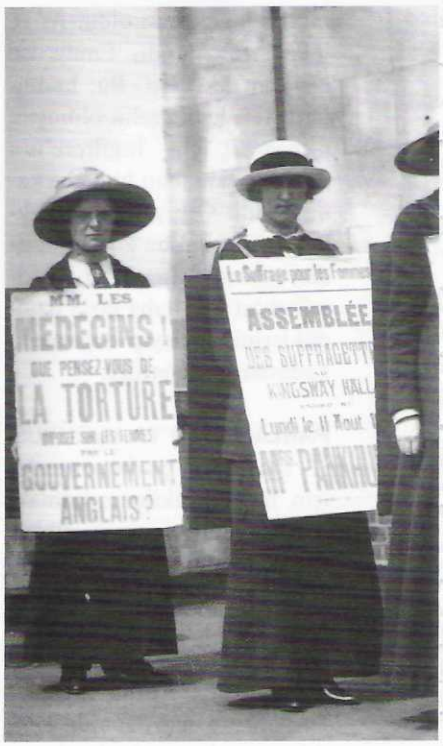
Açlık grevinde 'zorla beslenme'

Hapishanede açlık grevine giden 'suffragette'lerin 'zorla beslenme'ye tâbi tutulması İngiliz kamuoyunda büyük bir tepki yaratır. Çünkü o yıllarda bu işlem, bir işkence tarzında uygulanıyordu: Kadınların burnundan lastik bir tüp sokuluyor -ki bu tüp birkaç dakika önce başka bir kurbanda kullanılmış kirli bir tüp oluyordu- ve bununla midesine süt, ekmek ve konyaktan yapılmış bir karışım dökülmeye çalışılıyordu. Bu müdahale kadınları ölümün eşiğine getiriyordu. Bir kez, Emmeline Pankhurst'ün *(üstte, ortada)* arkadaşlarından Lady Constance Georgina Lytton, tüp yanlışlıkla nefes borusuna sokulunca, çifte zatürree ve zatülcenp olup felç geçirmişti *(üstte; Emmeline Pankhurst ve arkadaşları bir açlık grevinden sonra)*... Aslında Londra Polisi, aristokrat ailelerin protestocu kızlarına karşı bu tür uygulamalara girişmezdi.

Ancak açlık grevine başvuran aristokrat kökenli suffragette'ler, arkadaşlarından ayrılmamak için bazen kimliklerini gizler ve 'zorla beslenme' uygulamasını kabullenirlerdi. Lady Lytton da işçi sınıfından olduğunu söylemiş, kendisine reva görülen muamelelere katlanmıştı.

Hardie ve George Lansbury gibi İşçi Partisi liderleri bu kanuna karşı çıktılar; ama sonuç alamadılar. Liberal hükümet her şeye rağmen direndi.

1913 Ağustos'unda suffragette'lerin Parlamento aleyhtarı bir gösterisi (sağ üstte). I. Dünya Savaşı sonrası da mücadele devam ediyor: 1919 Mart'ında suffragette'ler gösterilerini, kaldırıma yaptıkları graffitilerle sürdürüyorlar (sağda).

umutsuz ve daha hırçın bir ruh haline girdiler.

Tutuklanıyor ama para cezasını ödemeyi reddediyorlar; hapse giriyor ama 'siyasi tutuklu' olarak kabul edilmeyince, açlık grevine gidiyorlardı. Hükümet onları zorla beslemeye kalkınca da, bu kez kamuoyu tekrar kadınların lehine dönüyordu.

Zorla besleme fazla tepki yaratınca hükümet bundan vazgeçmek zorunda kaldı. Ancak kadınların eylemlerine karşı, 'Kedi ve Kare Kanunu' olarak adlandırılan ve hukuka uygunluğu çok kuşkulu olan yeni bir taktik geliştirildi:

Açlık grevine giden kadınlar çok zayıflayınca tahliye ediliyorlar, sağlıkları elverdiğinde, yeniden tutuklanıyorlardı. Dışarıda ölürlerse, bu durum hükümeti ilgilendirmiyor, ölmezlerse de, çok zayıf oldukları için, uzun süre eylem yapamıyorlardı. Keir

SAVAŞ BAŞLAYINCA...

Yıllar süren eylemler, hapishane direnişleri, kızgınlıklar, Parlamento'nun inanılmaz duyarsızlığı ve her şey, 1914 Ağustos'unda birden sona erdi!..

Savaş başlamıştı. Her eğilimden, her politik görüşten Avrupalılar gibi, suffragette'ler de artık tüm enerjilerini kendi uluslarının savaş çabasına adayacaklardı. Milliyetçi duygular doruk noktasındaydı ve erkeklerin, ulusları için kayıtsız şartsız ölmeye hazır oldukları bir ortamda, onlar da farklı bir tutum içinde olamazlardı.

Askerler cepheye uğurlanırken, marjinal gruplar dışında, hiçbir görüş ayrılığı kalmamıştı. Sosyalist fikirlerin tekrar yaygınlaşması, ancak

savaşın üçüncü yılından itibaren; yokluklar ve savaşın kötü yönetimi nedeniyle cephelerde yaşanan toplu katliamlardan sonra gündeme gelecekti.

Suffragette hareketi de çok milliyetçi bir tutum aldı. 'Suffragette' adını taşıyan dergilerinin ismini 'Brittania' olarak değiştirdiler. Her şeyin savaş çabasına tâbi kılınmasını savundular. Bunun karşılığında, hükümetten 2 bin sterlin tutarında bir para aldılar. İşçi sendikalarıyla mücadeleye girerek, kadınların erkeklerin boşalttığı işlere yerleştirilmesini istediler. Bir süre sonra daha da ileri giderek, hepsinin 'bolşevik' olduğunu savundukları sendikaların, tümüyle kapatılmasını istediler.

Görüşlerini uzun süre etkilemiş olan sosyalizm ile hiçbir ilişkileri kalmadı. Kuşkusuz ki bunda, çoğunun en ulusçu kesim olan orta sınıflardan gelmelerinin payı vardı; ama temel neden, dönemin havasıydı.

MİLLİYETÇİLİK ŞAHLANIYOR

Milliyetçi tutumda o kadar müfrit bir noktaya geldiler ki, Ramsay MacDonald'a 'Almanlardan daha fazla Alman' diyerek saldırırlarken, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı William Robertson'u, 'hain' olarak niteledikleri savaş liderleri Gray, Asquith ve Cecil'in işbirlikçisi diye tanımladılar... Kadın hareketi bir uçtan diğerine savrulmuştu.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşılırken, Parlamento, ülkenin savaş çabası için bu kadar fedakârlık yapmış olan kadınlara artık sırtını dönemezdi...

Kadınlar fabrika ve trenlerde çalışmış, cephelerde hastabakıcılık yapmış, cephane üretmiş; kısacası, ülkeyi ayakta tutmuşlardı.

Esasen, tüm bunları yaparken kadınlar kendilerini kabul ettirmişler, erkeklerin yaptığı her işi yapabileceklerini fiilen ispatlamışlardı.

Nihayet 10 Ocak 1918 tarihinde, 30 yaşın üzerindeki kadınların oy kullanabilecekleri kabul edildi. Genel ve eşit oy hakkı için, önemli bir adım atılmıştı. ■

Dünyada neler oldu?

■ İngiliz Uluslar Topluluğu'na bağlı Yeni Zelânda, 1870'lerde, topluluk içerisinde, kadınların genel ve eşit oy hakkı yolunda ilk adımları attı.

■ 1890'lardan beri yerel parlamentolarda yer almakta olan Avustralyalı kadınlar, I. Dünya Savaşı sonrasında, ulusal Parlamento'ya girdiler.

■ Amerika Birleşik Devletleri'nde, örneğin Wyoming eyaleti, 1869'da kadınlara oy hakkı tanıdı ve ABD'de genel oy hakkı da, 1920'de yapılan bir anayasa değişikliğiyle kabul edildi *(üstte; Amerikan suffragette'leri 1917 Nisan'ında New York'ta bir gösteride).*

■ 1917'de Rusya'da yapılan Bolşevik Devrimi'yle genel oy hakkı tanındı.

Çanakkale'de siper savaşları

Mehmed Fasih Bey'in kaleminden...

Kanlısırt, 1915

"3/8/331 (16/10/1915) - Cumartesi
Kablelzeval (öğleden evvel) 11.00'de Alay'a muvassalat ettim. Yaver İlhami Efendi ile görüşerek Alay Kumandanı'na takdim edildim. Kumandan mültefitane (iltifat dolu) sözler ile mukabele etti. (...)
01.00 - Bölüğe geldim. Bölüğüm 79 siperleri(nin) sağ cenahındadır. Mıntıkası fenadır. Birçok neferler beni görmeğe ve musafaha (el sıkışmak) etmeğe geldiler. Zevalda topçu siperleri bombardıman edilmekte idi. Ateş bir saat devam etmiş ve benim mıntıkamın birinci hattı harap olmuş idi. (...) Gece de bomba devam etti. (...) Gece hafif yağmur çiseledi. Sabahleyin 7.00 evvelde siperleri 6'ncı Bölüğe teslim ederek istirahat mahalline çekildik."

Harbiye son sınıf öğrencisi ve 'subay adayı' Mehmed Fasih, Kanlısırt'taki İkinci Hattı Müdafaa siperlerinde, yaklaşık iki buçuk ay kalır. Düşmanın Arıburnu'nu terk ettiği ana kadar da, bu siperlerin içinde, günlüğünü yazar.

DEVRİM ÇAKIR

Tırnak içindeki satırlar, Çanakkale Savaşı'na küçük rütbeli bir subay olarak katılan ve savaşın en kanlı çarpışmalarının yaşandığı 'Kanlısırt' bölgesindeki '79 siperlerinde' geçirdiği yaklaşık iki buçuk ayı, saat saat günlüğüne kaydeden Mülâzimsâni (teğmen) Mehmed Fasih Bey'e ait... Bu genç subay, siperlerdeki görevine başladığı ilk gün, defterine ilk olarak bu satırları kaydetmiş...

Araştırmacı Murat Çulcu tarafından, yoğun bir emekle yayına hazırlanan ve Denizler Kitabevi etiketiyle 2002'nin son aylarında, raflardaki yerini alan 'Çanakkale 1915 / Kanlısırt Günlüğü', yani Mehmed Fasih Kayabalı'nın üç küçük bloknottan oluşan günlüğü, yakın tarih meraklılarıyla buluştu.

'HAZİNE' İLE TANIŞMA...

Çanakkale Savaşı'nın en şiddetli çarpışmalarının yaşandığı Kanlısırt'a dair ilginç ayrıntılar sunan bu günlükleri deşifre edebilmek için, dört yıl boyunca, eski harflerle kaleme alınmış bu el yazılarını çözmek amacıyla yoğun bir çalışma içine giren Murat Çulcu; bir araştırmacı için 'hazine' sayılacak bu günlüklerle tanışmasını bize şöyle anlatıyor:

"Mehmed Fasih Bey, geçmişine çok bağlı bir aileye mensup. Çünkü bu aile, üç kuşak boyunca, ellerine geçen ne varsa, saklamışlar. Gazete kupürleri, mektuplar, günlükler, ilaç kutuları, hesap defterleri vs... Ben, Mehmed Fasih Bey'in torunu olan Prof. Dr. Murat Kayabalı ile tanıştım; onun vasıtasıyla da, ailenin bu üç nesillik kütüphanesini inceleme imkanı buldum. Bu ayrıntılı inceleme sürecinde, ince bir el yazısıyla yazılmış üç bloknottan oluşan günlükleri keşfettim. Üzerlerinde, 'Kanlısırt Günlüğü', 'Çanakkale Günlüğü' gibi ibareler yazıyordu. Bunları okuyabilmek için, tam dört yıl bu el yazısı üzerinde çalıştım."

FOTOĞRAF: VURAL YAZICIOĞLU

Münif Fehim'in çizgileriyle 'Çanakkale Müdafaası' (en üstte). 'Kanlısırt Günlüğü'nü yayına hazırlayan Murat Çulcu ve yayıncı M. Turgay Erol (üstte). Çanakkale'deki siperlerde Türk askerleri (sol sayfada).

MERSİNLİ MEHMED FASİH BEY

Mehmed Fasih Bey'in, İkinci Hattı Müdafaa'da, yani ikinci savunma siperinde yaşadıklarına, bir anlamda yeniden hayat veren Çulcu, henüz 21 yaşında bir Harbiye öğrencisiyken, Çanakkale'deki kanlı çarpışmalara katılan Meh-

İki savaş arasında nişan

Çanakkale cephesinde savaşan Mehmed Fasih Bey, daha sonra Filistin cephesinde İngilizlere esir düşer. Esaretten sonra İstanbul'a dönen ve Zehra Hanım ile nişanlanan Mehmed Fasih Bey'in düğünü ancak 'Büyük Zafer'den sonra yapılabilecektir.

Çanakkale kronolojisi

Küresel anlamda, siyasi tarihi derinden etkileyen olayların başında gelen Çanakkale Savaşı, şöyle gelişmişti:

2 Ağustos 1914
Osmanlı topraklarında Seferberlik ilanı ve tarafsızlık açıklaması

10 Ağustos 1914
Goben (TCG Yavuz) ve Breslav (TCG Midilli) zırhlılarının

Çanakkale Boğazı'ndan içeri girmeleri

27 Eylül 1914
Çanakkale Boğazı'nın tamamen kapatılması

2 Kasım 1914
Rus, İngiliz, Belçika, Sırp, Japon, Karadağ hükümetlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile siyasi ilişkilerini kesmeleri

3 Kasım 1914
Çanakkale Boğazı'nın 6 düşman zırhlısı tarafından bombalanması

11 Kasım 1914
Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'ne savaş ilanı

29 Kasım 1914
Mesudiye Zırhlısı'nın İngiliz denizaltısı (B-11) tarafından Çanakkale Boğazı'nda batırılışı

11 Ocak 1915
Amiral Carden'in *(altta)*, İngiliz Bahriye Nezareti'ne Çanakkale Boğazı'na taarruz için hazırlattığı planı sunması

28 Ocak 1915
Savaş Komitesi'nin, Çanakkale Boğazı'nın yalnız donanmayla zorlanmasına karar vermesi

1 Şubat 1915
Mustafa Kemal'in Tekirdağ'da göreve başlaması

med Fasih'in öyküsünü de bize şöyle aktarıyor:

"Babasını çocuk yaşta kaybeden 1893 Mersin doğumlu Mehmed Fasih Bey, Atatürk'ün de silah arkadaşı olan Mersinli Cemal Paşa'nın yardımıyla Harp Okulu'na kabul edilir. 1914'te savaşa giren Osmanlı devleti Seferberlik ilan edince, Harbiye'nin son sınıf öğrencileri de subay adayı olarak orduya alınırlar."

Mehmed Fasih'in de aralarında bulunduğu bu genç subaylar, önce Çeşme'ye gönderilir. Fakat, Murat Çulcu'nun da vurguladığı gibi, "Düşman Çanakkale'ye hücum edince, o bölgeye sevk edilirler..."

İşte Mehmed Fasih de, bu şartlarda, Kanlısırt'taki 'Birinci Hattı Müdafaa'da savaşa girer... Çanakkale Savaşı'nın bu döneminin, deniz savaşının bitip kara savaşının başladığı döneme rastladığını belirten Murat Çulcu, Mehmed Fasih Bey'in, 25 Nisan Harekâtı'ndaki kanlı çarpışmalar sırasında yaralandığını, tedavi olduktan sonra da, tekrar Kanlısırt'a gönderildiğini anlatıyor bize: "Burada, İkinci Hattı Müdafaa siperlerinde, yaklaşık iki buçuk ay kalıyor Mehmed Fasih... Ve düşmanın Arıburnu'nu terk ettiği ana kadar, bu siperlerin içinde kalıyor askerleriyle. Günlüğü-

Fransa Harp Akademisi'nde...
Harp Okulu'nu Cumhuriyet'in ilanından sonra tamamlayan ve ordu tarafından Fransa Harp Akademisi'ne gönderilen Mehmed Fasih (Kayabalı), Korgeneral rütbesindeyken emekli olmuştu...

nü de işte bu sırada yazıyor."

Tüm yaşamını askerlikle iç içe geçiren Mehmed Fasih Bey, Çanakkale'nin ardından, Filistin cephesine sevk ediliyor; burada İngilizlere esir düşüyor. Savaş bittikten sonra, esir değişimi sırasında serbest bırakılıyor ve İstanbul'a gelerek, Profesör Ali Bey'in kızı Zehra Hanım'la nişanlanıyor. Hemen ardından, Milli Mücadele'ye katılmak için, Anadolu'ya geçiyor. Afyon cephesinde, Büyük Taarruz'dan hemen önce, bir kez daha gazi oluyor. Milli Mücadele'nin ardından Harp Okulu'nu bitiriyor. Sonra da Fransız Harp Akademisi'nde eğitim görüyor. Yıllar içinde, korgeneralliğe kadar yükselen Mehmed Fasih Bey; 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra emekli oluyor.

1964 yılının 11 Ağustos'unda ise, geçirdiği bir kalp rahatsızlığı nedeniyle, yaşama veda ediyor.

SİPERLERDE 'GÜNDELİK YAŞAM'

Çok yönlü etkileri kuşaktan kuşağa hissedilen Çanakkale Savaşı'yla ilgili Türkçe yapıtların sayısının azlığından yakınan Murat Çulcu; başta İngiltere olmak üzere, savaşa katılan 'müttefik ülkelerin' kütüphanelerinde, bu konuda pek çok yapıt olduğuna dikkat çekiyor. Çulcu, bu anlamda, araştırmacılar için çok kıymetli bir kaynak eser olan Mehmed Fasih Bey'in günlüklerinin önemini şöyle açıklıyor:

18 Mart 1915'te Çanakkale deniz savaşlarında 215 okkalık (275 kg) top mermisini sırtında taşıyan Edremit-Havranlı Mehmet oğlu Seyit Onbaşı'nın anısına, Ankara'daki Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'nde yer alan üç boyutlu savaş panoramasından bir detay (solda).

19 Şubat 1915
Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı giriş tabyalarına taarruzu (İtilaf Devletleri donanmasının Çanakkale Boğazı'na ikinci büyük saldırısı)

25 Şubat 1915
Mustafa Kemal'in 19. Tümen Komutanlığı'na atanması
Birleşik Filo'nun, Boğaz girişi tabyalarındaki topları tahrip etmesi ve Boğaz'a girmeye başlaması

26 Şubat 1915
Değirmenburnu-Çanakkale Feneri arasında 10. Mayın

Hattı'nın kurulması
Seddülbahir ve Kumkale'ye çıkarma

2 Mart 1915
General Liman Von Sanders'in *(altta)* Çanakkale'deki Osmanlı Kara Kuvvetleri Başkomutanlığı'na atanması

4 Mart 1915
İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Boğazlar'ın taksimini öngören 'İstanbul Antlaşması'nın imzalanması
3. Avustralya Tugayı'nın, Mondros'ta limana girmesi

5-6 Mart 1915
Çamkoyu batısından, Queen Elizabeth gemisinin Merkez Tahkimatı'nı aşırma biçiminde bombardımanı

"Çanakkale Savaşı ile ilgili olarak, başta Esat Paşa olmak üzere, bazı yüksek rütbeli Türk subaylarının anıları, bizdeki boşluğu kısmen dolduruyor. Ama bu denli önemli bir savaşın bütün cepheleri göz önüne alınacak olursa, eldeki yapıtlar, yine de gelecek kuşakları yeterince tatmin etmekten uzak... İşte Mehmed Fasih Bey'in günlüğünün önemi de bu noktada ortaya çıkıyor. Çünkü, 1915 yılının Ekim ayından Aralık ayına kadar, Kanlısırt'taki siperlerde yaşananları anlatan 'Kanlısırt Günlüğü', benzerlerine oranla son derece ayrıntılı olarak, hiçbir siyasi veya şahsi kaygı güdülmeksizin kaleme alınmış."

Çanakkale Savaşı'nın ardından yayımlanan hatıratların, genellikle üst rütbeli komutanlar tarafından kaleme alındığını ve savaşın geneliyle ilgili bilgiler verdiğini belirten Çulcu; "Oysa Mehmed Fasih Bey, küçük rütbeli bir asker olduğu için, hayata 'siper düzeyinden' bakıyor ve o gözle anlatıyor yaşananları. Yani olaylar, askerliği bizzat siperlerde yaşayan, ateş altındaki insanların mertebesinden ulaşıyor bizlere..." diyor.

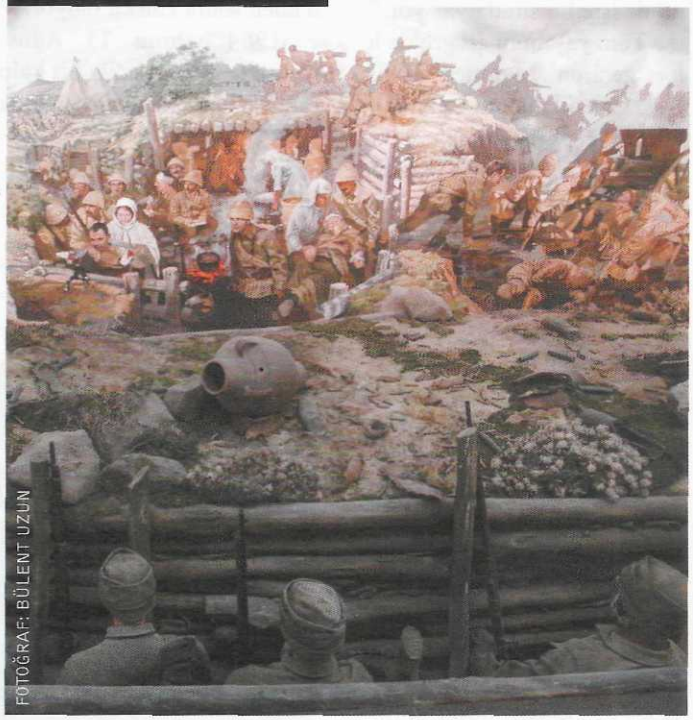

Çanakkale'de bir uçaksavar topu düşman uçaklarını gözetliyor, 1915.

SUBAY KOVUĞUNDA ÖZEL ZİYARET

'Kanlısırt Günlüğü' ile, ilk kez -önce zabit namzedi, sonra da teğmen olarak- Çanakkale Savaşı'na katılan, küçük

Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'ndeki Çanakkale Savaşı Panoraması'ndan bir kesit.

FOTOĞRAF: BÜLENT UZUN

Murat Çulcu kimdir?

Uzun yıllar gazetecilik yapan ve 1985 yılından sonra da, eski yazı Osmanlıca metinlerle ilgilenmeye başlayan Murat Çulcu; bu ilgisi vasıtasıyla sahaflık da yapmış. Çulcu'nun ilgili duyduğu alan, Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e uzanan 'yakın tarih'... 'Kanlısırt Günlüğü'nün İngilizcesi de, önümüzdeki günler içinde yayımlanmış olacak. 'Osmanlı'da Çağdaşlaşma ve Taassup Çatışması', 'Hilafetin Kaldırılması Sürecinde Cumhuriyet'in İlanı, Lütfi Fikri Davası', 'Türkiye'de Mafyalaşmanın Kökenleri', Çulcu'nun daha önce yayımlanmış eserlerinden birkaçı...

rütbeli bir Türk subayının anılarının gün ışığına çıktığına dikkat çeken Çulcu; burada olayların, 'siperlerden' saati saatine yansıtıldığını belirtiyor:

"Mehmed Fasih Bey, günlüğünde esas olarak, siperlerdeki sosyal yaşamı diye getiriyor.

Öyle ki, o gün yenen karavanadan, parolalara kadar her şey, bu defterlere kaydedilmiş. Günlük ayrıca, subaylar arasındaki ve subay-erat arasındaki ilişkileri samimiyetle gözler önüne seriyor ve dolaylı olarak, 20. Yüzyıl başındaki Osmanlı ordusu hakkında, bize çok ilginç bilgiler aktarıyor. Üstelik Mehmed

'Kanlısırt Günlüğü', 1997'deki ilk baskısının ardından, özenli bir 'gözden geçirme' çalışması sonucunda, yeniden raflardaki yerini aldı.

Fasih Bey, bunu 'eleştirel bir yaklaşımla' yapıyor; günlüğünün bir bölümünde, karargâhtaki komutanların, siperlerdekilere göre, çok daha rahat bir ortamda olduklarına değiniyor. Gereksiz taarruz

19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal, siperlerde askerlerle beraber, 1915.

7-8 Mart 1915
Nusret Mayın Gemisi'nin, elde kalan son 26 mayınla Boğaz girişindeki Karanlık Koy'a mayın döşemesi

11 Mart 1915
Sir Ian Hamilton'un *(sağda)*, Akdeniz Bağlaşık Kuvveti Komutanlığı'na atanması

16 Mart 1915
Amiral Carden'in sağlık nedeniyle görevinden ayrılması

17 Mart 1915
Amiral de Robeck'in, Birleşik Filo Komutanlığı görevine başlaması

18 Mart 1915
Çanakkale Boğazı Muharebesi İtilaf Devletleri donanmasının yaklaşık 30 savaş gemisiyle en geniş kapsamlı saldırıyı başlatması [altı büyük gemiden Bouvet, Irresistible *(sağda)* ve Ocean zırhlılarının batırılması üçünün de kullanılmaz hale getirilmesi]

23 Mart 1915
General Liman Von Sanders'in 5. Ordu Komutanlığı'na getirilmesi
Bu ordunun ihtiyatını oluşturacak 19. Fırka'nın komutanlığına ise Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in *(sağda)* getirilişi

16 Nisan 1915
Demirhisar torpidobotunun kendini karaya oturtup batması

17 Nisan 1915
E-15 İngiliz denizaltı gemisinin, Boğaz'da hasara uğrayıp karaya oturtulması

18-19 Nisan 1915
İngilizlerin, torpido atarak E-15 denizaltı gemisini batırmaları

25 Nisan 1915
İtilaf Devletleri'nin geniş kapsamlı ilk çıkarması

27 Nisan 1915
İngiliz denizaltı gemilerinin Marmara'da denizaltı savaşına başlamaları ve Barbaros zırhlısının bir denizaltı tarafından batırılması

29 Nisan 1915
İngiliz birliklerinin, Anzakları takviye için 'W Kumsalı'na çıkarma yapmaları *(üstte)*

2 Mayıs 1915
3. Kolordu Komutanı Esat (Bilkat) Paşa'nın, Arıburnu cephesindeki Kemalyeri'ne gelerek Mustafa Kemal ile görüşmesi *(üstte)*

14 Mayıs 1915
Churchill *(solda)* ve Amiral Fisher'in istifaları

19 Mayıs 1915
Liman Von Sanders'in 42 bin kişilik bir kuvvetle Arıburnu çıkarma noktasındaki Anzaklara yönelik başarısız saldırısı 10 bin kayıp vererek geri çekilmesi

25 Mayıs 1915
Alman U-21 denizaltı gemisinin İngiliz Trumph zırhlısını batırışı Alman U-21'in önünde Majestic İngiliz zırhlısını batırışı *(solda)*

emri veren komutanları eleştiriyor.

Ayrıca günlüklerden, o dönemin savaş şartlarının ne düzeyde olduğunu; yağmur yağdığında, siperlerin ne hale geldiğini ya da siperlerin içine bir obüs mermisi düştüğünde ne yaptıklarını; oradaki insanların ne yiyip ne içtiklerini öğreniyoruz.

Örneğin günlükte, subayların, siperlerdeki özel kovuklarında birbirlerini ziyarete gittiklerini; birbirlerine çay, kahve ya da nargile ikram ettiklerini okuyoruz. Kısacası, okur bu günlükte, Çanakkale Savaşı'na muharip olarak katılan bir subayın şahsında, bir Osmanlı genci-

Mehmed Fasih Bey'in günlüğünden

FOTOĞRAFLAR: 'GALLIPOLI DIGGER' ARŞİVİ

Düşmanın hareketinde korkaklık...

5/8/1331 (18/10/1915) - ***Pazartesi***

Evvel 2.00 - (...) Mangala ateş koydum ve bir kahve pişirerek bir sigara çekiştirdim. Fakat uykusuzluktan başım sersem. (...) Düşman bombaları yerleri sarsmakta ise de hedefe isabet etmiyor. Ya öne veya arkaya düşüyor. Ben düşmanın her hareketinde bir korkaklık hissediyorum. Öyle anlaşılıyor ki dedikleri doğru. Kuvvetini çekmiş. Ateş ile bunu kapatmak istiyor. (...)

Siperde Kurban Bayramı

6/8/1331 (19/10/1915) - ***Salı***

Evvel 7.30 - Bugün Kurban Bayramı. (...) Pek ziyade bitap olduğumdan uyumamak üzere yattım. İşte bu esnada toplar başladı. Obüsler sağ cenahımızın gerilerine düşüyor. (...) 9.30 - Bombardıman kesildi. Sipere geldim. Fakat yatamadım. Taburun yanına indim. Bir parça ihata ederek üzerimizden geçti. Hamd olsun bir şey yok. Arkadaşlar ile bayramlaştık. Bazı nefer ve çavuşlar da gelerek bizimle bayramlaştı. (...)

'Ceride'lerin söyledikleri...

15/8/1331 (28/10/1915) - ***Perşembe***

7.00 - (...) Bugün 7, 8, 9, 10, 12 tarihli gazeteleri okudum.

FOTOĞRAF: GALLIPOLI DIGGER ARŞİVİ

nin, duygu, kaygı ve sevinçlerini elle tutmak imkanı buluyor."

'KANLISIRT' NASIL KANLISIRT OLDU?

Murat Çulcu, Mehmet Fasih Bey'in, günlüğündeki bir takım çizimlerle, savaşın yaşandığı coğrafyanın detaylarını da verdiğini ve bugüne kadar pek bilinmeyen 'Yeşiltepe', 'Dursundere' gibi yerlerin isimlerini kullandığını ifade ediyor. Öyle ki, Çanakkale Savaşı'yla ilgili çalışmalar yapan bazı araştırmacılar, bölgedeki pek çok yerin ismini, Mehmed Fasih Bey'in günlüğünden öğrendiklerini belirtmişler...

Daha önceki tarihlerde, insanların yerleşim bölgeleri arasında yer almayan Gelibolu Yarımadası'ndaki pek çok bölgenin, isimlerini Çanakkale Savaşı'yla aldıklarını belirten Çulcu, 'Kanlısırt' bölgesinin de bu yerlere dahil olduğunu ifade ediyor:

"O bölgeye 'Kanlısırt' ismi, savaş sırasında veriliyor. Çanakkale Savaşı'nın üç ana cephesi vardır: Seddülbahir, Arıburnu ve Anafartalar cep-

Siperlerinde taarruz için bekleyen Türk askerleri (sol sayfada), bir süre sonra süngü savaşına girişecekler (solda).

Ceridelere göre düşman hal-i ricatta (geri çekilme durumunda). Bulgarlar Üsküb'ü, Köprülü'yü zapt etmişler. İngilizler bedbinlik içinde. Hal-i ittifakta (birlik halinde) bulunan bir heyetin bütün acizayi perişan aynı derecede müteessir olmazsa tabii onlar böyle perişan olur. Düvel-i müttefikanın ne siyasette, ne askerlikte, ne de parada ittifakları yok. (...)

Yerde kalmaz...

18/8/1331 (31/10/1915) - ***Pazar***

9.00 - (...) Bir ateş yaktırdık ve bir kahve pişirip içtik. Hava gittikçe soğuyor. Dumdumlar hâlâ ötmekte. Yağmur yağıyor. Dışarıda bir nefer inliyor. Zavallının üzeri açık. Günlerce ağaç ve çimento ile kesilen kerpiç ile Alay'ın, Tabur'un karargâhları yapılıyor. Hatta zabitan bile açıkta. Bakılacak işi görecek efrad sefil ve perişan. Fakat ah!... (...) yerde kalmaz...

Askerlik mesleği üzerine

4/9/1331 (17/11/1915) - ***Çarşamba***

7.00 - (...) Ah! Ben 'Bu askerlik mesleği kolay. Bunların aldıkları para pek çok' diyenlerin bu çamur üzerinde bir gece yattıklarını görsem. Acaba onlar yine böyle söylerler mi? Hiç zannetmem. Çünkü yaşım 21; fakat saçım sakalım ağardı. Bıyıklarıma ak düştü. Suratım buruştu ve vücudum çürüdü. Artık eskisi gibi mesaibe (felaketlere) ve şedaide (sıkıntılara) tahammül edemiyor müteessir oluyorum. Çünkü Osmanlı ordusunda zabitlik demek, evvela bombalara tahammül demektir. (...)

Ve düşman çekiliyor

6/10/1331 (19/12/1915) - ***Pazar***

8.00 - (...) Bu gece kamerin etrafında yedi renkten mürekkep bir hale var. Nuri'ye gösterdim. Bu, mucizevi bir vukuat olacağını ve hakkımızda hayırlı olduğunu söyledi. (...)

3.35 - (...) Tabur kumandanı geldi. "Çabuk bir keşif kolu hazırlayın. On nefer kuvvetinde, düşman Anafarta ve sağ cenahtan çekilmiş. 19'uncu Fırka düşman siperlerini zaptetmiş" dedi.

(Mehmed Fasih Bey'in günlüğü böyle bitiyor. Kumandanın emriyle çıkarılan keşif kolunun haberi doğruladığı; yani düşmanın o gece Anafartalar'ın karşısındaki siperleri boşalttığı anlaşılıyor.)

6-7 Ağustos 1915
İngilizler'in Suvla Limanı çıkarması *(üstte)* ve 1. Anafartalar Savaşı'nın kazanılması

8-9 Ağustos 1915
İtilaf Güçleri'nin Seddülbahir'i boşaltmaları

10 Ağustos 1915
Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal öncülüğünde geniş kapsamlı Conkbayırı taarruzu

21 Ağustos 1915
2. Anafartalar Savaşı'nın kazanılması

17 Ekim 1915
Çanakkale bölgesinde General Hamilton'un komutayı General Birdwood'a *(solda)* devrederek cepheden ayrılışı

26 Ekim 1915
Mustafa Kemal'in, 'Anafartalar Grubu'nu yönetmekle görevlendirilmesi

19-20 Aralık 1915
İtilaf Güçleri'nin, işgal ettikleri siperleri boşaltarak gece Anafartalar, Arıburnu bölgesinden gizlice çekilmeleri

9 Ocak 1916
5. Ordu Komutanı Mareşal Liman Von Sanders'in Başkomutanlık Vekaleti'ne telgrafı: "Tanrı'ya şükür Gelibolu Yarımadası tamamen düşmandan temizlenmiştir. Diğer ayrıntılar ayrıca sunulacaktır."

1 Şubat 1916
Mustafa Kemal'e Anafartalar Grubu Komutanlığı döneminde gösterdiği üstün başarıları nedeniyle 'İkinci Rütbeden Osmani Nişanı' verilmesi

Cephede futbol oynayan İngiliz askerleri.

heleri... Kanlısırt, Arıburnu Cephesi'nin merkez cephesidir. Özellikle savaşın başında, burada çok kan dökülmüştür. Nisan ayındaki süngü savaşlarının en yoğun yaşandığı yer de burasıdır. Bu bölge, Çanakkale Savaşı'nın sonuna kadar, stratejik önemini korumuştur; adını, üzerinde yaşananlardan almıştır."

'BUGÜN, DÜNDEN ÇIKAR'...

Murat Çulcu, "Yaşadığımız an, tarih dediğimiz sürecin bir parçası; her geçen an, tarih sürecine ilave oluyor" diyerek, 'tarih bilinci'nin önemini şöyle vurguluyor:

"Bugüne baktığımızda, yaşadığımız olayların birdenbire ortaya çıkmadığını, geçmişte yaşanan olayların bir devamı olduklarını görüyoruz. Yani olaylar aslında sonlanmıyor; süreçler, nitelikleri değişse de aynı istikamette devam ediyor. Örneğin, küresel anlamda, Çanakkale'nin stratejik önemi hâlâ hissediliyor mu, yoksa geride mi kaldı? Eğer bugün bu soruya 'evet' diyorsak, o günün olayları, bize bugün için fikir verir..." ■

Vatanına 90 yıl sonra dönen bayrak

Çanakkale Savaşı sırasında, bir Anzak askeri tarafından Türk siperlerinden alınarak Avustralya'ya götürülen bir Türk bayrağı, geçtiğimiz günlerde, vatanına geri döndü. İnternetteki bir 'sanal mağaza' olan 'ebay.com'da, açıkartırma usulüyle satışa sunulan bayrak; Denizler Kitabevi'nin yöneticisi M. Turgay Erol ve arkadaşı Uğur Yayın'ın çabalarıyla, vatanına geri getirildi. Turgay Erol; "Açıkartırma, gece 02.30'da bitecekti. Biz, son beş saniyede en yüksek peyi vererek bayrağı aldık" diyor. Bu girişimin ardından, özellikle yurtdışında yaşayan Türklerden tebrikler aldıklarını belirten Erol, "Savaş alanlarında, hiçbir zaman bayrak bırakılmaz. Bu nedenle, büyük bir ihtimalle, bu bayrağın alındığı siperdeki askerlerin tümü şehit olmuştu" diyor.

Kıbrıs'ta sular ısınırken...

Rauf Denktaş'ın 45 yıllık serüveni

popüler
tarih

populer.tarih@dunya.com Mart 2003 Sayı 31 3.500.000 TL

Vikingler Amerika'da

RUS-JAPON SAVAŞI
Osmanlı'nın gözlemci subayı
Albay Pertev Bey, Port Arthur'da

'SUFFRAGETTE'LER
İngiltere'nin altın çağında,
oy hakkı için ölümü göze alan kadınlar

Bir Harbiyeli'nin kaleminden

ÇANAKKALE'DE SİPER SAVAŞLARI

DÜNYA Yayıncılık

2 Mart 1949'da İstanbul'u sarsan patlama

İhmal mi sabotaj mı?

Enver Paşa'nın kardeşi emekli general Nuri Killigil'in Sütlüce'de, 'Madeni Eşya Fabrikası' adı altında silah üreten tesislerinin kimi bölümleri, 2 Mart günü havaya uçtu. Olay yerinde 38 kişi can verdi. Nuri Killigil'i de ölüme götüren patlamanın sırrı, bugüne kadar çözülemedi.

ERTAN ÜNAL

İstanbul, 2 Mart 1949 günü, büyük bir patlamayla sarsılır. Özellikle Haliç civarında, halk korku ve dehşet içinde sokaklara dökülür. Herkes birbirine aynı soruyu sormaktadır: Bu patlama neyin nesiydi?..

Kısa bir süre sonra olay anlaşıldı: Osmanlı'nın kaderini bir süre elinde tutan ünlü Enver Paşa'nın kardeşi emekli general Nuri Killigil'e ait olan ve Sütlüce'de, Karaağaç Caddesi'nde bulunan silah ve cephane fabrikası, çıkan yangın sonucu, müthiş bir patlamayla havaya uçmuştu.

Ertesi günün gazetelerinde yer alan haberlere göre, patlama o kadar şiddetli olmuştu ki, "İstanbul'da yer yerinden oynamış" ve "bir yandan kilometrelerce uzaktaki Yeşilköy'de radar istasyonunun camları kırılırken, öte yandan Boğaziçi'nin Karadeniz'e en yakın köylerinde oturanlar bile, dehşet içinde kalmışlardı".

Nuri Killigil'in Sütlüce'de, 'Madeni Eşya Fabrikası' adı altında silah üreten tesislerinin bir bölümü, 2 Mart 1949'da havaya uçtu (sol sayfada). Olayın soruşturulmasını, hemen İstanbul'a gelen ve Vali Lütfi Kırdar ile görüşen dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Emin Erişirgil yürüttü (solda).

Ama patlamada en büyük hasar, fabrikanın bulunduğu Sütlüce ve çevresinde görülmüş, tüm evlerin camları kırılırken, kimi evlerin de duvarları çatlamış, çevreye yağmur gibi yağan taşlardan yaralananlar olmuştu.

Aralarında 6 itfaiyecinin de bulunduğu 38 kişinin ölümüyle sonuçlanan bu korkunç facia, nasıl meydana gelmişti? Bu sorunun cevabı, bugün bile kesin olarak verilemiyor...

Üç bloktan oluşan fabrikada patlamaya yol açan yangın -daha sonra hazırlanan raporlara göre- kimya laboratuvarının bulunduğu bölümde, kapsüllerin konulduğu yerdeki sıcaklığın, 80 dereceyi aşması ve bu durumu kimsenin fark etmemesi üzerine çıkmıştı. Mermi kapsüllerinin peş peşe patlamasıyla çıkan yangın, kısa sürede, çevrede cephane yapımında kullanılan eczalara da sıçramış, durumu müdürlük binasında öğrenen Nuri Killigil, olay yerine koşarken itfaiyeye haber vermişti.

Cumhuriyet

Sütlücedeki Büyük İnfilâk Faciası

Nuri Paşa mevkiki infilâkıye fabrikası dün akşam bir kaza neticesinde kısmen havaya uçtu ve kısmen yandı

İlk bilânço: 11 ölü, 10 kayıb ve amele ile halktan 40 yaralı

Beynelmilel Banka ile Türkiyenin münasebatı

Hızla olay yerine gelen itfaiye ekibi, su sıkarak yangını söndürmeye çalıştı. Ama alevler, önüne gelen her şeyi yutuyor, giderek tüm binaya yayılıyordu. Saatler 17.10'u gösterirken, alevler tahta zemini de yakıp, kimya laboratuvarının altında bulunan ve depo olarak kullanılan yerdeki 3 ton baruta ulaşınca, tüm İstanbul'u ayağa kaldıran patlama meydana geldi.

EL BOMBALARI PATLARSA...

Kimya laboratuvarı binası havaya uçarken, birkaç kilometrekarelik alana taş, toprak yağıyor, evlerin camları kırılıp duvarları yıkılıyordu.

Patlama sırasında, sokak aralarında yaralananlar oldu.

3 Mart tarihli Cumhuriyet gazetesi, olayı birinci sayfadan verdi (sol üstte). Fabrika binalarından birinin, patlamadan sonraki görüntüsü (solda).

Eyüp Sultan Camii'nin de camları kırıldı, halk korku içinde tepelere doğru kaçmaya başladı.

Patlama sırasında, yangını söndürmek için hayatlarını hiçe sayan itfaiyecilerden altısı da parçalanarak öldü, itfaiye aracı da havaya uçtu.

Ortalıkta korkunç bir kargaşa hüküm sürüyordu. Ama tehlike henüz geçmiş değildi... Fabrika yakınındaki evler hızla boşaltılırken, yeni itfaiye birimleri de olay yerine geliyor ve söndürme çalışmalarına başlıyorlardı.

Fabrikanın olaydan sağ olarak kurtulan müdürü, İtfaiye Müdür Vekili Tarık Özavcı'ya, Müdüriyet binasının altındaki depoda, 2 bin adet el

bombası ve piyade havan mermilerinin bulunduğunu, alevlerin buraya sıçraması halinde, ilkinden daha büyük bir patlamanın meydana gelebileceğini bildirdi. Ama buraya yaklaşmak kolay değildi... Her an yeni bir patlamayla havaya uçma riski vardı.

Bundan sonrasını, İtfaiye Müdür Vekili Tarık Özavcı'dan dinleyelim: "Alevlerin bu kısma yaklaştığını görünce, Beyoğlu İtfaiye Amir Muavini'ni, başçavuşumu, iki erle Ustabaşı Muavini'ni yanıma

1949 yılında Türkiye'nin sıcak gündemi

1949 Şubat'ında, İstanbul halkının gündeminde, 'sıcak su meselesi' vardır: Evlerdeki çeşmelerden, vaat edildiği gibi, sıcak su akacak mı? Kente su veren Terkos Şirketi'nin Almanya'dan davet ettiği bir uzman, o güne kadar değerlendirilemeyen Ağaçlı linyitleri bölgesinde inceleme yapmış, buraya kurulacak bir tesisle linyit kömüründen havagazı üretilebileceğini, evlerin bu gazla ısıtılabileceğini, çeşmelere de ısıtılmış su verilebileceğini bildirmiştir. Ancak bu proje, kısa süre sonra arşivlerin tozlu raflarına havale edilir.

Tam 50 yeni otobüs

Aynı günlerde, İstanbul halkının gündeminde 'otobüsler' vardır: İstanbul Belediyesi, kentte her geçen gün artan ulaşım sıkıntısını bir ölçüde çözümlemek amacıyla, İsveç'ten 50 yeni otobüs alımına karar verir. Mevcut otobüsler, eskilikten sık sık yollarda kalmaktadırlar. Örneğin 1928 yılında hizmete giren ilk 4 otobüs bile o tarihlerde, hâlâ servistedir *(solda)*. İkisinin arkası açık ve sahanlıklı olan bu 4 otobüs, Renault marka idiler ve Taksim-Beşiktaş arasında çalışırlardı.

Sabahattin Ali öldürüldü

11 Ocak günü, yönetime muhalif yazıları nedeniyle hakkında çeşitli davalar açılan tanınmış yazar Sabahattin Ali *(sağda)*, gizlice geçmek istediği Bulgaristan sınırı yakınında, rehberi Ali Ertekin tarafından öldürülür.

'Çorum' gemisi yandı

9 Temmuz günü İstanbul'da, Galata rıhtımında Karadeniz seferi için hareket saatini

Patlamadan sonra Nuri Killigil'in fabrikasının Sütlüce sırtlarından iki ayrı görünümü (solda ve en solda).

Killigil'in fabrikasının havaya uçan bölümü

alarak ve yere yatarak sürüne sürüne bu binaya geldim. Cephane vaziyetini, yerinde tetkik ettim. Bir iki dakika içinde ateşin buraya yayılacağını gördüm. Hemen bir makineyi denize bağlatarak hortum serdirdim. Bizzat başında bulunarak işlettiğim su ile, ateşle cephanenin bağlantısını kestim. İkinci bir infilakın meydana gelmesine imkan vermedim..."

Yangının kontrol altına alınması ve söndürülmesinden bir gün sonra, enkaz kaldırma çalışmalarına başlamak üzere, facia alanına giren ekipler, korkunç bir manzarayla karşılaştılar.

Facia kurbanlarından bazılarının cesedi, fabrikanın ayakta kalan tavan demirlerine yapışmış, çevreye insan parçaları yayılmıştı. Ölenlerin çoğunun kimliğini belirlemek mümkün olmadı. Fabrika sahibi Nuri Killigil de bunlar arasındaydı.

Facianın kurbanları büyük

bekleyen Çorum gemisinde *(üstte)* çıkan yangın kısa sürede büyüyerek tüm gemiyi sarar. İtfaiye tarafından güçlükle söndürülen yangın sırasında, çoğunluğu ambar yolcusu olan 61 kişi feci şekilde hayatını kaybeder. Bu felaketten sonra, Denizyolları'na ait gemilerde, ambara yolcu alınması uygulamasına son verilir.

İstanbul Radyosu açıldı

19 Kasım'da Harbiye'deki binasında İstanbul Radyosu, günde sekiz saat üzerinden yayın yapmaya başlar *(sağda; Zeki Müren dönemin 'radyolu' bir fotoğrafında)*. Radyo ilk yayınında,

Cumhurbaşkanı İnönü'nün daha önceden plağa alınmış bir konuşmasına yer verir.

İlk telsiz İtfaiye'de

İstanbul, 19 Şubat 1949 günü ilginç bir olaya tanık olur. Fatih İtfaiye Müdürlüğü binasına yerleştirilen tesisat sayesinde, kentte ilk kez telsiz-telefonla görüşme deneyimi yapılır. Yetkililer, cihazın fiyatının 3.500-4.000 lira arasında değiştiğini -bir Amerikan Doları 280 kuruştur- bildirirler.

İnönü'ye hindi!..

Kasım ayının son günlerinde, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Amerika'dan gönderilen hindi, basın ve kamuoyunda ilgi odağı olur *(sağda; haberi veren Hürriyet'ten bir kupür ve Sururi'nin karikatürü: "Mister Hindi'nin Türkiye'ye geldiğinin resmidir")*. ABD'de açılan bir sergide birincilik ödülünü kazanan 16.5 kilo ağırlığındaki bu hindi, 'Türk- Amerikan ilişkilerini pekiştirmek isteyen' yetkililer tarafından Şükran Günü'nde Cumhurbaşkanı İnönü'ye hediye edilir. 'Unity / Birlik' adındaki hindi, 23 Kasım günü Yeşilköy'de, Türk yetkililer tarafından teslim alındıktan sonra uçakla Ankara'ya götürülür.

Dostluk sembolü hindi dün tayyare ile Türkiye'ye geldi

Yüz bin hemcinsi arasında birinci gelen 17 kiloluk hindi büyük alâka uyandırdı

Kanserin aspirinle tedavisi

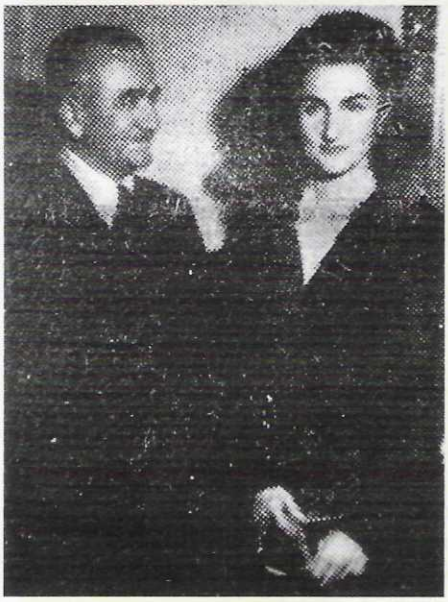
Gayrük cinayeti davası son safhada

Savcı Vecihi Baras için idam istedi

Şoför Hâdi için 10 yıl hapis cezası, Rüstem için de beraat talep etti

Nuri Paşa ve Turancılık düşleri

Enver Paşa'nın beş kardeşinden biri olan Nuri Killigil, 1889 yılında İstanbul'da doğmuş önce Harp Okulu'nu daha sonra da Harp Akademisi'ni bitirerek 1911 yılında orduya katılmıştır. 1912 yılında Trablusgarp Savaşı'na katılan Nuri Killigil, Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine buradaki Türk güçleri geri çekildiği halde, gönüllülerle birlikte Trablus'ta kalır, yerli halkın İtalyanlara karşı mücadelesini örgütleyerek onlarla birlikte savaşır. Rütbesi Yarbaylığa yükseltilir...

Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru da, kıdem ve hizmeti yetmediği halde, Enver Paşa'nın etkisiyle Nuri Bey'in rütbesi Korgeneralliğe yükseltilir ve Kafkasya'da oluşturulan İslam orduları komutanlığına getirilir. Bu ordu, Bakü'nün ele geçirilmesinde önemli bir rol oynar. Burada 'Turan İmparatorluğu' düşlerini gerçekleştirmenin yollarını arayan Nuri Paşa, Bolşeviklerin Azerbaycan'a girmesi üzerine, Türkistan'a geçer ve mücadelesini orada sürdürür. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ordudaki görevinden istifa eden Nuri Paşa, 1933 yılında Pangaltı'da 'Madeni Eşya Fabrikası'nı kurar. Fabrikanın Sütlüce'ye taşınmasından sonra silah üretimine yönelen Nuri Killigil, ordunun silah, araç ve gereç ihtiyacını karşılarken, yabancı ülkelerle de ticari bağlantısını sürdürür... İkinci Dünya Savaşı yıllarında 'Turan İmparatorluğu' düşleri canlanan Nuri Killigil, Hitler Almanya'sıyla sıcak ilişkiler kurar... Uğur Mumcu'nun "40'ların Cadı Kazanı" adlı çalışmasında ayrıntılı olarak aktardığı bu dönemin ardından, Nuri Killigil *(sol üstte; Nuri Killigil, 40'lı yılların sonunda, son Halife Abdülmecid'in kızı Dürüşehvar ile birlikte)*, fabrikasındaki çalışmalarına yeniden ağırlık verir...

bir törenle toprağa verilirken, olayla ilgili soruşturmaya başlandı.

Vilayet ve Belediye, faciaanın meydana geldiği fabrika Milli Savunma Bakanlığı'nın kontrolü altında olduğu için, "olayda herhangi bir sorumluluklarının olmadığını" açıkladılar.

Soruşturma, ilginç bir gerçeği, 'Madeni Eşya Fabrikası' adı altında silah ve cephane üretildiğini ortaya çıkardı. Yapılan araştırmaya göre fabrika, 1933 yılında Pangaltı'da madeni eşya üretmek amacıyla küçük bir tesis olarak kurulmuş, 1941 yılında da Sağlık Bakanlığı'ndan aldığı ruhsatla 'birinci sınıf' bir madeni eşya müessesesi olarak Sütlüce'ye nakledilmiş ve burada daha geniş bir alana yayılmıştı. Adı 'Madeni Eşya Fabrikası' olan, ancak tabanca da dahil, çeşitli silah ve cephanenin üretildiği tesisin sahibi Nuri Killigil, yürürlükteki yasalara göre, silah sanayinde çalışan işçiler için daha fazla prim ödemesi gerektiğinden, 1947 yılında ilgililere başvurarak 'silah imalatı yapmayacağını' bildirmişti.

Ancak patlamadan sonra bulunan el bombaları ve havan mermileri, Nuri Killigil'in bu bildirime rağmen silah imalatını sürdürdüğünün açık bir kanıtıydı. Üstelik yabancı ülkelerden bile müşterisi vardı. Resmi açıklamaya göre, patlama öncesinde fabrika Pakistan'dan -gazetelere göre de

Hikmet Bil işbaşında

Sütlüce faciasının hemen ardından gazeteler sayfalarında olaya günlerce yer verdiler. Fotoğrafta, Hürriyet'in muhabiri Hikmet Bil, infilak yerinden 250 metre uzaklıktaki bir cesedi, ilgililerle birlikte incelerken görülüyor.

Dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Emin Erişirgil, yaralıları hastanede ziyaret ediyor (solda). İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, soruşturmayı yürüten askeri ve sivil uzmanlarla birlikte (en solda).

Mısır'dan- aldığı bir sipariş için çalışıyordu.

Nuri Killigil'in Suriye ve Mısır'la sipariş almak için bağlantı kurması, Yahudi-Arap düşmanlığının tırmandığı o günlerde, bazı kişilerin aklına sabotaj olasılığını da getirmekteydi.

Cumhuriyet

Sat: devletleri askeri plânlar hazırlıyorlar

Sütlüce faciasında bilânço kabarıyor

Ölü miktarı dün 17 yi bulda, enkaz arasında daha başka cesedler görüldü, zarar 3 milyon lira olarak hesablandı

Yanıtı aranan sorular giderek çoğalırken, Demokrat Parti Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Meclis'e bir sözlü soru önergesi verdi.

Önerge, Meclis'in 18 Mart 1949 günü yaptığı oturumda görüşüldü. Söz alan Erzurum Milletvekili emekli general Vehbi Kocagüney şunları söyledi: "Fabrika sahibi Bakanlık'a müracaat ediyor: 'Mühimmat yapmıyoruz, madeni eşya yapıyoruz' diyor. Bakanlık, müfettişlerine tetkik ettiriyor. Onlar da 'Evet, sadece madeni eşya yapıyor' diyorlar." Daha sonra söz alan kimi milletvekilleri de hükümetin olayı örtbas etmek istediğini öne sürdüler. Eleştirileri yanıtlamak üzere kürsüye çıkan Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, soruşturmanın devam etmekte olduğunu, ihmali görülenler hakkında gerekli yasal işlemin yapılacağını belirtti.

23 Mart günü de konuyla ilgili olarak, önce Başbakan Şemsettin Günaltay, Meclis'te bilgi verdi; daha sonra da bir 'gizli oturum' yapıldı. Bu oturumda nelerin konuşulduğu bilinmiyor... Bilinenler ise resmi açıklamalara dayanıyor.

Faciadan sonra yapılan açıklamada, patlamanın 'kapsülleri kurutmaya mahsus dolaplardaki sıcaklığın artmasından' ileri geldiği öne sürülüyordu.

AKŞAM

Küçük İlânlar

Gölcüce faciasının kurbanları Dün akşama kadar 17 ölü, ve 16 yaralı tesbit edildi

Norveç, Atlantik paktına girdi

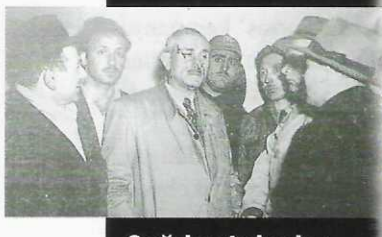
Milli güreş ekipmiz

Daha sonra fabrikanın müdürü emekli general Hüsnü Emir Erkilet ve Kapsülhane'nin şefi Seyit Ali Oral, "Dikkatsizlik sonucu ölüme sebebiyet ve tedbirsizlik" nedeniyle yargılandılar...

"İstanbul'u yerinden oynatan patlama"nın üzerinden, bugün 54 yıl geçti. Ama bir soru hâlâ yanıt bekliyor:

Olay gerçekten bir ihmal sonucu mu meydana gelmişti yoksa bir sabotaj mı söz konusuydu? ■

4 Mart tarihli Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri, belirlenen ölü sayısının giderek artmakta olduğunu bildiriyorlardı (sol üstte ve üstte).

Hürriyet

Dün Sütlüce'de korkunç bir infilâk oldu

M.Garner: her şeyden önce ziraî istihsali arttırmalısınız- diyor

Sağ kurtulanlar

Patlamadan hafif yaralarla sağ kurtulabilen fabrikanın muhasebesici Fengoras ve birkaç işçi, gazetecilerle birlikte (üstte). Hürriyet'in foto muhabiri Ahmet Tuna'nın 2 Mart'ta çektiği bu fotoğraf, ertesi gün gazetenin birinci sayfasında yer alıyordu.

FOTOĞRAFLAR: RAUF DENKTAŞ ARŞİVİ

Bir liderin anatomisi Rauf Denktaş

Çocukluk ve gençlik anılarında Rauf Denktaş, liderlik yıllarının olaylarını da kaleme alacağından söz ederek, bugüne kadar kendisi hakkında söylenenlerin pek çoğunun, cevapsız kaldığını vurgular.

ORHAN KOLOĞLU

Kahramanların kaderini, yalnızca onların kendi davranış ve eylemleri belirlemez. Kendileri dışındaki oluşumlar da, kahramanların tarihteki yerlerinin belirlenmesinde etkilidir.

Tam 45 yıldır; 1957'den bu yana, Kıbrıs Türklerinin lideri olarak o ünlü direncin simgesi haline gelen Rauf Denktaş da, 80 yaşına sadece bir yıl kala, oturtulmuş olduğu o kahramanlık tahtından indiriliyor... Bu noktada, Rauf Denktaş'ın, kendi ilkelerine aykırını davrandığı ya da 'ihanet ettiği' gibi iddialara kapılmamak gerek...

Denktaş, görevini en iyi şekilde yapmış, toplumuna en sadık şekilde hizmet vermiş; ama kendisini fazlasıyla aşan uluslararası oluşumların kurbanı olmaktan da kurtulamamıştır, denebilir.

BAF'TAKİ GÜNLER

Şimdi gerilere, Rauf Denktaş'ın doğum yılı olan 1924'e dönersek, o günlerde Kıbrıs'ta Rumların 'Enosis' kampanyasının (Yunanistan ile birleşme) 5 yıldır sürmekte olduğunu görürüz...

Baf Kasabası'nda dünyaya gelen Rauf Denktaş, iki buçuk yaşında, babasının görevi nedeniyle artık Lefkoşa'dadır... Ama doğduğu toprakları, babasının köyü Aybifan'ı unutamaz.

Çok sonraları, 'Karkot

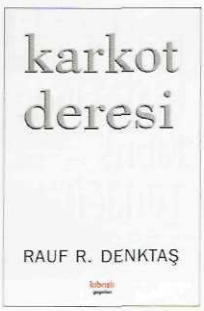
Şeherli Mehmet'in küçük torunu

Yıl 1926: Küçük Rauf iki buçuk yaşında *(sol sayfada)*... Ve bugünün Rauf Denktaş'ı *(solda)* o dönemi şöyle anlatıyor: "Babam hâkim Mehmet Raif, Aybifan'dan fakirlik nedeniyle ve okumak arzusuyla 16 yaşındayken ayrılmış, yürüyerek Lefkoşa'ya gelmiş... Annem (Emine Hanım), ben 18 aylıkken bir düşük yapmış, kangren olmuş ve ölmüş... Kızı Emine'yi kaybettikten sonra, dedem 'Şeherli (Lefkoşalı) Mehmet' beni 5-6 yaşıma kadar büyütmüş. Gençliğinde, Osmanlı'nın 'zaptiye'siymiş..."

Deresi' adı altında topladığı çocukluk ve gençlik anılarında Rauf Denktaş, şunları dile getirecektir:

"Trodos dağlarının soğuk pınar sularını Omorfo ovalarına taşır Karkot Deresi... Aybifan, kuru bir tepenin üzerinden, Flâsu'yu yalayarak geçen dereye tepeden bakar... Yazda, gündüzün sıcağı Flâsu'yu yakarken, dere yatağı serindir. (...) Okul tatil olur olmaz Aybifan'a gönderirdi beni babam. 7-8 yaşlarının anıları silinmez bir resim gibi çizilmiş aklımda ve hayalimde! Yorgun anlarımda hep bu resimleri canlandırır ve 'Ne güzeldi o günler' derdim."

TÜRKİYE MACERASI

Küçük Rauf, Lefkoşa'daki anaokulu yıllarından sonra, ilk ve ortaöğrenimini İstanbul ve Lefkoşa'da tamamlar. Onun Türkiye günlerini kendi ağzından dinleyelim:

"1930 yılında ben 6 yaşındayken, babam beni İstanbul'a götürdü. İki ağabeyim ve ablam, İstanbul'da okumaktaydılar, babam beni de orada, Arnavutköy'de, 'Feyziati Lisesi' diye bilinen tarihi Çifte Saraylar'da, büyük bir arazi içindeki ilkokula yatılı olarak kaydettirdi. Evden, babadan, Kıbrıs'tan ayrılmanın acısını ve yalnızlığını orada yaşadım. Ama kendi kendimi koruma becerisini de yalnız kaldıktan sonra elde ettim. Milli duygularım da, Türkiye'de olmamın etkisiyle, daha da arttı. İlkokulun birinci senesini orada okudum. O zaman 10 Türk Lirası bir Kıbrıs Lirası ediyordu. 8 Türk Lirası bir Kıbrıs Lirası etmeye başlayınca, babam beni okutamaz hale geldi. Çünkü üç kardeşimi okutuyordu veya yalnızlıktan öyle dedi ve beni Kıbrıs'a aldı."

KÜÇÜK RAUF'UN BÜYÜK HAYALİ

İlkokula Kıbrıs'ta devam eden küçük Rauf'un hayalleri büyüktür: "Benim o zamanlardaki en büyük hayalim,

Rauf Denktaş'ın babası hâkim Mehmet Raif ve annesi Emine Hanım (sol altta). Küçük Rauf, ağabeyi Ertuğrul ve ablası Neriman ile birlikte (altta). Rauf Denktaş, çocukluk ve ilk gençlik anılarını 'Karkot Deresi' adlı kitabında dile getirir (solda).

Türkiye'ye gidip pilot olmaktı. Hatta o zamanlar ağaçlara çıkarak herkesin duyacağı şekilde haykırdığım bir şiir bile vardı: 'Tayyareci yapacak çocuğunu babalar / Düşman sen bu küçük tayyareciyi tanı / Kanatları altında koruyacak vatanı.' O zaman kaldığımız yer, Lefkoşa'da Mahmut Paşa Mahallesi'ydi ve ekseriyetle Ermenilerle beraber yaşıyorduk. Ben de bu şiiri okuyarak onları rencide ediyordum..."

Sonraları ağabeyi Cahit, Türkiye'den geldiğinde, Rauf'un ağaçlara çıkıp şiir okumasını yasaklar: "Onun bu hareketine önce şaşırmıştım; ama sonradan anladım: Mahalleden bir Ermeni sevgilisi vardı..."

Genç Denktaş, arkadaşlarıyla İzmir'de (üstte). Kıbrıslı genç avukat Rauf Denktaş, Aydın Hanım ile 1949 yılında evlenirler (sağda). Rauf Denktaş, bir Londra ziyaretinde, orada yaşayan Kıbrıslı Türk arkadaşlarıyla birlikte (en sağda). Denktaş'ın bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti öncesindeki yılları anlattığı kitabının kapağı (sağ üstte).

Ağabeyi Cahit, Türkiye'ye döndüğünde, küçük Rauf'a 'Türk Kuşu' kurumunun giriş formlarını yollar: "O zamanlar, öğrencileri ortaokuldan alıp pilot olarak yetiştirmektedir Türk Kuşu..."

Rauf, odasında bu formları doldururken babası içeri girer; ne yaptığını sorar. Durumu öğrenince: "Sen otur oturduğun yerde," der; "Ben hepsini kaçırdım, herkes Türkiye'ye gidiyor, bu memleket boşalıyor, ben İngiliz Okulu'nun müdürüyle tanıştım bugün. Mr. Simms. Oldukça disiplinli bir adam. Sen burada kalacaksın. Bu okula devam edip iyi bir eğitim alacaksın. Lisan öğreneceksin, iyi bir avukat ve gazeteci olacaksın..."

RAUF, İNGİLİZ OKULU'NDA

Böylece Rauf sınavlara girer; 6 yıllık bir burs kazanır. Bu da yılda 6 Kıbrıs Lirası tutarında bir burstur. Ama babası hâkim olduğu için, bu bursu ona vermezler.

İngiliz Okulu'nu bitirdikten sonra Ada'da bir süre memuriyet hayatına atılan ama 'yaptığı işlerden tatmin olmayan' genç Rauf, avukat olmaya karar verir. Bu arada bir yıl öğretmenlik yapar ve İngiltere'de hukuk öğrenimi için başvurduğu bursu kazanır:

"Bursumun uzaması, sene sonlarındaki başarıma bağlıydı... 1944 yılının Ağustos ayı başlarında İngiltere'ye gittim. O zaman gemiyle gidilirdi. İlk önce İskenderiye'ye gittik. Mısır üzerinden İngiltere'ye geçecektik. Burslu olarak İngiltere'ye giden 4 kişiydik. Kahire'de 20 gün kadar bekleyecektik..."

II. DÜNYA SAVAŞI LONDRA'SI

Genç Rauf'un Londra'ya gittiği yıl, İkinci Dünya Savaşı bütün hızıyla sürmektedir:

"Oraya varır varmaz, bizi apar topar askere almaya çalıştılar. İngiliz Elçiliği durumu açıklayınca, askere alınmaktan kurtulduk; ama

bu sefer de bizi sivil savunma işine aldılar. Okulun sivil savunmasında görev aldık ve haftada üç defa nöbet tutmamız gerektiğini öğrendik. Heyecanlı zamanlar geçirdik. Ancak benim bursum, başarıma bağlı olduğu için, diğer arkadaşlar gibi, boş zaman bulup gezip tozamadım. Devamlı çalışmak mecburiyetindeydim. Her sene başarılı olmak suretiyle, okulumu iki buçuk yılda bitirip hemen geri döndüm."

KIBRIS'TA NELER OLUYOR?

Londra'da Lincoln's Inn'de genç Rauf hukuk öğrenimi görürken, Kıbrıs'ta da İngiliz yönetimine karşı Rum eylemleri teröre dönüşür, Türk cemaati de, bu durumda, statüko değişikliğinin aleyhlerine sonuç vereceğinin bilinciyle, İngilizlerle uyumlu kalmayı yeğler:

En basit bir tepkide bile, İngiliz yönetiminin Türk cemaatini eylemsizliğe zorlaması söz konusudur.

Ancak durumun gittikçe kritikleştiğini fark eden Türkler, 1942'de KATAK'ı (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu) kurarlar.

Daha sonra 1944'te, Fazıl Küçük'ün liderliğinde, 'Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi' ortaya çıkar.

KISA SÜREN AVUKATLIK

Rauf Denktaş 1947'de 23 yaşındadır ve İngiltere'den Kıbrıs'a dönüp avukatlığa başlar: "Geri dönmemin en önemli sebeplerinden biri de şimdiki eşimle okula gitmeden önce nişanlanmamızdı ve okul biter bitmez ona döndüm. Geri döndüm, evlendim ve avukatlığa başladım. Avukatlığımla beraber mücadele hayatım da başladı ve bugünlere kadar geldim..."

1948'de Rauf Denktaş, Ada'daki yönetimin Türk İşleri Komisyonu'nda görev alır. Yeteneği ve bilgisi sayesinde, 1950'de 'Başsavcı Yardımcılığı'na getirilir.

Bu arada Türk cemaati, Yunanlıların Enosis kampanyasına ve terörist eylemlerine karşılık, 1948'de ilk mitingleri yapar. Bunu, 1949'da ikinci

Dr. Fazıl Küçük, 1959'da yapılan bir mitingde (sol üstte). Rauf Denktaş (ortadaki sivil giysili) Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Zir Köyü civarındaki kampında, TMT mücahitleriyle birlikte (üstte). Yıl 1959: Binbaşı İsmail Tansu, Özel Dairesi Başkanı Tümgeneral Daniş Karabelen, Rauf Denktaş ve Yüzbaşı Cemal Biber Zir'deki eğitim kampında (solda).

Yıl 1982: Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kuruluşuna hizmet eden İsmail Tansu, emekli olduktan sonra Kıbrıs'ta, Denktaş ile birlikte (sağda).

ve daha büyük bir miting izler. Dönem, Rumların kendi aralarında "Enosis'e Evet" anketleri yaptıkları dönemdir.

Hatta 1954'te Türkleri hiç hesaba katmadan Rumlar, Kıbrıs'ın plebisit ile Yunanistan'a bağlanması projesini Birleşmiş Milletler'e götürürler. Ancak bu talep reddedilir ve Rumların 1953'te kurmuş oldukları terör örgütü EOKA, 1955 yılında silahlı eylemlere başlar.

Artan Rum-Yunan tehdidi karşısında, Milli Türk Partisi, ismini 'Kıbrıs Türktür Partisi'ne çevirerek kararlılığından vazgeçmeyeceğinin işaretini verir.

EOKA'nın yanıtı acımasızdır: İngilizleri Ada'dan atma girişimlerine, Kıbrıs'taki bütün Türkleri kıyımla temizleme saldırılarına girişir... 21 Haziran 1955'te 30 Türk köyü yakılır; yüzlerce Türk öldürülür...

EOKA militanlarının 1950'lerde Lefkoşa'da yaptıkları bir gösteri (altta).

FAZIL KÜÇÜK'ÜN YERİNE...

1957 yılında, iyi niyetine rağmen fazla dinamik olamayan Fazıl Küçük'ün yerine, Savcılık görevini terk eden Rauf Denktaş, 'Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun başkanlığına getirilir.

Türkiye'nin verdiği destekle de 27 Temmuz 1957'de TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) kurulur.

Ada'da iki toplumun bir arada yaşamasına izin verilmeyeceği iyice anlaşıldığından, 'Taksim' tezi gündeme yerleşir. Rauf Denktaş bir ara tutuklanırsa da Türkiye'nin müdahalesiyle serbest bırakılır.

LİDER DENKTAŞ

İngiltere,Türkiye ve Yunanistan arasındaki çözüm görüşmelerine Denktaş, Kıbrıs temsilcisi olarak katılır; 1959'da Zürih ve Londra antlaşmalarının gerçekleşmesine katkıda bulunur. 16 Ağustos 1960'ta kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türk Cemaat Başkanlığı'na seçilir.

Yeni anayasanın sağlaması umulan barış, EOKA'ya ek olarak, Cumhurbaşkanı Makarios'un da tavrı nedeniyle, hiç bir zaman gerçekleşmez... Akritas Planı ile, Türk cemaatini yok etme taktikleri hızla gündeme getirilir.

Artık Denktaş, bütün gücünü Türklerin savunmasını sağlamaya yöneltmiştir. Toplu kıyımları engellemek için Türk askeri uçaklarının Lefkoşa semalarında gösteriler yapmalarını zorunlu kılan bir döneme girilir.

SÜRGÜN DÖNEMİ

1963'ün son günlerinde, Lefkoşa'da 'Yeşil Hat' çizilerek Türk ve Rum kesimleri tamamen birbirinden ayrılır.

1963'teki tedhiş olaylarıyla ilgili olarak, İngilizlerle görüşmek amacıyla Kıbrıs'tan ayrılmasının ardından, Denk-

Mukavemet günleri...

Rauf Denktaş, Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Zir Köyü yakınlarındaki kampında silah talimi yapıyor. Arkasındakiler, o dönemde Türkiye'de yeni kurulan Özel Harp Dairesi'nin başkanı Tümgeneral Daniş Karabelen ve Daire'nin Lojistik Şube Müdürü Binbaşı İsmail Tansu.

taş 'sürgün' sayılarak, yaklaşık dört buçuk yıl Ada'ya girmesine izin verilmez.

Bu arada Rumlar 103 köyü yerle bir ettikleri gibi, on binlerce Türk'ü göçe zorlar. 500 ölü, 203 kayıp ve bin 203 yaralı vardır. Yine Türk Hava Kuvvetleri uçaklarının müdahalesi, halkı daha feci bir kıyımdan kurtarır.

Rumlar, anayasayı tamamen rafa kaldırıp Kıbrıs Meclisi'ne Türk milletvekillerinin katılmasına izin vermezler. Bunun üzerine ayrı bir Türk Yasama Meclisi oluşturulur. Denktaş, 28 Aralık 1967'de kurulan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Yürütme Kurulu'nun Başkan Yardımcısı olur. Nisan 1968'de Kıbrıs'a dönmesine izin verilir.

Denktaş 1968-74 arasında, Türk toplumunun temsilcisi olarak, Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ile toplumlararası görüşmeleri yürütür.

Bütün iyi niyetine rağmen, karşı tarafın 'anlaşmama kararlılığını' aşamaz.

CUMHURBAŞKANLIĞI YILLARI

1974 Temmuz'una, Yunanistan'daki askeri cuntanın yönetiminde, Makarios'u da tafsiye ederek Ada'ya el koyma operasyonu, Türk ordusunun 'Barış Harekâtı' ile sonuçsuz kalınca, Denktaş 13 Şubat 1975'te kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin başkanlığına getirilir.

İki toplumlu federatif bir devletin kurulması yolunda sarf ettiği çabalar, Rumların oyalama taktiğiyle boşa çıkınca, Denktaş 15 Kasım 1983'te ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığına seçilir.

O günden bu yana Rauf Denktaş, Kıbrıs adasını bir bütün olarak ele alan bir anlaşma yolunda, elinden geleni yaptıysa da, karşı tarafın oyalama taktiğini aşması mümkün olamadı.

Bu arada dünya konjonktürü de değişiyordu: Sosyalist Blok'un çöküşüyle iki kutuplu bir dünyanın çözülüşü ve Kıbrıs'ta 'Avrupa Birliği üyeliği'nin gündeme gelmesiyle, Kıbrıs sorunu, Denktaş'ın etkileyemeyeceği bir aşamaya ulaştı...

Tam 45 yıldır 'kahraman' olarak anılan Rauf Denktaş için şimdi 'istenmeyen adam' sözlerini işitme zamanı yaşanmaya başlanmıştı. ■

Makarios, 16 Ağustos 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olur (sol üstte).

Denktaş'ın yemekleri

"Her gün, sabah 7'de kalkar, 7.30'da kahvaltının ardından ofisime giderim. Benim için çalışma saatleri tüm güne yayılır. Boş kaldığım zaman sıkılırım. Kaybettiğim becerilerim, eğlenmek ve dinlenmektir. En sevdiğim yemek, kuru fasulyedir. En güzel pişirdiğim yemek, ahtapot, ton balıklı makarna ve pilavdır. Et yemeklerini de iyi yaparım ve yemek yemeyi çok severim. Eşimin sürekli rahatsızlıklarından dolayı, onun hastanede olduğu zamanlar, çocuklarıma ben yemek yaptım; bu yüzden becerim gelişti."

Aldo Moro cinayetinin 25. yılı...

Mezardan gelen mektuplar

Hıristiyan Demokrat Parti liderinin Kızıl Tugaylar tarafından kaçırılıp öldürülmesi, acaba bir siyasi rakibi temizleme operasyonu muydu?

AYŞE ÖZEK KARASU

İtalya'nın eski Hıristiyan Demokrat başbakanlarından Aldo Moro, 16 Mart 1978 günü, tam da en büyük siyasi düşünü gerçekleştirmek üzereyken, Kızıl Tugaylar tarafından kaçırıldı.

O gün, Moro'nun tarihi uzlaşma çabalarının meyvesini vereceği gündü.

30 yıldır iktidarda bulunan Hıristiyan Demokrat Parti, artık kredisini tüketmek üzereydi ve Moro'nun projesine göre, ancak Komünist Parti ile merkez-sol koalisyon kurarak krizi aşabilirdi.

İşte, 16 Mart günü Parla-

9 Mayıs 1978
Kızıl Tugaylar örgütü tarafından kaçırılan İtalya'nın eski başbakanlarından Hıristiyan Demokrat Parti lideri Aldo Moro'nun cesedi, makineli tüfekle taranmış olarak, Roma'da, Hıristiyan Demokrat Parti ve Komünist Parti merkezlerine eşit mesafedeki bir yerde, 'Renault 4' marka bir otomobilin bagajında bulundu.

mento, o koalisyon için oylama yapacaktı. Ancak Hıristiyan Demokrat Parti içinde bu koalisyona direniş vardı. Nitekim iktidar partisi yöneticileri, Moro'yu kaçıran marksist 'Kızıl Tugaylar' örgütüyle hiçbir şekilde pazarlığa girişmeyecek ve Moro 55 gün sonra öldürülecekti...

Ve tam 12 yıl sonra, Moro'nun 418 sayfayı bulan mektupları ortaya çıkacaktı. Basına sızan bu mektuplar, Moro'nun, dönemin Hıristiyan Demokrat başbakanı ve içişleri bakanına yönelik suçlamalarıyla doluydu. Aynı mektuplar Soğuk Savaş yılları boyunca komünizmin İtalya'da yükselişini önlemek için kurulan gizli 'Gladio' örgütünün varlığını da açığa çıkaracaktı.

IL POPOLO

DOLORE E SDEGNO UNISCONO L'ITALIA

Aldo Moro assassinato

HERKES SUSUYORDU...

Yıl 1980, aylardan Haziran'dı. İtalyan gazeteci Luca Villoresi çok önemli bir keşifte bulunmuştu. Bir telefon ihbarı sayesinde, iki yıl önceki Aldo Moro cinayetini perdeleyen önemli bir esrarı çözmüştü. Hıristiyan Demokrat Parti liderinin 55 gün süreyle Kızıl Tugaylar tarafından rehin tutulduğu Roma'daki apartman dairesini bulmuştu.

Hemen oturdu ve haberi, gazetesi La Repubblica'ya yazdı. Üstüne üstüne çığ gibi gelecek telefonlara cevap vermeye de hazırdı. Polisi, savcısı, politikacısı ve tabii ki meslektaşları tarafından telefon yağmuruna tutulacaktı. Fakat gariptir, kimseden ses çıkmadı. Tek bir telefon bile gelmedi Villoresi'ye.

Bütün memleket iki yıldır, Moro'nun kaçırılıp kapatıldığı apartman dairesini arıyordu ve şimdi bu apartmanın kentin güney kesimindeki Via Montalcini semtinde olduğu ortaya çıkmıştı. Gel gelelim, Tanrı'nın tek bir kulu bile konuyla ilgilenmedi!

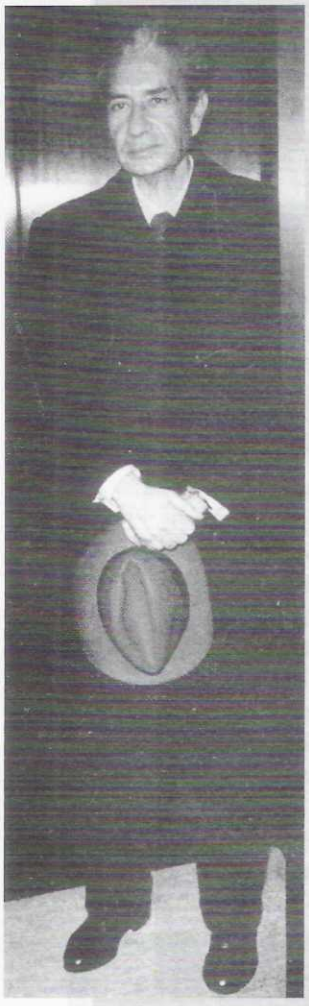
Olaylar giderek tuhaflaşacaktı. Aradan iki yıl daha geçti. Bu sefer de İçişleri Bakanlığı, Moro'nun hapsedildiği evin bulunduğunu ilan etti. Gazeteciler derhal olay yerine akın ettiler. Bakanlığın verdiği adres farklıydı. Ancak Villoresi'nin bulduğu Via Montalcini'deki adresle bir ilişkisi vardı. Her iki apartman dairesinin de sahibi, Kızıl Tugaylar örgütü üyesi Anna Laura Braghetti'ydi.

Villoresi meseleyi deşmeye devam etti ve Moro'nun kaçırıldığı günlerde polisin Via

Aldo Moro cinayeti İtalyan basınında (solda). Kızıl Tugaylar örgütü militanlarının basına gönderdiği Aldo Moro fotoğrafı (altta).

Aldo Moro'nun büyük projesi: 'Tarihi uzlaşma'

Aldo Moro, beş kez başbakanlık yapmış, İtalya'nın en nüfuzlu politikacılarından biri konumuna gelmişti. 61 yaşındaki usta siyasetçi, Hıristiyan Demokrat Parti lideri sıfatıyla, en büyük politik düşünü gerçekleştirmeye soyunmuştu; bir ulusal birlik hükümeti oluşturmak. Savaş biteli beri, 30 yıldır iktidardan inmeyen partisi kredisini tüketmek üzereydi ve giderek güçlenen komünist muhalefet, yabana atılacak gibi değildi. Ya sokak çatışmaları çıkacak ya da darbe olacaktı. 1970'lerin İtalya'sına aşırı uçlardaki anti-demokratik güçler arası gerginlik hakimdi. Bir yanda marksist Kızıl Tugaylar, diğer yanda darbe planları yapan gizli P2 Mason Locası. Ayrıca siyaset ve yargı sistemine iyice nüfuz etmiş yarı özerk gizli ajanlar. İşte bu ortamda Aldo Moro'nun en büyük projesi, ülkede 'tarihi uzlaşmayı' tesis etmekti. Bunun için de Hıristiyan Demokratlar ile Komünist Parti'yi merkez-sol hükümette bir araya getirmeyi planlıyordu. Ancak bu plana karşı, kendi partisi içinde yoğun bir direniş mevcuttu ve Soğuk Savaş döneminde İtalya NATO'nun 'ön cephe ülkesi' olduğu için, ABD'yi deli ediyordu... Durum öyle gergindi ki, teröristlerin Moro'nun otomobilini, evinden birkaç yüz metre ötede durdurup, beş korumayı öldürdükten sonra parti liderini kaçırması, ülkede öyle bir panik yaratmıştı ki, her an her şey olabilirdi...

Montalcini'deki daireden haberdar olduğunu keşfetti. Hem de öyle bir haberdardı ki, örgüt üyeleri o evin içinde Moro'yu rehin tutarken, polis aynı sokakta kamp kurmuştu. 16 Mart 1978 günü, Parlamento'ya gitmek üzere evinden çıktıktan sonra, beş korumasını birden öldürerek Moro'yu kaçıran militanlar, aslında 55 günü polisle burun buruna geçirmişlerdi.

Muhtemelen istihbarat servisine ait elektronik dinleme cihazlarıyla donatılmış bir minibüs sokakta park etmiş vaziyetteydi. Ve belki de, Moro kaçırıldığı gün bile, o minibüs aynı sokaktaydı.

Villoresi bu haberi de gazetesi La Repubblica'ya yazdı. Yine kimse umursamadı.

Aradan geçen birkaç yıl içinde, yazdığı haberlerin doğruluğu iyice kanıtlanınca, Villoresi artık dayanamayıp, savcı ve politikacıları Moro cinayeti konusunda yalan söylemekle suçlamaya başladı. Yine sağır duvarlara çarpmıştı. Kimse tepki vermiyordu. Tek bir resmi karşılık alamadı. Hayatının düş kırıklığını yaşıyordu ve sonunda pırıl pırıl kariyerini terk ediverdi.

"Onlar kazandı, ben kaybettim" diyordu. "Moro olayına karışan herkes parlak birer kariyer yaptı. Onların karşısına çıkanlar ise yandı. Moro vak'ası, yalanlar ve saptırmalardan ibaret. Bence gerçek asla gün ışığına çıkmayacak. Elbette hakikati bilenler var; ama biz onların gerçeği söyleyip söylemediğini asla bilemeyeceğiz."

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, İtalya tarihinin en sarsıcı olayı Moro cinayetinin 25. yıldönümü geldi çattı.

Ancak bugüne dek, cinayetin ardındaki kritik soruların hiçbirine tatmin edici yanıtlar bulunamadı. İtalya gibi 'yufka yürekli' bir ülkede, neden Moro'nun hayatını kurtaracak en ufak bir girişimde bile bulunulmamıştı? Teröristlerle asla pazarlığa girişmemek bir devlet prensibi miydi, yoksa Moro'nun ölümü devletin işine mi geliyordu?

Neden Kızıl Tugaylar'ın işlediği diğer büyük suçlar birer birer gün ışığına çıkarılıyordu da, Moro cinayetini örten esrar perdesi bir türlü kaldırılamıyordu? Moro'nun kaçırılması krizinde kilit isimler olan, dönemin Hıristiyan Demokrat Parti'nin Başbakanı Giulio Andreotti ve İçişleri Bakanı Francesco Cossiga neden suskun kalmayı tercih etmişlerdi?..

MORO'NUN MEKTUBU...

"Hiç şüphe yok. Artık siyasi bir mahkum olduğum bana açık seçik bildirildi."

Kaçırılmasından 13 gün sonra, 29 Mart 1978'de, Aldo Moro'nun yazıp imzaladığı bu pusula-mektup, Kızıl Tugaylar tarafından İçişleri Bakanı Francesco Cossiga'nın adına gönderilmiş ve bir çöp kutusuna bırakılmıştı. Teröristler, Moro'nun bırakılması karşılığında herhangi bir talepte bulunmuyordu!

Teröristlerin gazete ve haber ajanslarını telefonla arayarak polisi yönlendirmeleri sonucu bulunan bu mektup, Başbakan Giulio Andreotti başkanlığında, Cossiga ve polis yetkililerinin de katılımıyla üst düzey bir toplantıda inceleniyordu.

Kızıl Tugaylar'ın yayınladığı diğer bir bildiriye göre Moro, "halkına karşı işlediği suçlar" ve "çokuluslu şirketlerin Avrupa'da egemenlik kurmasında oynadığı rolden ötürü" yargılanıyordu.

Polisin verdiği bilgiye göre Moro mektubunda, siyasi bir muhakemeye tâbi tutulduğunu ve koşullarının giderek zorlaştığını anlatıyordu.

İTALYA'NIN KADERİ SÖZ KONUSU...

Moro'nun öldürülmesi ya da pazarlıkla serbest bırakılmasına karar verecek kişi, Başbakan Giulio Andreotti'ydi. Acaba bu iki seçenekten hangisi daha riskliydi?

Tarihçi ve gazeteci Indro Montanelli o günlerde şu yorumu yapmıştı: "Eğer Moro, başarılı bir polis baskınıyla kurtarılırsa, bu zafer ulusal

İtalyan terör örgütü Kızıl Tugaylar'ın lideri Renato Curcio hapishanede (solda). Aldo Moro, Parlamento'da (en solda). Aldo Moro olayı döneminin cumhurbaşkanı Francesco Cossiga (sol sayfada, ortada). Aldo Moro, çocuklarıyla birlikte bir sirkte (sol sayfada, altta).

uzlaşmaya büyük bir ivme kazandırır ve İtalya, Batı ittifakından ayrılabilir. Ancak Moro ortadan kaldırılırsa ya da onur kırıcı bir pazarlık sürecinden sonra serbest bırakılırsa, olayların seyri farklı gelişebilir."

Nitekim öyle oldu. Hıristiyan Demokrat Parti yönetimi her türlü pazarlığı reddetti. Polis bir takım fuzuli baskınlar yaparak, çok sayıda militanı ele geçirip bazı belgelere el koydu. Kızıl Tugay-

Gladio örgütü ve Cossiga'nın son istifası

Aldo Moro'nun ölümünden 12 yıl sonra, 1990'da ortaya çıkan mektupları, Soğuk Savaş döneminde, olası bir 'Sovyet işgali' halinde, ülkeyi komünizme karşı savunmak amacıyla kurulan gizli ordu Gladio'nun varlığını da kesin bir şekilde ortaya çıkardı. Gladio'nun deşifre olmasından iki ay sonra da Komünist Parti'nin iktidara gelmesini önlemek amacıyla gizli servisin komplolar kurduğu gün ışığına çıktı. Üstelik Gladio ile bu komplocu anti-komünist güçler arasında da bağlantı bulunuyordu. Gladio'nun kilit liderleri ise aynı zamanda P2 Mason Locası'na mensuptu. Bu komplolarda, 1990'da cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Francesco Cossiga'nın da parmağı vardı... Böylece Cossiga'nın siyasi hayatını sona erdiren süreç de başlamış oldu. Dönemin Cumhurbaşkanı Cossiga *(solda)*, Aldo Moro'nun kaçırılıp öldürüldüğü günlerde İçişleri Bakanı olan Cossiga'ydı. Moro'nun manevi oğlu gibiydi ve liderinin öldürülmesinden sonra bakanlıktan istifa etmişti. Kendini 'siyaseten ölü' ilan etmiş, ancak 14 ay sonra dirilmiş ve başbakan oluvermişti... Fakat Moro'nun 12 yıl sonra bulunan mektupları, Cossiga'yı kısa sürede saygın ve popüler bir lider olmaktan çıkarıp trajik bir figür haline getirdi. Cossiga, 1992 Nisan'ında cumhurbaşkanlığından istifa etti.

Mafya'nın 'Giulio Amca'sı

1998 Mart'ında Roma Başsavcılığı, eski Başbakan Giulio Andreotti *(altta)* hakkında bir soruşturma daha başlattı. Zaten iki ayrı mafya davasında yargılanan ve duruşmalar sırasında mafya üyeleri tarafından 'Giulio Amca' diye anıldığı ortaya çıkan Andreotti, bu sefer de, anti-terör timleri tarafından Aldo Moro'yu kurtarmak amacıyla hazırlanan planı engellemekle suçlanıyordu. Savcılık, Andreotti'nin planla ilgili belgeleri hasır altı ettiğini ve bu konudaki kanıtların İçişleri Bakanlığı arşivlerinde ele geçirildiğini iddia ediyordu. Yedi kez başbakanlık yapmış Andreotti ise bu suçlamaları 'saçmalık' diye tanımlıyordu. Asla uygulanmayan kurtarma planı, İçişleri ve Savunma bakanlıkları tarafından hazırlanmıştı. 1998 yılında İçişleri Bakanlığı arşivinde bulunan dosyaya şu not iliştirilmişti: "Başbakan bu belgenin yok edilmesini istiyor." O dönemde İçişleri Bakanı olan Cossiga da bu planın varlığını doğruluyordu. Andreotti şu anda 83 yaşında ve halen mafya davalarıyla uğraşıyor...

lar'ın hücre evleriyle ilgili ihbarlar ya çok geç ve yanlış değerlendiriliyor ya da asılsız çıkıyordu.

Kaçırıldıktan tam 55 gün sonra, Moro'nun makineli tüfekle taranmış cesedi, Hıristiyan Demokrat Parti ve Komünist Parti merkezine eşit mesafedeki bir yerde, 'Renault 4' marka bir otomobilin bagajında bulundu. Bu cinayet başka cinayetleri de tetikledi.

Andreotti'nin Moro cinayetiyle ilgili son derece karanlık bilgilere sahip olduğunu iddia eden bir araştırmacı-gazeteci, beyninden vurularak öldürüldü. (Andreotti bu gazetecinin öldürülmesi emrini vermek suçundan yargılandı ve geçen yılın Kasım ayında suçlu bulundu. Dava şu anda temyiz safhasında.)

Kızıl Tugaylar'ı çökertip liderini tutuklayan Carabinieri generali Carlo Alberto Dalla Chiesa ise Palermo'ya sürüldü ve çok geçmeden mafya tarafından katledildi. İddiaya göre, Moro hakkında çok şey bildiği için, kasıtlı olarak bir ölüm tuzağına itilmişti.

VE TAM 12 YIL SONRA...

Moro cinayetiyle ilgili soruların tekine bile yanıt bulunamadan, 12 yıl geçti.

1990 Ekim'inde İtalya ansızın Aldo Moro'nun hayaletiyle yüz yüze geldi. Moro'nun 55 günlük 'tutukluluğu' sırasında kaleme aldığı 418 sayfalık mektup ve belgeleri ortaya çıkınca, İtalya yeni bir şok dalgasıyla sarsıldı.

Mektuplar, Kızıl Tugaylar'ın hücre evlerinden birinde, sonradan örülmüş bir duvarın ardında bulunmuştu. Mektuplardaki bilgilerin basına sızmasını önleyemeyen Parlamento komisyonu, Moro ailesinin tüm itirazlarına rağmen, bu mektupları kamuoyuna açıkladı. Gazeteler günler boyunca, Moro'nun ailesine ve 1990'da halen görevde olan meslektaşlarına yazdığı mektupları yayınladı.

Hıristiyan Demokrat Parti'yi omurgasız ve zayıf olmakla suçlayan Moro, "Söyleyin bana, masum bir adam neden öldürülsün?" diyordu. Partisine duyduğu kırgınlığı açıkça dile getiriyordu.

Sağ salim kurtulursa, partiden ayrılacağını yazıyor, kimseden sözünü esirgemiyordu.

Öldürülmesinden sonra İçişleri Bakanlığı'ndan istifa eden Cossiga'yı, kendisini "üç kere öldürmekle" suçluyordu. Bir, kendisini korumaktan aciz kalarak; iki, siyasi hükümlülerle takas edilmesini reddederek; üç, kendisini kaçıranları kızdıracak açıklamalar yaparak.

Mektup şunu da gösteriyordu: Moro kaçırıldıktan bir ay sonra, öldürüleceğini kesin bir şekilde anlamıştı. Karısı Elenora'ya şöyle yazıyordu: "Artık bitti. Cenazemi sana teslim edeceklerine söz verdiler. Umarım sözlerini tutarlar..." ■

Hıristiyan Demokrat Parti lideri Aldo Moro'nun, kaçırılmadan kısa süre önce çekilmiş bir fotoğrafı (sağ üstte). Aldo Moro, ünlü İtalyan yönetmen Fellini'nin "8,5" filmi için aldığı Oscar Ödülü'nü kendisine verirken (sağda).

Kıbrıs'ta sular ısınırken...

Rauf Denktaş'ın 45 yıllık serüveni

popüler
tarih

populer.tarih@dunya.com Mart 2003 Sayı 31 3.500.000 TL

Vikingler Amerika'da

RUS-JAPON SAVAŞI
Osmanlı'nın gözlemci subayı
Albay Pertev Bey, Port Arthur'da

'SUFFRAGETTE'LER
İngiltere'nin altın çağında,
oy hakkı için ölümü göze alan kadınlar

Bir Harbiyeli'nin kaleminden

ÇANAKKALE'DE SİPER SAVAŞLARI

DÜNYA Yayıncılık

Hiciv, ney ve içki...

İşte Neyzen Tevfik

Şiirleriyle, Osmanlı hiciv geleneğinin Cumhuriyet dönemindeki başlıca uzantılarından biriydi. Yaşamında içkinin büyük bir yeri olan bu başarılı ney yorumcusu, hiçbir ölçüye gelmeyen benzersiz bir adamdı.

ALPAY KABACALI

Kendi hesabına göre, Birinci Dünya Savaşı'na kadar 1.868 okka (2.4 ton) rakı ve üç-dört ton esrar içmiş, bir o kadar da afyon yutmuştu. Yaşamı saraylarla tımarhaneler, köşklerle çöplükler, pis meyhaneler, dumanlı kahveler arasında geçmişti. Sarayları, köşkleri, parayı pulu, ünü elinin tersiyle itmiş; yetmiş üç yıllık ömrünü bir 'derbederlik anıtı' gibi yaşamış ve elli yıl önce, 27 Ocak 1953'te bu dünyadan ayrılmıştı.

Evet, elli yıl geçti, ama ünü, ardını bırakmadı. Şöyle de diyebiliriz: Geride kalan elli yıl boyunca Türk okuru onu unutmadı, yeni yetişen kuşaklar ondan ilgisini eksik etmedi. Hakkında kitaplar yazıldı, şiirleri birkaç kez basıldı...

Neyzen Tevfik'i ilginç kılan, yergi şiirleri ve büyük beceriyle ney çalması kadar, belki onlardan fazla, benzersiz yaşamıydı. Üstelik, pek de renkli sayılamazdı yaşamı...

Bafra'nın Kolay kasabasından Hasan Fehmi Efendi ile Bolulu Emine Hanım'ın üç çocuğundan biridir. 1879'da, Bodrum'da dünyaya gelir. Babası, ortaokul açmakla görevlendirildiği Bodrum'da öğretmenlik yapmaktadır. Yedi yaşında okula başlar.

O tarihlerde dinlediği ney,

yaşamının sonraki dönemleri üzerinde de etkili olacaktır. Kendisi şöyle anlatır: "... Ben babamın dizinin dibinde çocuk ruhumun olanca gücüyle dikkat kesilmiş, bu düdüğü dinliyordum. Dinledikçe de - Tanrı bilir- bir daha aslıma dönmemek üzere kendimden geçmiştim. O gece Ege Denizi'nin ölümsüz dekoru içinde benliğimi saran o tanrısal sestir ki beni bugünkü derbeder, ne aradığı, ne istediği bilinmez, bazen Eflatun'la boy ölçüşecek kadar akıllı, çok kere de tımarhaneye sığınacak kadar aşırı sarhoş Neyzen Tevfik yaptı."

KENDİ AĞZINDAN, NEYZEN

Yine o dönemde yer alan ve bütün yaşamını etkileyen bir rastlantı daha var. Bunu da kendi anlatımıyla aktaralım: Tevfik, babasıyla Bodrum çarşısında... Uzaktan davul zurna sesleri işitilir. Babasını seslerin geldiği yöne doğru çeker. "Yaklaşan kalabalığın ellerinde on, on beş sırık, sırıkların ucunda da kesik insan kafaları vardı. Gözlerim dehşetle yuvalarından fırlamış ve ben çığlığı basmıştım. Şaşıran babam, güya o feci manzarayı bana daha fazla göstermemek için önünde bulunduğumuz demirci dükkânının içine dalıvermişti. Oysa olan olmuş ve çocuk ruhumda müthiş bir kasırga kopmuştu. Eve dinmeyen titremeler içinde getirildim ve birçok korku ilaçlarından geçirildim. Fakat yazık ki bilincimin bir burcu göçmüş, akıl tahtamın bir çivisi demirci dükkânında düşüp kaybolmuştu."

Bundan sonra sar'a (epilepsi) nöbetleri geçirir. İstanbul'a tedavi için götürülürse de iyileşemez. Babasının atandığı Urla'da başıboş yaşamaktadır. Orada neyzen berber Kâzım Ağa'dan ilk ney derslerini alır. Babası onu yatılı olarak İzmir İdadisi'ne (ortaokul) verirse de, ancak bir ay dayanabilir. Yeniden Urla'ya, başıboş yaşamına döner. Bir süre sonra da evden kaçar, ney öğrenmek üzere İzmir Mevlevihanesi'nin yolunu tutar.

Neyzen Tevfik, yaşamının son yıllarında: O, Bakırköy Akıl Hastanesi'ne daha çok içki komasına girdiği dönemlerde yatardı. En az 30 kez girip çıktığı hastanenin '21. Koğuş'unda onun için ayrılmış özel bir yer vardı (üstte). Yıl 1934: Neyzen yine perişan bir halde Doktor Rahmi Duman'ın himayesinde 'Bakırköy'de ve ney çalıyor (sol altta).

1923 yılında Neyzen

Kurtuluş Savaşı sonlarında Akbaba dergisinde yayımlanan Neyzen Tevfik çiziminin altında, şu sözler yer alıyor: "Men'-i Müskirat (içki yasağı) Kanunu'ndan evvel terk-i müskirat eden Neyzen Tevfik Bey."

Neyzen Tevfik, Hüseyin Rifat ile birlikte (sağda). Neyzen Tevfik'in İstanbul'a geldiği yıllarda tanıştığı ve sevgisini kazandığı Mehmet Akif (Ersoy; sağda), İstiklal Marşı'nı yazdığı günlerde.

O tarihlerde İzmir aydınlarının sürekli bir toplantı yeri olan Mevlevihane, onun için çok önemli bir okul olur. Ünlü hiciv şairi Eşref'le de orada tanışır.

Üç yıl sonra, babasının ısrarları üzerine, Mevlevihane'den ayrılıp öğrenim için İstanbul'a gelir, Fatih Medresesi'ne yazılır.

Daha ilk günden medrese yaşamına ayak uyduramayacağını anlayan Tevfik, medreseden tümüyle kopmamış olmakla birlikte, bu kez Yenikapı ve Galata Mevlevihanelerinde boy göstermektedir. Mehmet Akif'le (Ersoy) tanışması ve onun sevgisini kazanması da değişik çevrelere girmesini sağlar.

Ney üflemekteki başarısı artık dilden dile yayılmakta, başında yeşil sarık, arkasında cübbe taşıyan "İzmirli Hafız Tevfik" sık sık köşklere, konaklara davet edilmektedir.

Bir yandan da, Abdülhamid yönetimine yönelik yergileri ve bunları uluorta söylemekten kaçınmaması yüzünden başı derde girmeye başlamıştır. Zaptiye tarafından izlenir; tutuklanıp sorgulanır... Bu ortam içinde yaşayamayacağını anlayınca da, Ocak 1903'te bir vapura binip Mısır'a gider.

Baskı yönetiminden kaçan

Ney yorumları ve Neyzen Tevfik'in bilinmeyen bir kaydı

Neyzen Tevfik, oldukça başarılı bir ney yorumcusu olarak tanınır *(solda; Neyzen'in yağlıboya bir tablosu, Yapı Kredi Resim Koleksiyonu)*. Musiki uzmanları da onun bu alandaki başarısını belirtmekte, onaylamaktadırlar. Örneğin 1928'de İstanbul'a gelen Alman bestecisi Kurt Strigler, ney'ini dinledikten sonra gazetecilere şunları söyler (Cumhuriyet, 24.7.1928): "Tevfik cidden çok büyük bir sanatkârdır. Esselat'la Şükranname'yi dinlemiş olmak bir saadettir. Neyzen Tevfik'ten dinlemiş olmak, katmerli saadettir."

Hakkı Süha Gezgin'in yazdığına göre, İstanbul'a gelmiş olan Dresden Operası Müdürü, Neyzen Tevfik'ten Dede Efendi'nin Sultani Yegâh bestesini dinledikten sonra, "Bu adam yalnız çalmıyor, aynı zamanda besteliyor!" der...

İlk gençliğinde ney, onun için bir meslek, bir geçim aracı olmuştu. Ama neyzenliği sürekli para kazanacağı bir uğraş olarak sürdürmedi. Neyzen Tevfik'in yorumları, Odeon, Sahibinin Sesi ve Columbia firmaları için doldurduğu taş plaklarla günümüze kadar gelmiştir... Kimi Türk müziği ustalarının yapıtlarını CD olarak yayımlayan Kalan Müzik'in şu sıralar hazırladığı Neyzen Tevfik albümünde, hiç bilinmeyen bir

pek çok Jön Türk'ün yaşadığı Kahire'de Eşref'le buluşur. Serüvenden serüvene sürüklenerek yedi yılını Mısır'da geçirir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından yirmi sekiz gün sonra İzmir'e döner, orada yirmi beş gün kalıp İstanbul'a gelir.

Neyzen Tevfik'in bundan sonraki yaşamının sözü edilmeye değer olayları sayılıdır:

1910'da evlenir, 'Leman' adı verilen bir kızı olur. Sarıklı bir hoca olan, hiç anlaşamadığı kayınpederinin girişimleriyle -kızı üç aylıkken- eşinden boşanır. Askerliğini Birinci Dünya Savaşı sırasında Askeri Müze'deki mehter takımında yapar. Bu sıralarda Alman Mareşali Mackenzen'in dikkatini çeker; bu olayı öğrenen Sultan Reşad da Neyzen Tevfik'i sarayına getirterek ney'ini dinler ve "mahzuz olduğunu" bildirir...

Bir konser için piyanoya neyle eşlik etmek üzere Bükreş'e giderse de kısa süre sonra sıkılıp her şeyi yüzüstü bırakarak İstanbul'a döner...

1934'te Soyadı Yasası çıkınca Tapmaz'ı soyadı olarak seçen Neyzen Tevfik, çok geçmeden bunu bırakıp Kolaylı soyadını alır...

1951'de çekilen "Onu Affettim" adlı filmde oynayan ve bir konser veren Neyzen Tevfik için, 1952'de İstanbul Şehir Tiyatroları'nın Komedi Bölümü'nde bir jübile düzenlenir. Ve son yıllarını sanayici Nuri Demirağ'ın kira almadan barınması için kendisine verdiği Beşiktaş'taki yıkılmaya yüz tutmuş evde geçirir; bu evde "müzmin bronşit"ten ölür...

Yaşamının bu parantezlerini saymazsak, onun sonraki yaşamını içkiyle bilinç ve cinnet, dost çevreleriyle meyhane ve akıl hastanesi, bekâr ya da otel odalarıyla kahvehane ve sokak arasında geçirdiğini söyleyebiliriz. Belki renkli, ama olaysız...

Neyzen Tevfik'in yaşamında içkinin büyük bir yeri vardır.

Bir yoruma göre, onu akıl hastanesine yönelten, "cinnet"tir. Hekimlerin bilimsel olarak açıklayamadıkları, kimi sanatçılara özgü bir tür "cinnet".

Nâzım Kemal, onun bu yönünü şöyle açıklar:

"Mirasçısı olduğu ruhsal bir kararsızlık, onu, başıboş bir duygu ile medrese kokan sarsak bir akıl arasında bunalttıkça bunaltıyordu. Bu sıkıntıyla, kendi kendini durmaksızın yıkmaya yelteniyor, bütünlüğe ve olgunluğa sadece bu yoldan gidilebileceğine inanıyordu. Sanki o, daha derinlere dalabilmek için, her an kendi kendisini aşındırmaya mecburdu." ■

Alman Mareşali Mackenzen'in dikkatini çeken Neyzen Tevfik'i Sultan Reşad (solda, en üstte) sarayına getirterek ney'ini dinler ve "mahzuz olduğunu" bildirir... Neyzen Tevfik, şiirde 'üstat' bellediği Eşref'in (sol üstte) yolundan gider. Alpay Kabacalı'nın Neyzen Tevfik kitabı (solda).

kayıt da yer alıyor. Kalan Müzik'in sahibi Hasan Saltık'ın *(solda)* belirttiğine göre, 15 dakikalık bu Neyzen kaydı, "tesadüfen bir hurdacıda bulunan mum plaktan alınma"...

Neyzen Tevfik'in nüktedanlığı ve Mussolini

Neyzen Tevfik, 'nüktedanlığı' ile de tanınmıştı. Bu nedenle, yaşarken ya da ölümünden sonra kimi anonim nükte ve fıkraların ona mal edildiği de olmuştur. Aşağıdaki nüktesi, bir tanık (Sayın Burhan Oğuz) tarafından anlatılmıştır: "1937 yılında bizim binicilik ekibi (Cevat Kula, Eyüp Öncü, vb.) Roma'da Mussolini'nin *(solda)* elinden altın kupayı almıştı. O günlerde bizim de bulunduğumuz bir mecliste Neyzen Tevfik bir ara gözlerini kapadı ve 'Yahu!' dedi; 'Güreşçisi gider rezil olur, futbolcusu gider kepaze olur. Halimize iki beygir acıdı koştu da, biraz yüzümüz güldü!'..."

Nyhavn Kanalı boyunca uzanan eski binalar ve eski tekneler...

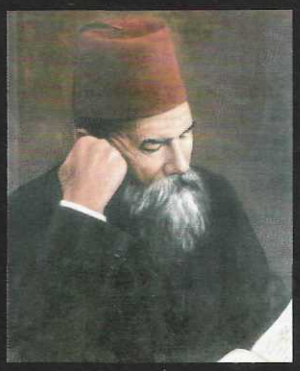

Ahmed Midhat Efendi'nin gözüyle

Kopenhag

Günümüzde, 'Zirve'si ve 'Kriterleri' ile Türkiye'nin gündeminden düşmeyen Kopenhag kentini, bundan tam 114 yıl önce de Ahmed Midhat Efendi gündeme getirmişti.

YÜKSEL ÇELİK

Kendine özgü kişiliğiyle, II. Abdülhamid dönemi yıllarında halkın okuma alışkanlığı kazanmasında büyük bir işlevi olan Ahmed Midhat, 1889 yılında İsveç'te düzenlenen 13. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'ne Osmanlı devletinin temsilcisi olarak katılır.

Ahmed Midhat, üç buçuk ay süren bu gezinin izlenimlerine de "Avrupa'da Bir Cevelan" adlı yapıtında yer verir. 19. Yüzyıl Türk Edebiyatı'nın önemli simalarından Ahmed Midhat Efendi'nin bu gezi izlenimlerinde, Kopenhag kentinin de önemli bir yeri vardır...

"Stockholm'a giderken şöylece görüp geçtiğim Kopenhag şehrinde, dönüşte üç gece kalmak kararında idik. Ancak iki gün ve iki gece kalabildik; onun da bir günü, soğuk algınlığı yüzünden mahpus geçti. Ama İsveç'e giderken, bu şehri seyahat rehberlerinden iyice okuyup incelemiştim. Eldeki fırsatları da iyi değerlendirerek arkadaşlarımla, hakkında epey bilgimiz olan bu yerleri görmüş olduk."

İşte bu girizgahın ardından Ahmed Midhat Efendi, kentin genel konumu hakkında, bizlere oldukça ayrıntılı

Gündemdeki kent

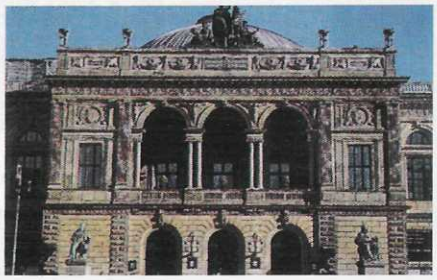
Avrupa Birliği'nin genişlemesinde en önemli dönüm noktalarından biri, AB üyeliği için aranan koşul ve kriterlerin saptandığı 1993 Kopenhag Zirvesi'dir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne 'aday' olduğu 1999 yılından bu yana da, 'Kopenhag Kriterleri' ve Kopenhag Zirvesi' sözcükleri, ülkenin kamuoyundaki tartışmaların baş köşesindeydi... Biz de sizlere, bu ilginç kenti, 114 yıl önce gezen bir yazarımızın, Ahmed Midhat Efendi'nin gözlemleriyle aktarmak istedik...

FOTOĞRAFLAR: ÜNSAL TURAN / KOPENHAG ŞEHİR ARŞİVİ

Kopenhang'ın en iyi plastik sanatlar koleksiyonuna sahip ünlü Carlsberg Müzesi (üstte). Kentin kurucusu Apsalon'un Belediye Sarayı'nın ön cephesinde yer alan heykeli (sağda). Ahmed Midhat'ın gezisinden oldukça sonra, 1911'de inşa edilen Merkez İstasyonu (sağda, en üstte). Kraliyet Meydanı civarındaki Opera binası (sağ üstte).

bilgiler verir: "Kopenhag şehri elli beş buçuk arz derecesinde ve Zealand Adası'nın kuzey ucunun doğu kısmında ve Sund Boğazı'nın en geniş noktasında kurulu, iki yüz seksen bin kadar nüfusu olan güzel bir başkenttir. Bu iki ada arasında bir ayrım çizgisi olan Kalebut Strand Kanalı, içte bir takım limanlar teşkil eder. Böylelikle denizin birçok kısımları şehrin içine doğru uzanarak daha küçük kanallar teşkil eder. Bu bakımdan Kopenhag şehri, aynen Venedik şehrine benzemiştir."

Kanalların iki tarafındaki 'hayli sağlam' rıhtımlardan söz eden Ahmed Midhat, bize bunların üstündeki köprüleri de anlatır: "Bunların çoğu taştan olup bazıları ise demirdendir. Birçok irili ufaklı kayıklar ile bu rıhtımların etrafına dizilen tuhaf ve güzel kıyafetli kadın, erkek, genç, ihtiyar köylüler, mallarını çıkarıp manzarası güzel bir pazar teşkil ederler ve gelen geçen ahaliye bunları sunarlar. Malları ise türlü sebze, çanak, çömlek ve tahtadan yapılmış kaplardan ibarettir ki bunlar da pazarın tuhaflığını artırır."

Ahmed Midhat Efendi, bu ilk izlenimlerin hemen ardından, "Baltık Denizi'nin önemli merkezlerinden" Kopenhag kentinin tarihi hakkında da bilgiler aktarır. 12. Yüzyıl'ın 'Aksil' adlı bu küçük köyünün, bölgenin deniz taşımacılığının merkezi oluşunu ve 'ticaret limanı' anlamına, 'Kobenhaven' adını alışını, bu sözcüklerin zamanla nasıl 'Kopenhag' şeklinde telaffuz edilmeye başlandığını, bir bir anlatır. 'İlk payitaht olarak kullanılışı' 1443 yılından sonraya rastlayan kentin 'hali hazırdaki' turistik önemini de vurgular: Resim galerisinin, Moltke Galerisi ve Thorvaldsen Müzesi'nin, "Avrupa'da birinci derecede koleksiyonlara sahip olduklarından, ziyarete can atılan yerler arasında" bulunduğunu anlatır. Kentin çevresindeki "gayet

Ahmed Midhat Efendi'nin Kopenhang gezisinden 7 yıl sonra, 1896'da açılan ünlü cadde Vester Brogade (sağda). 1900 yılında açılan 'Store Kongensgare' yani Büyük Kral Caddesi (en sağda).

bakımlı ve süslü bahçeler"den dem vurur; bunların içindeki şatolardan söz eder. "Bu cennet kadar güzel yerlerde yaz mevsimini geçirmek ve denizin güzelliğinden yararlanmak için" özellikle Almanya'dan, kente hayli turist gelmekte olduğunu aktarır. Kentin biraz dışındaki büyük bahçe ve parklardan söz ederken, bunların içindeki "mükellef gazinolar" ve "ufak tiyatrolar"dan söz etmeyi de ihmal etmez.

KOPENHAG'DA İKİNCİ GÜN

İkinci günün sabahı, soğuk algınlığına rağmen Ahmed Midhat Efendi, "özel bir gayretle hastalık fikrini bastırıp" yatağından fırlar; "ihtiyaten de fanilalarla takviye ettiği" elbiselerini giyip dışarı çıkar. Müzeyi birlikte gezmeyi karalaştırdıkları 'Madam Gülnar'ın uyanmasına daha en az üç saat vardır. Kaldıkları otel, Holmns Kanal denilen yerde, Niyels Julfade Sokağı'nın köşesindedir. Yani o zamanların Kopenhag'ındaki en seçkin bölgelerden birinde... İşte Ahmed Midhat Efendi, bu sokaktan Haven Gade rıhtımına yönelir ve kentin "en meşhur bulvarı" da burasıdır.

Hızlı bir kent turu atmaya koyulan yazarımız, hayli dolaştıktan sonra, Kopenhaglıların 'Milli Tiyatro' dedikleri opera binasına gelir ve buranın ihtişamından hayli etkilenir...

Ardından 'tramvaya atladığı gibi' Gothersgade yolundan kuzeybatıya yönelir.

Elinin altından kent rehberini hiç eksik etmeyen yazarımız, 'ilerideki büyükçe bahçenin' Rozenburg Mave olduğunu hemen anlar: Burası, İngiliz tarzında düzenlenmiş bir çocuk parkıdır... Tramvay Norevveldiz Bulvarı'na yöneldiğinde, Ahmed Midhat Efendi, Paris'in büyük bulvarlarını anımsar...

Yazarımız otele dönüp arkadaşlarıyla birlikte kahvaltı ederken, günün gezi programı da belirlenir: İlk durak, Thorvaldsen Müzesi'dir.

Şimdi yine Ahmed Midhat Efendi'ye kulak verelim: "Bu müze yalnız Danimarka'da değil, bütün Avrupa'da güzel sanatlar bakımından birinci derecede yeri bulunan bir zatın himmetiyle vücuda gelmiştir. Kendisi de bu müzenin orta yerinde özel bir mezarda gömülüdür. Müze, Kopenhag'ın seyre değer en önemli yerlerindendir..."

Ahmed Midhat Efendi'nin yazarlığı ve hocalığı

1844'te Tophane'de doğan Ahmed Midhat, küçük yaşta babasının ölümü üzerine, bir aktarın yanına çırak verilir. Daha sonraları, oldukça güç şartlarda orta öğrenimini tamamlar. 1864 yılında Rusçuk'ta memuriyete başlar. Tuna Valisi olduğu dönemde Midhat Paşa *(solda)*, bu zeki ve kabiliyetli gence kendi adını verir ve onu Fransızca öğrenmeye teşvik eder. 1868'de Tuna gazetesinde yazıları yayımlanan Ahmed Midhat'ı, Bağdat'a vali olduğunda, Midhat Paşa yanında götürür. Burada da gazeteciliğe devam eden Ahmed Midhat, ağabeyinin ölümü üzerine, 1871'de İstanbul'a gelir; 'Ceride-i Askeriye' gazetesinin başyazarı olur. Tahtakale'de oturduğu evde bir matbaa kurar; kendi kitaplarını basar. Birçok dergi yayınlar... 1873'te 'Yeni Osmanlılar'la beraber Rodos'a sürülür. V. Murad'ın tahta çıkışının ardından, 1876'da Ahmed Midhat, affedilir ve İstanbul'a geri döner *(sağda)*. 1878'de basın tarihimizin en uzun ömürlü gazetelerinden birini, 'Tercüman-ı Hakikat'ı

çıkarmaya başlar. II. Abdülhamid döneminde Saray'la yakınlık kurar ve farklı devlet hizmetlerinde bulunur. II. Meşrutiyet'ten sonra emekli olur. Darülfünun'da genel tarih ve felsefe tarihi dersleri verir *(üstte; Darülfünun'un tabelası yerine İstanbul Üniversitesi'nin tabelası yerleştirilirken)*. 28 Aralık 1912'de, fahri olarak hizmet ettiği Darüşşafaka'da öldüğünde, Fatih Camii haziresine gömülür... 150 civarında basılı yapıtı bulunan, yüzlerce makale yazan ve çeviri yapan Ahmed Midhat hakkında Hilmi Ziya Ülken, 'Batı felsefesinin sorunları üzerine ilk kez onunla birlikte düşünülmeye başlandığı' saptamasını yapar.

Tivoli civarı
Belediye Sarayı'nın hemen arkasındaki Tivoli Bahçeleri, 7 hektarlık bir alana yayılır. 114 yıl önce Ahmed Midhat'ın gezip tozduğu bu eğlence yöresi, o dönemde Kopenhag'ın varoşlarında yer alıyordu.

Müze ziyareti sonrasında yazarımız 'Madam Gülnar' ile birlikte, bir araba sefasına karar verir; bir kez daha bu şekilde kenti dolaşır. Hızını alamayan yazarımız, 'Madam'ı otele bırakıp, akşam yemeği saatine kadar gezisini sürdürür: "Thorvaldsen Müzesi'nin yanından geçerek Tivoli denen eğlence yerine ulaştım. Tivoli, eski istihkâmların 'batı kapısı' denilen kapısının dışındadır. Büyük bir bahçe içinde bir tiyatro, bir gazino ve 'Rus Dağları' denilen kızak kaymaya mahsus bir eğlence yeri, bir at cambazhanesi, bir takım panorama resimleri ve çeşitli lokantalardan oluşmaktadır. Hasılı bir gezinti ve eğlenme yığını denmeye layıktır..."

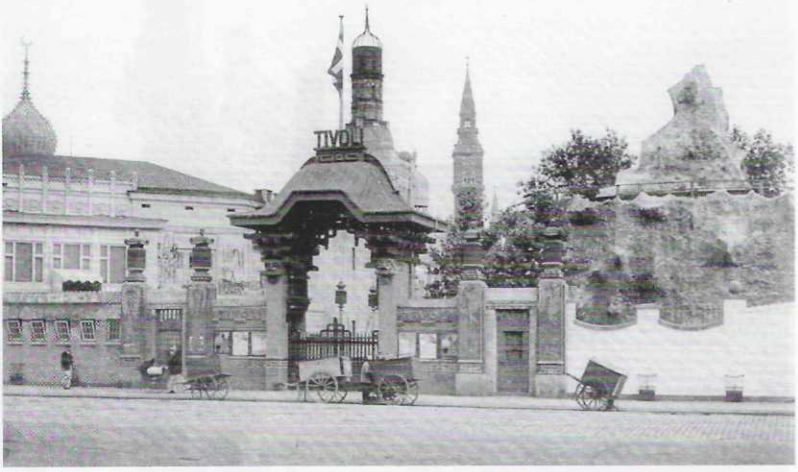
Ancak yazarımız, buraya gündüz vakti gelişinin "pek

Edward Said'e göre Oryantalizm'in dünü ve bugünü

Oryantalizm, varlığı Doğu ve Batı kültürlerinin farklılığına dayanan bir alandır. Özetle, Batı'nın Doğu'ya bakışını kapsar; bilimsel boyutunun yanında, önyargıları da barındırır. 19. Yüzyıl'da gelişmiş ve dilbilimden edebiyata, tiyatrodan müziğe kadar geniş bir yelpazeyi kucaklamıştır. Bu bakış, resmin *(sağda; Henriette Browne'nin 1860 tarihli 'Harem İçi Bir Ziyaret' adlı tablosu)* yanı sıra, mimarlık *(sağ üstte; 1885-86 yılında inşa edilen Yıldız Hamidiye Camisi'nde, yoğun biçimde Magrip-Endülüs kaynağını vurgulayan bir Oryantalizm gözlemlenir)* gibi uygulamalı sanatlarda da etkili olmuştur... Filistin kökenli Amerikalı bilim adamı Edward W. Said'in "Orientalism, Western Conceptions of the Orient / Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları" adlı kitabı (Metis Yayınları, Ekim 2001, İstanbul) bu alanın başyapıtları arasında sayılır. Said *(solda)*, 1970'lerin sonunda, kitabının ilk kez yayımlandığı tarihlerde, bu konuda şunları söyler: "Şunu iddia ediyorum: Oryantalizm genellikle Batı tarafından zayıf olduğu için Doğu'ya empoze edilen bir doktrindir. Batı, bu hareketiyle Doğu'yu kendi içinde eritmek ve aradaki farkları kaldırmak istemektedir." Ancak yine Said, kitabının 1995 baskısı için kaleme aldığı 'Sonsöz'ü de şöyle noktalar: "... yeni bir yorumlama biçimi ile araştırma girişiminin ve olaylarla dolu son on beş yılın sağladığı mesafeden dönülüp bakıldığında, 'Şarkiyatçılık' hiç değilse, kuşkusuz 'Batı' ile 'Doğu'da birlikte süren

isabetli olmadığını" anlar: "Öğrendiğime göre ve oradaki hazırlıklardan anladığım kadarıyla, burada geceleri binlerce kandiller yakılıp türlü havai fişekler ateşlenir göklere fırlatılır, şenlikler düzenlenirmiş. Tiyatro oyunları da akşamdan sonra, gece saat dokuzda başlayıp on ikiye kadar devam edermiş."

Kenti arabayla gezmek (yazarımız bir faytondan söz ediyor), Ahmed Midhat Efendi'nin pek hoşuna gider: "Hayalimin önüne Rozsnborg Have bahçesini alıp, şemsiyenin ucuyla arabacıya gah sağa ve gah sola dönmesini işaret ede ede, bahçeye ulaştığımda, Gothersgade caddesini de geçip 'Eski Kopenhag' denilen yere girdim."

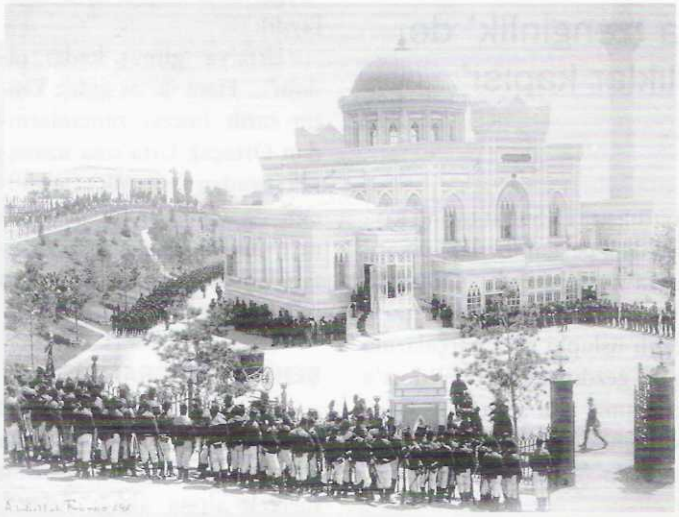
Artık faytonun dizginleri, yazarımızın elinde gibidir: "Bilir bilmez, önüme gelen sokaklara arabayı sokmaya başladım. Şehrin bu kısmında düz çizgi şeklinde düzenlenmiş yüz adım uzunluğunda bir sokak bulamayarak, tamamı eğri büğrü sokaklardan geçtim" diyerek bizi de heyecanına ortak ettikten sonra yorumunu da yapmayı ihmal etmez; "Zaten," der, "Avrupa'nın pek çok büyük şehirlerinde eski şehirler başka, yeni şehirler başka olmak üzere, mahallelerin adları da birbirlerinden ayrılır."

Kopenhag'ın eski mahallelerindeki yapıları "bizim Galata'mızdaki eski Cenevizlilerden kalma mahallelerin binalarına" benzeten yazarımız, "sanki Avrupa kıtasında değilmiş" hissine kapılır.

Faytonla döne dolaşa, tekrar Kral Meydanı civarındaki Opera binası önüne çıktığında, "sanki eski bir memleketten, yeni ve değişik bir memlekete gelmiş gibi" olur.

Otele döndüğünde, gece de iyiden iyiye bastırmıştır...■

Kopenhag'da, özellikle yaz aylarında, kentlilerin büyük bir bölümünün eğlence yeri olan Tivoli'de gece (sol sayfada, üstte) ve 1900'lerin başında Tivoli (sol üstte). 1898'de yani Ahmed Midhat'ın gezisinden 9 yıl sonra açılıp genişletilen bir cadde: Helsin Görsgade (üstte).

mücadelede açıkça saf tutma erdemine sahip oldu." Said kitabında, ilk Şarkiyatçılık Kongresi'nin 1873'te Paris'te düzenlendiğini belirtmektedir. 1873 ile 1897 arasında toplanan tüm kongrelere ilişkin genel bir rapor yazan İngiliz araştırmacı R. N. Cust'ın kimi görüşlerini de bize aktarır Said... Sami-İslam alt alanı hakkındaki bu dönem kongrelerine katılan uzmanların "eski ekolün amatör âlimlerinin kafasını yoracak türden konularla ilgilendiklerini" öne süren R. N. Cust bunların, "19. Yüzyıl'ın büyük 'öncü'ler zümresi olmadığını" vurgular... İşte, İngiliz araştırmacı R. N. Cust'ın sözünü ettiği dönem, 1889 yılında İsveç'te düzenlenen ve Ahmed Midhat Efendi'nin de Osmanlı temsilcisi olarak katıldığı 13. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'ni de kapsamaktadır.

Bir sınır eyaleti olarak

Uygarlıklar kapısı Urfa

Yüzyıllar boyunca bir sınır eyaleti olarak Urfa, sayısız istilalarla karşılaşmış, yakılıp yıkılmış ve yorgun düşmüştür. Ancak bir sınır eyaleti olmak, Urfa'ya 'zenginlik' de getirmiştir; bir 'uygarlıklar kapısı' olmanın zenginliğini...

LÜTFÜ TINÇ

Yavuz Donat, Kurban Bayramı günlerinde, Sabah gazetesindeki 'Vitrin' sayfasını, 'Anadolu Yollarında' röportajlarına, kent izlenimlerine ayırmıştı. 11 Şubat tarihli sayfa da 'peygamberler diyarı' Urfa'ya ilişkindi. Donat'ın 'enstantane fotoğraf' tarzı canlı üsluplu yazı parçalarına göz gezdirirken, bir 'dost'a rastlamış gibi sevindim. Çünkü benim 'Bayram tatili' kitabım da Yapı Kredi Yayınları'nın 'şehir monografileri' serisinde Kasım 2002'de çıkan 'Uygarlıklar Kapısı Urfa' kitabıydı!

Urfa'ya 'gitmiş kadar oldum'... Hem de ne gidiş; kentin tarih öncesi zamanlarından Ortaçağ Urfa'sına uzanarak, oradan Osmanlı ve ardından da Cumhuriyet dönemine... Yavuz Donat'ın enstantaneleri de kafamdaki Urfa'yı bugüne bağladı!

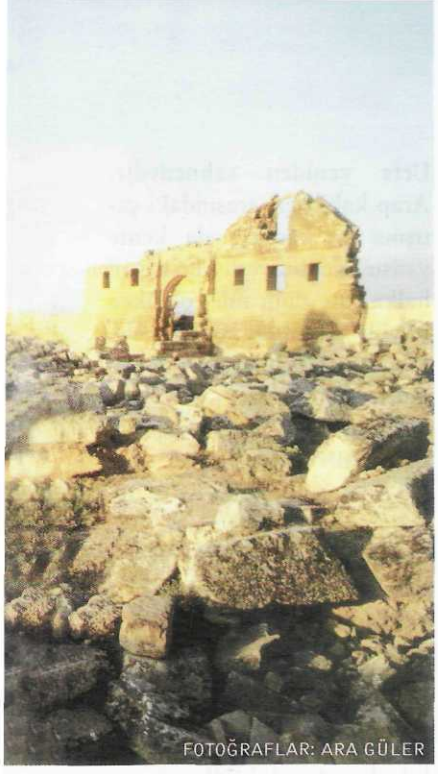
Harran Ulu Cami kalıntıları (üstte). Harran, İç Kale (sağda).

ŞEHİR MONOGRAFİLERİ

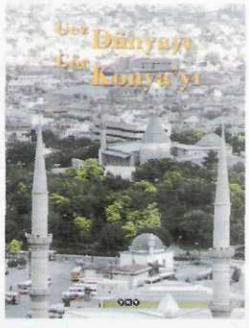
Aslında, YKY'nin 'şehir monografileri' dizisi oldukça zengin bir dizi oldu. Dizinin mercek altına aldığı Adana, Diyarbakır, Ankara, Trabzon, Bursa, Edirne, İstanbul, İzmir ve Konya'dan sonra, Urfa 10. kitap...

İstanbul ve Edirne'yi, zamanında epey bir karıştırmıştım. Urfa'yı okumaya başladığımda, dayanamayıp telefon ettim; Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın Genel Müdür Yardımcısı Hikmet Konuralp ile konuştum: Sırada 'Balıkesir' kitabı varmış, bu yıl içinde yayımlanacak...

Biz 'Uygarlıklar Kapısı Ur-

FOTOĞRAFLAR: ARA GÜLER

fa'ya dönelim: Filiz Özdem'in editörlüğünü yaptığı kitap, büyük boy 410 sayfalık bir hacimde ve bütün fotoğraflar, bir ustanın, Ara Güler'in objektifinden bakıyor bize. Bu arada, oldukça kıymetli arşiv fotoğrafları da (A. Cihat Kürkçüoğlu arşivi ve TTK Kütüphanesi, O. Ferit Sağlam arşivi) karşımıza çıkıyor.

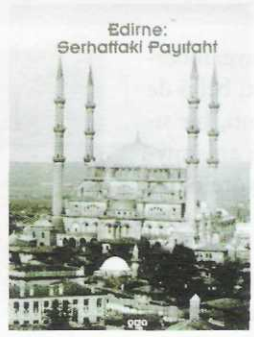

Kitaptaki 21 metin, 18 değişik kalemden çıkma; yazarların arasında akademisyenler, yerel kültür araştırmacıları ve bir de cumhurbaşkanı var: Süleyman Demirel, 'gerçekleşen düş' GAP'ı anlatıyor...

Halk oyunlarından türkülerine, efsanelerinden ekonomisine, 'sıra geceleri'nden arkeolojik önemine kadar, Urfa'yı geniş bir yelpazede ele alan bu çalışma, kente ilişkin, akla gelebilecek her türlü bilgiye yanıt verecek nitelikte.

Bu arada, Ortaçağ Urfa'sını da Popüler Tarih'in yazı ailesinden Prof. Dr. Işın Demirkent dillendiriyor. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Tarih Bölümü'nde Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olan Demirkent, kentin 3. Yüzyıl'dan 16. Yüzyıl'a kadar uzanan kesitini bize aktarıyor.

Kazı çalışmalarına katıldığı Urfa'nın Tarih Öncesi ve İlkçağ dönemlerini, elde edilen arkeolojik veriler ışığında bize anlatan Prof. Dr. Harald Hauptmann'ın (Heidelberg Bilimler Akademisi) yazısının ardından, Işın Demirkent de bizi önce 3. Yüzyıl Urfa'sına götürüyor. Roma İmparatorluğu döneminde Hıristiyanlığın ilk büyük merkezlerinden biri haline gelen kentin serüveni, dinler tarihinin kaderiyle bağlantılı olarak yön buluyor.

Kent, daha Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde patlak veren bütün mezhep kavgalarının içinde yer alıyor. Bu anlamda, 'kentin başı beladan kurtulmaz' diyebiliriz. Örneğin, Bizans döneminde, İmparator II. Theodosius zamanında ortaya çıkan Nasturî mezhebinin de merkezi Urfa olur.

Ancak o dönemin ünlü 'Efes Konsili'nde mahkûm edilen Nasturîler, 457'de Urfa'dan sürülürler.

Ardından, 6. Yüzyıl'da bütün Suriye ve Mezopotamya'ya 'monofizit' inanç sahipleri egemen olurken, Urfa'da 'varlık birliği'ne dayanan bir mezhep yaşar. 7. Yüzyıl'ın ilk yarısında ise Urfa'yı zapteden imparator ve komutanların hedefi, Yakubîlerdir. Herakleios, Urfa'ya girdiğinde ilk işi, Yakubîleri kovup Ortodoksluğu yeniden tesis etmektir.

Bizans döneminden bir vaftiz teknesi (üstte). YKY'nin 'şehir monografileri' dizisinde yer alan 'Edirne' ve 'Konya' kitapları (solda ve sol altta).

Kısacası, İslam fetihlerine kadar Urfa, Sasanîler ile Bizans arasındaki çatışmalarda, Işın Demirkent'in deyimiyle, hep 'hedef noktası'dır ve pek çok kez, tahribata uğramaktan kurtulamaz.

Urfa'nın kültür zenginliği

'Uygarlıklar Kapısı Urfa' kitabında, Harald Hauptmann ve Işın Demirkent'in Urfa tarihi üzerine kaleme aldıkları makalelerin dışında, çok farklı açılımları olan yazılar da yer alıyor. Mustafa Armağan, Urfa insanının hikmetli konuşma ustalığını borçlu olduğu kentin gizemli yüzünü, derin kültürünü aktarıyor. Cihat Kürkçüoğlu, mimari ve dinsel geçmişiyle Urfa'yı ele alıyor. Kitapta, Urfa'nın geleneksel hayatı ve âdetleri; sofra kültürü, el sanatları, halk edebiyatı, oyunları, müziği, hayvan tutkusu gibi daha birçok konuyu da işleyen makalelerin yanı sıra, Urfa'nın edebiyattaki yansımaları da Selahattin Özpalabıyıklar tarafından derlenmiş. Füruzan ise bugünden bakarak Urfa'yı kaleme almış...

Eyyubî döneminden, 13. Yüzyıl'dan kalma Çimdin Kale (üstte). Birecik kent surlarındaki 'Urfa Kapı' (sağda). Urfa kent surlarında Mahmutoğlu Kulesi (sağ altta).

Evet; Urfa bir 'peygamberler diyarı'dır. Üstelik, belki de peygamberler bu kenti, bir sınır beldesi, bugünkü anlamıyla 'kozmopolit' bir yöre olduğu için seçmişlerdir. Ama yüzyıllar boyunca da bir sınır eyaleti olarak, sayısız istilaya uğrar Urfa ve her türlü saldırıya açık hale gelir.

BİR SINIR EYALETİ OLMAK

Ancak bir sınır eyaleti olmak, Urfa'ya 'zenginlik' de getirmiştir; bir 'uygarlıklar kapısı' olmanın zenginliğini...

Ardından, İslamiyet dönemi gelir Urfa'da. Şimdi Işın Demirkent'e kulak verelim: "7. Yüzyıl'ın ilk yarısında ortaya çıkan ve hızla gelişen İslamiyet, Bizans'ın elindeki Suriye ile Sasanîlere ait Irak'ı kısa zamanda fethettikten sonra, bu iki ordugâh arasındaki Elcezîre bölgesinde artık pek az müstahkem mevki Bizans'ın elinde kalmıştı."

Urfa da bunlardan birisiydi ama İyyâd bin Ganm, 639'da Elcezîre'nin diğer kentleriyle birlikte Urfa'yı da ele geçirdi. Fethi takip eden dönemde Urfa yavaş yavaş eski siyasi ve dini önemini kaybederek orta halli bir taşra kenti havasına girer. Bölgenin

de idari ve ekonomik olarak, Irak'a değil de Suriye'ye bağlanmış olması, bunda rol oynadı.

İslam dünyasında egemenliğin Emevîlerden Abbasîlerin eline geçtiği dönemde yaşanan çekişme ve çatışmalar içinde, Urfa yeniden sahnededir. Arap kabileleri arasındaki çatışma ve kargaşa da kente yansır. Kentin yerli Hıristiyan halkı, bu dönemde oldukça büyük sıkıntılar çeker. Urfa'nın surları bu dönemde yeniden yapılır.

URFA'NIN SURLARI

Ama sınır kenti Urfa'nın surları, onu koruyamaz; 10. Yüzyıl'da bölgeye Bizans akınları olur. Kasım 971'de Urfa tamamen yakılır; kente Bizans birlikleri yerleşir. Urfa'nın kaderi bu dönemde de Arap kabileleriyle Bizans arasında ezilip kalmaktır. Selçuklular'ın Anadolu'da göründükleri dönemde de kentin kaderi değişmez.

11. Yüzyıl Urfa'sı da, Bizans'ın doğuda, Mezopotamya bölgesindeki en ileri mevzidir. Kent bu dönemde de "Bizans sınırını İslam'a karşı müdafaa eden" bölgelerin başında gelir.

Haçlı Seferleri döneminde ise Urfa Kontluğu kurulur ama kent ve bölge, yine istikrar içinde değildir. 1150'ye, Urfa bölgesi Haçlı egemenliğinden kurtulana kadar, bu durum sürüp gider. Ta ki Büyük Selçuklu fethiyle bölgede başlayan Türkleşme hareketi kökleşene kadar... ■

Kıbrıs'ta sular ısınırken...

Rauf Denktaş'ın 45 yıllık serüveni

popüler
tarih

populer.tarih@dunya.com Mart 2003 Sayı 31 3.500.000 TL

Vikingler Amerika'da

RUS-JAPON SAVAŞI
Osmanlı'nın gözlemci subayı
Albay Pertev Bey, Port Arthur'da

'SUFFRAGETTE'LER
İngiltere'nin altın çağında,
oy hakkı için ölümü göze alan kadınlar

Bir Harbiyeli'nin kaleminden

ÇANAKKALE'DE SİPER SAVAŞLARI

DÜNYA Yayıncılık

Sahneden inmeyen

'Kıldan İnce Kılıçtan Keskince' ve 'Bir An Gelir...' kitapları arka arkaya yayımlandı. Biz de bilenlere anımsatmak, bilmeyenlere 'bir tat vermek' için, Gülriz Sururi'nin tiyatro anıları arasında, kısa ama bol fotoğraflı bir gezi düzenledik.

Haldun Taner'in deyişiyle, 'küçük yaştan kulis kokusu ve tozu alan' Gülriz Sururi'nin aile albümünden bir anı: Celal Sururi ('komik amca'sı), Suzan Lütfullah (annesi), Ömer Aydın, İrma Toto, Lütfullah Sururi (babası); "Herhalde bir turne anısı" diyor Gülriz Sururi.

Gülriz Sururi'nin 'Kıldan İnce Kılıçtan Keskince' adlı anı kitabının ilk basımı 1978'de Milliyet Yayınları tarafından yapılmıştı. Bir süre önce, Doğan Kitap tarafından yeniden basılan 'Kıldan İnce Kılıçtan Keskince'yi, sanatçının ikinci anı kitabı 'Bir An Gelir...' takip etti.

Birbirini tamamlayan bu anılar, yine Gülriz Sururi'nin kaleminden çıkan 'Uzun İnce Bir Yol' ve 'Söyleyeceklerim Var' oyunlarında yaptığı gibi, bize Türk Tiyatrosu'nun bir panoramasını da sunuyor...

Haldun Taner'in deyişiyle, 'küçük yaştan kulis kokusu ve tozu alan' Gülriz Sururi'nin doludizgin sanat serüveni, tiyatro dünyamızın 60'lı yıllardaki çok renkli, çok sesli görünümüyle de örtüşür.

'Direkler Arası' kantocusundan Nâzım Hikmet'in 'Ferhat ile Şirin'indeki Mehmene Banu'ya, 'Kurban'ın Zehra'sından 'Teneke'nin Zeyno Bacı'sına, 'Sokak Kızı İrma'dan 'Kabare'ye, 'Kaldırım Serçesi'nin Piaf'ından 'Keşanlı Ali Destanı'nın Zilha'sına açılan yelpazede, Gülriz Sururi; kendi sa-

FOTOĞRAF: ZEYNEP ÖZKARTAL

anılarla Gülriz Sururi

Gülriz Sururi (sağda), Ferih Egemen ile birlikte Çocuk Tiyatrosu'ndaki ikinci yılında.

Gülriz Sururi, Dormen Tiyatrosu'ndaki ilk oyunu 'Ben Bir Fotoğraf Makinesiyim' piyesinde sahnede, Metin Serezli ve Erol Keskin ile birlikte.

Şehir Tiyatrosu yıllarında...

Ulvi Uraz, Gülriz Sururi, Necdet Aybek ve Haldun Dormen "Cengiz Han'ın Bisikleti" oyununda.

'Canlı Maymun Lokantası'nda Erol Günaydın, Gülriz Sururi ve Ani İpekkaya.

nat tarihçesiyle birlikte, döneminin tiyatro olaylarına da, sözünü ettiğimiz iki anı kitabıyla ışık tutuyor...

Gülriz Sururi, Şehir Tiyatrosu'nun çocuk bölümünde 12 yaşında başlayan sanat yaşamına, bugün geriye dönüp baktığında, 50'li yıllarda bol seyircili Halk Opereti'ni, Maksim'i, Şan Müzikholü'nü; 60'lı yıllarda, tam 15 tiyatro salonunun bulunduğu Beyoğlu'nda, 20 tiyatro topluluğunun tıka basa 'dolu oynadığı' günleri anımsar.

Dormen Tiyatrosu'nda oynadığı 'Sokak Kızı İrma' ile ünlenen Gülriz Sururi, yıllarca yılmadan savaşarak, bu rolü aşan pek çok oyun gerçekleştirir...

60'lı yılların ilk yarısında bir 'patlama' yaşayan özel tiyatroların getirdiği canlılık içinde; yazarı, yönetmeni, oyuncu ve seyircisiyle Türkiye'de tiyatro 'altın çağ'ını yaşamaya başlamıştır.

1962 yılında Dormen Tiyatrosu büyük bir salon arayışı içindedir. Arena Tiyatrosu açılır. Kenter kardeşler İstanbul'a yerleşirler. Gülriz Sururi ile Engin Cezzar çifti de kendi tiyatrolarını kurar.

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, döneme damgasını vuran birkaç özel topluluktan biri olur. Repertuvarlarında, yenilikçi, Türk yazarlarına ağırlık veren, 'ilk'leri içeren oyunların yanı sıra, bu çizgiyi dengeleyen müzikaller de yer alır.

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, değişik mekanlarda; Küçük Sahne, Elhamra Tiyatrosu, Fatih Tiyatrosu ve Ümit Tiyatrosu'nda çok zengin bir kadroyla, Shakespeare'den Gogol'e uzanan pek çok yapıtı sahnelerken Yaşar Kemal, Refik Erduran, Güngör Dilmen, Haldun Taner, Nâzım Hikmet gibi yerli yazarlara da yer verir.

Özellikle Haldun Taner'in 'Keşanlı Ali Destanı', yetkin oyuncu kadrosu, Yalçın Tura'nın müzikleriyle o yıllarda, 'yerli beğeniyi çağdaş sanat anlayışıyla buluşturan unutulmaz bir tiyatro olayı' olarak nitelendirilir.

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nun repertuvarı, Erskine Caldwell'in 'Tütün Yolu' ile başlayıp, 'Aklın Oyunu', 'Tatlı Kaçıklar', 'Alkol', 'Othello', 'Midas'ın Kulakları', 'Canlı Maymun Lokantası', 'Ferhat ile Şirin', 'Teneke', 'Zilli Zarife', 'Palto', 'Kurban', 'İttihat ve Terakki', 'Nikah Kağıdı', 'Düşenin Dostu' oyunlarıyla giderek zenginleşir...

Metin Deniz'in tasarımı ile 'İttihat ve Terakki' oyununun afişi (en üstte). Yurdaer Altınbaş'ın 'Tütün Yolu' afişi (sağ üstte). Altan Erbulak'ın 'Sokak Kızı İrma' afişi (sağda).

Gülriz Sururi Yaşar Kemal'in 'Teneke' oyununda 'Zeyno Bacı' rolünde.

Haldun Taner'in kaleme aldığı, Yalçın Tura'nın müziklerini yazdığı 'Keşanlı Ali Destanı'nda, Gülriz Sururi ile Engin Cezzar. Yıl 1964... Mengü Ertel'in çizgileriyle müzikalin afişi (üstte).

Elhamra Tiyatrosu'nda 1965-66 sezonu: Engin Cezzar ve Gülriz Sururi 'Direkler Arası'nda.

Ferhat ile Şirin'inde, Gülsün Kamu ve Gülriz Sururi. Balaban'ın çizgileriyle oyunun afişi.

Gülriz Sururi, Başar Sabuncu'nun 'Kaldırım Serçesi'de 'Edith Piaf'ı canlandırıyor.

1980'lerde, Gülriz Sururi 'Söyleyeceklerim Var' oyununda...

Gülriz Sururi ve Sevim Oral, 'Kabare' müzikalinde: Oyunu, Engin Cezzar, 'Elveda Berlin Kitabı, 'Ben Bir Fotoğraf Makinesiyim' piyesi ve 'Kabare' filminin ışığında kurgular. Müzikler de Garo Mafyan'ındır.

18 yıllık 'Yedigün' bugün 70 yaşında

Gazetelere rakip dergi

İlk sayısı 15 Mart 1933 tarihinde piyasaya çıkan Yedigün dergisi, basındaki birçok 'ilk'e imza atar. Gazetelerle yarışır, seçkin yazarları çevresine toplar.

İSKENDER ÖZSOY

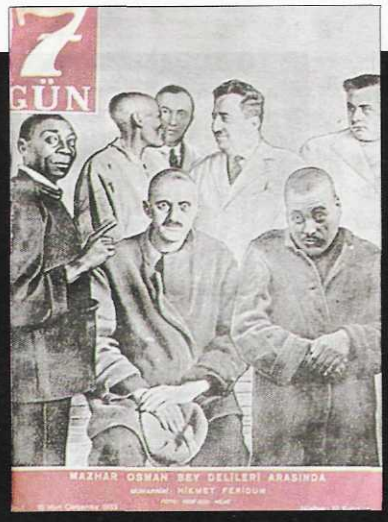
Büyük boy, dört renkli kapak ve tek renk olsa da renkli iç sayfalarla yayın hayatına başlayan dergi, zaman zaman 50 bini geçen tirajıyla, okuyucuya kendini sevdirir.

Yedigün, o yılların okurları için, hem Türkiye'ye hem de dünyaya açılan bir pencere-dir. Ayrıca sonraki yıllarda hepsi birer usta edebiyatçı olacak onlarca yazar, hikayeci ve romancıyı da kamuoyuna Yedigün tanıtır.

Ahmet Naim'den Sait Faik'e, Aziz Nesin'den Sabahattin Ali'ye kadar birçok edebiyatçının ilk ürünleri Yedigün'de okur karşısına çıkar. Bu arada, Reşat Nuri ve Halide Edib gibi dönemin tanınmış yazarlarının çok sevilen ki-

İlk sayının içeriği

15 Mart 1933'te yayın hayatına adım atan Yedigün dergisi kendini, "her şeyden bahseder haftalık halk ve aile mecmuası" olarak tanıtır. Derginin ilk sayısındaki *(solda)* yazılar ve yazarları da şöyle sıralanır: Peyami Safa'dan "Bizde Gençlik Var mı?"; Müderris İsmail Hakkı'dan "Bir Kafanın Yapısı"; Sadri Etem'den "Beyoğlu'nun Fethi"; Yusuf Ziya'dan "Yeni Keşifler"; Hikmet Feridun'un Darülbedayi sanatkarlarından Hikmet Hanım ile röportajı; Sedat Simavi'nin seyahat ve aşk romanı "Fujiyama".

mi romanları da ilk kez Yedigün'de tefrika edilir.

Baskı kalitesiyle de o güne dek yayımlanan dergilerin arasından hemen sıyrılan Yedigün, hep gündemde kalır.

İlk yıllarında Çarşamba günleri çıkan ve 'nüshası' 10 kuruşa satılan derginin fiyatı, daha sonra 50 kuruşa kadar yükselir. Çıkış günleri de Pazar, Pazartesi, Salı ve Perşembe olarak değişir.

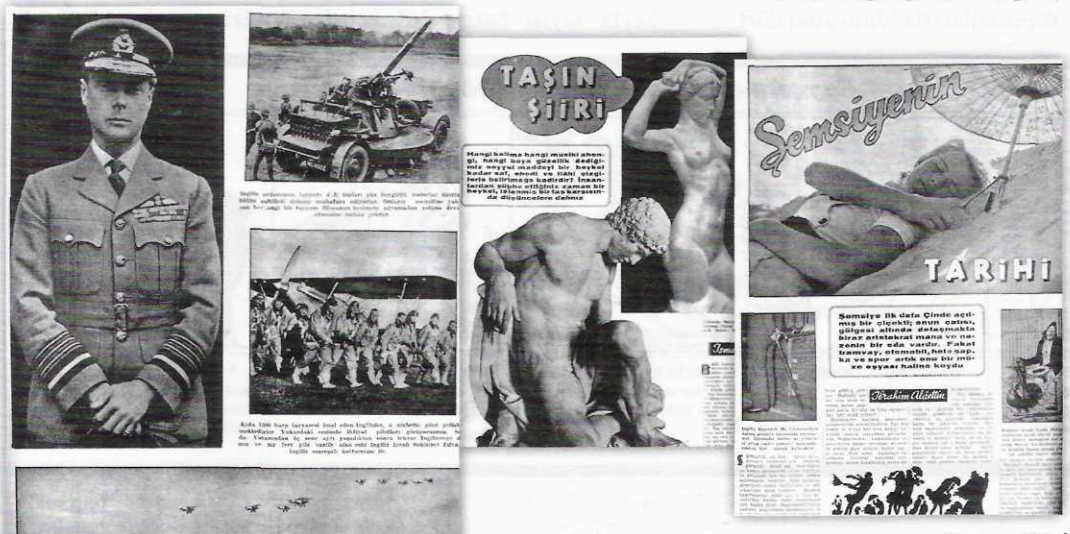
Şimdi yeniden derginin birinci sayısına dönelim... Üçüncü sayfadaki 'Yedigün' başlığının iki yanında, derginin 'idarehane'sinin Ankara Caddesi'ndeki Meserret Oteli karşısında bulunduğu ve Posta Kutusu'nun '103' olduğu belirtildikten sonra, şu ifadeye yer verilir: "Yedigün sizin mecmuanızdır. Onu yükseltmek için etrafınıza okutun ve tanıtın. Çarşamba günleri çıkar. Her şeyden bahseder haftalık halk ve aile mecmuası."

Yedigün'ün çıkış nedenlerini anlatan yazıda da özetle şu görüşler sıralanır:

"Yedigün, iki elinizin parmakları arasına gerilmiş bir sinema perdesidir. Öyle bir sinema perdesi ki; üstünde görünecek manzaralar dünya vukuatını, müthiş maceraları, dramları, tatlı komedileri seyretmek için size hiç zahmet vermeyecek, pis kokulu, dumanlı, kalabalık, sıkışık, dar, karanlık bir yerde oturmağa mecbur olmayacaksınız. (...) Kalem, fırça, fotoğraf Yedigün'ün sahifelerine en iyi ve en taze mahsullerini dökecektir. Gündelik gazetelerin acele çekilmiş silik ve yarım yamalak resimlerini, kısa bir zamanda çırpıştırılmış itinasız şiir ve yazılarını mecmuamızın sahifelerinde bulamayacaksınız..."

Görüldüğü gibi, Yedigün,

Yedigün dergisinin ilk 'idarehane'si önünde müvezzi çocuklar derginin fotoğrafçısına poz veriyorlar (sol sayfada, üstte). Yıl 1934: Sedat Simavi (solda, en üstte), dergisi Yedigün'ün ilk yaşını kutluyor. Yıl 1939: II. Dünya Savaşı günlerinin Yedigün sayfalarından farklı örnekler (solda). Kimini, dönemin ünlü illüstratörü Münif Fehim'in gerçekleştirdiği Yedigün kapakları (sol sayfada).

safiyane ama net bir üslupla, sinemaya da gazetelere de 'rakip' olacağını öne sürer.

İlk sayısında 'sahibi ve umumi neşriyat müdürü' olarak Sadri Etem'in adının yer aldığı dergide, Sedat Simavi'nin adı, 'sahip' olarak, altı yıl sonra künyeye girer. Çıkışında, Ahmet Sait Matbaası'nda basılan dergi, daha sonraları kendi tesislerinde basılır.

Sedat Simavi'nin Yedigün ile aynı dönemde çıkardığı dergilerden biri de 'Model'di.

CİNSİ CAZİBE YARIŞMASI

Yedigün, ilk sayısından itibaren bir de yarışma açar: 'Cinsi Cazibe Müsabakası'. Yarışmaya katılmak için kupon da veren derginin yarışmayı duyuran anonsunda şöyle denilir:

"Karilerimiz (okurlarımız), dört hafta arka arkaya neşredeceğimiz güzel genç kız fotoğraflarının içinden en ziyade cinsi cazibeye malik olanının numarasını bize bildireceklerdir."

Yarışmayı kazanacak olanlara verilecek hediyelerden bazıları şunlar: "Bir yazlık elbise kumaş, iki fotoğraf makinesi, yedi mürekkepli kalem, ipekli çorap."

Yedigün dergisi yayınlarından "50 Türk Büyüğü" kitabı, Cemal Nadir'in karikatürlerine de konu olmuştu (Akşam; 29 Ocak 1940).

İKİNCİ BASKILAR

Hikmet Feridun'un (Es) röportajlarıyla 'dünyanın dört bir yanından' haber veren Yedigün, Türkiye'nin aktüalitesini de izler; hem magazine hem de 'edebi eserlere' yer verir.

Zaman zaman 'ikinci baskı' yapan dergi, ikinci baskılarından birini de şair Abdülhak Hâmid'in ölüm haberine ayırır. Dergi, Hâmid'in ölümünü, 21 Nisan 1937 tarihli 215'inci sayısını ikinci kez basarak duyurur.

Sayfa sayısı bazen 36'ya kadar çıkan derginin şiir köşesinde Aziz Nesin'in (Vedia Nesin takma adıyla), Orhan Kemal'in (Raşit Kemalî adıyla), Sedat Umran'ın, Muvakkar Ekrem Talû'nun, Çetin Altan'ın ve Salâh Birsel'in şiirleri yer alır.

Cumhuriyet'in 10'uncu ve 15'inci yılları için, özel sayılar hazırlayan dergi, Atatürk'ün ölümüne de geniş yer verir; Atatürk'le ilgili yayınlarını üç sayı boyunca

Cumhuriyet'in 15. yılı ve 15 Kasım 1938 kapağı

1938 yılında, 29 Ekim kutlamaları hüzünlü geçer; Atatürk hastadır. Ama Yedigün Münif Fehim'in çizgileriyle renkli bir kapak hazırlar. İki hafta sonraki 15 Kasım tarihli kapak ise, "Atamız bir liderdir ölmez" başlığını taşıyordu

sürdürür.

1938, Yedigün dergisi için, farklı bir yıl olur. O yıl, derginin kurucusu Sedat Simavi'nin adı, künyeye 'sahip' olarak girer. Simavi'nin adı, 264'üncü sayıdan itibaren 'sahip ve genel yayın müdürü' olarak künyede yer alır. O yıllarda derginin yönetim yeri 'Ankara Caddesi, İkdam Yurdu, 2. Kat' olarak değişir.

KURUMSALLAŞMA DÖNEMİ

Yedigün Dergisi'nin başarısı, 'Yedigün Müessesesi'ni de güçlendirir. Sedat Simavi daha sonra 'Karikatür', 'Karagöz' ve 'Model' dergilerini çıkarmaya başlar. Bu dergilerde de sık sık Yedigün'ün ilanları yer alır. İşte Karikatür dergisinin 20 Nisan 1944 tarihli 434'üncü sayısında yayımlanan ilan:

"Türkiye'nin en büyük mecmuası Yedigün'ü her hafta takip ediyorsunuz.

Dört renkli nefis bir kapak içinde ve 20 sayfa olarak Pazar günleri çıkan Yedigün bütün münevverlerin sabırsızlıkla bekledikleri mecmua olmuştur. Dünya ve memleket vukuatına ait aktüalite fotoğrafları ile, sinema sayfaları ile canlı röportajları ve selâhiyetli kalemlerin yazdığı iç mevzuları ile Yedigün haftanın en zengin mecmuasıdır."

1940'lı yılların ilk yarısında Yedigün'ün yeri bir kez daha değişir ve dergi "Ankara Caddesi, Acı Musluk Sokağı (Sonradan Cemal Nadir Sokak) No 7"ye taşınır.

NEDEN KAPATILDI?

1948 yılına gelindiğinde, dergide bazı değişiklikler yapılır. Yedigün, 14 Mart 1948 tarihli 784'üncü sayıda, son kez büyük boy yayımlanır. Dergi, artık 1 Mayıs 1948 tarihinde yayın dünyasına girecek Hürriyet gazetesinin matbaasında basılmaktadır.

20 Mart 1948'den itibaren Yedigün, 'küçük boy' olarak basılır ve künyeye "Yıl 16, Sayı 1" kaydı düşülür. Bu arada 50 kuruşa satılan derginin fiyatı, 25 kuruşa indirilir. Tam 52 sayı boyunca da bu son biçimiyle yayınını sürdüren Yedigün, 17 Mart 1949'dan sonra yeniden eski boyutuna döner...

Derginin fiyatı bir kez daha indirilir ve 10 kuruşa satılmaya başlanır.

Hürriyet gazetesinin yayın hayatına girmesinden sonra, Yedigün biraz geride kalmaya başlar ve dergi magazinleşir. Ama yine de satışı iyidir.

Bu arada, 16 Mart 1950'de, Yedigün'ün 18'inci yayın yılına girilir. Ancak Hürriyet ve Yedigün'ün o dönemin şartlarında, birlikte yürütülmesi güçleşmiştir.

Hürriyet de okuyucuya kendini kabul ettirince, iki yayının da sahibi olan Sedat Simavi, kararını verir ve satışı iyi olmasına rağmen, Yedigün kapatılır. ■

'Hürriyet' öncesinde, dergici Sedat Simavi

Samsun Mutasarrıfı Hamdi Bey'le Saffet Paşa'nın torunu Aliye Hanım'ın oğlu Sedat Simavi, 1896'da İstanbul'da dünyaya gelir ve 1914 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten iki yıl sonra, Türkçe ve Almanca olarak yayımladığı 'Hande' adlı mizah dergisiyle gazeteciliğe adım atar *(üstte)*. 1918'de haftalık mizah dergisi Diken'i, 1919'da salon ve kadın dergisi İnci'yi *(sağda)*, 1920'de günlük Dersaadet gazetesini ve hemen ardından Payitaht'ı yayımlar.

Daha sonra yayımladığı 'Güleryüz' dergisiyle Kurtuluş Savaşı'nı destekler. Cumhuriyet'ten önce ve sonra, özellikle kadın ve çocuklara yönelik aylık-haftalık Hanım *(solda)*, Hacıyatmaz, Yeni İnci, Resimli Gazete, Yıldız, Meraklı Gazete, Yeni Kitap, Arkadaş, Bravo, Yedigün, Karagöz, Karikatür, Model, Yeni Ev Doktoru gibi dergi ve gazeteler çıkartır. En popüler ve en çok satan dergisi Yedigün'ün ardından Sedat Simavi *(üstte; 1917'de çekilmiş bir fotoğrafında)*, 1 Mayıs 1948'de Hürriyet gazetesini çıkartır.

1930'ların Yedigün'ünden bir sayfa: Dönemin ünlü popüler tarihçisi Turhan Tan, Yavuz Sultan Selim'in boğulmaktan nasıl kurtulduğunu anlatıyor (sol üstte).

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

'Giden' geri gelebiliyor ama...

Kültür varlıkları nasıl korunur?

"Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü" kitabı ve "Anadolu'dan Anadolu'ya" adlı fotoğraf sergisiyle, kültür varlıklarını koruma bilinci konusu, yeniden gündeme oturdu.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın desteğiyle, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan çok ilginç bir kitap, Ocak ayının son günü, basına ve kamuoyuna tanıtıldı.

Titiz bir ekip çalışmasıyla hazırlanan kitap, "Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü" adını taşıyor.

Bu ilginç yapıtın tanıtım kokteyli de, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Assos Salonu'nda, 2002 yılında hazırlanan "Anadolu'dan Anadolu'ya" adlı fotoğraf sergisinin yer aldığı alanda yapıldı. Geceye, İstanbul Sazendeleri'nin müzikleri de eşlik etti.

Kültür Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Dr. Alpay Pasinli ve Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Genel Müdürü Ömer Kükner'in birer konuşma yaptıkları Assos Salonu'nun duvarlarındaki sergi fotoğrafları da aslında, hazırlanan kitabın 'hammaddesi' idi bir anlamda...

Çünkü küçük açıklama metinleriyle sunulmuş fotoğraflar, değişik yollarla yurtdışına çıkarılmış ve Türkiye'ye iadesi sağlanan ya da halen yurtdışında bulunup iade çalışmaları sürdürülen kültür varlıklarımızı görüntülüyordu. Kitapta da, yine bu görüntüler, geniş ve yetkin metinlerle sunuluyordu.

'İadesi istenenler' ve 'iadesi sağlananlar' ayrımının dışında, ayrıca kendi içlerinde, 'arkeolojik' ve 'İslami' gibi bir tanımlamayla da ikiye ayrılan eserlerin yer aldığı kitapta, 215 fotoğraf ve bir de harita bulunuyor.

Gerek konuşmalardan gerekse 'Yitik Miras' kitabından edindiğimiz bilgilere göre, bugüne kadar Türkiye'ye iade

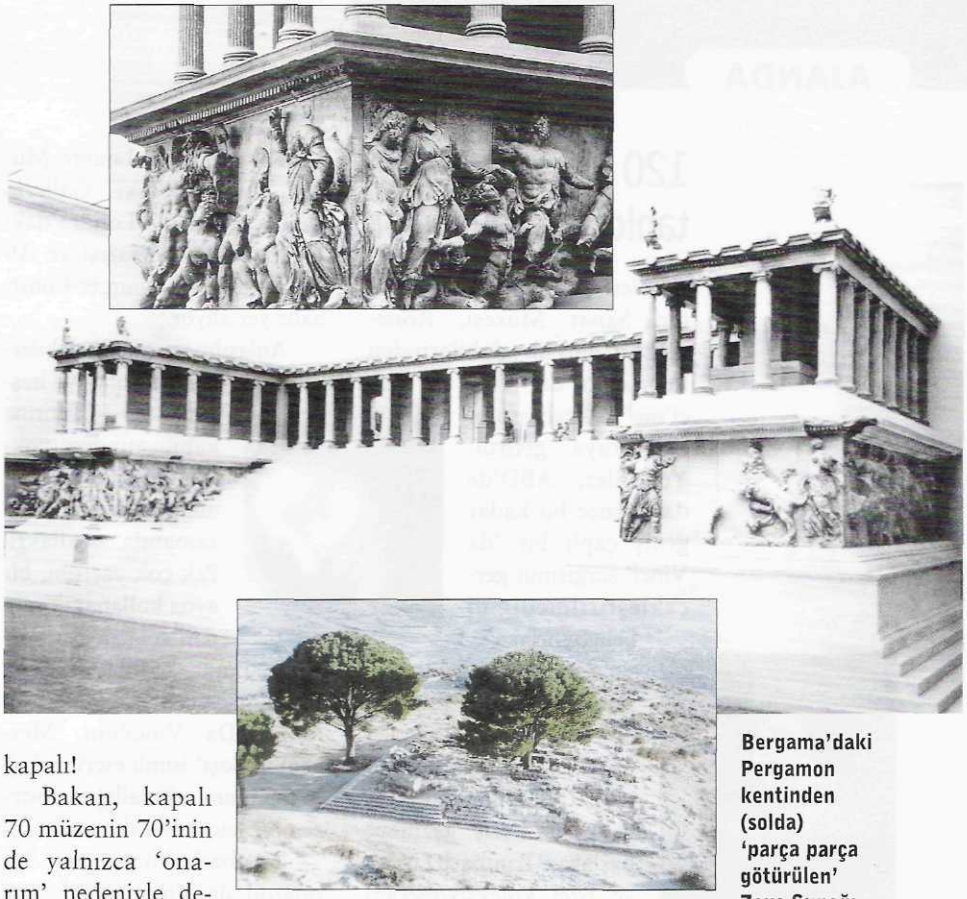
"Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü" kitabı (sağ üstte), İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Assos Salonu'nda, "Anadolu'dan Anadolu'ya" adlı fotoğraf sergisinin yer aldığı alanda tanıtıldı (sağda).

edilen eser sayısı 14 bin 692'yi buluyor. Bunların 10 bin 343'ü Boğazköy tabletleri ve bin 674'ü de Elmalı sikkelerinden oluşuyor. Bu eserler arasında, Herakles Lâhti'nin eksik parçaları, Menil Koleksiyonu'ndaki Zeugma mozaiğine ait parçalar dikkat çekiyor.

Halen yurtdışında bulunan eserler arasında ise antik Pergamon kentinden gitme Bergama (Zeus) Sunağı, belki de en dikkat çekici, en görkemli olanı...

Ziyaretçiler, yurtdışından iadesi sağlanan eserlerin fotoğraflarını kıvançla, henüz getirtilememiş olanlarınkini de özlemle izlerken, Kültür Bakanı Hüseyin Çelik de oldukça dikkat çekici bir konuşma yapıyor.

Bakan, kendisine bağlı 757 ören yeri ve müzeden 192'sinin açık olduğunu; ancak 70 müzenin de 'kapalı' bulunduğunu vurguluyor. Ayrıca, örneğin bu tanıtımın yapıldığı İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bazı bölümleri de kapalı!

Bergama'daki Pergamon kentinden (solda) 'parça parça götürülen' Zeus Sunağı, bugün, Berlin'deki 'Pergamon Museum'da (üstte; sunak ve bir detayı).

Bakan, kapalı 70 müzenin 70'inin de yalnızca 'onarım' nedeniyle değil, 'kadrosuzluk' yüzünden, 'parasızlık' yüzünden açılamadığını da samimiyetle dile getiriyor...

Evet; Türkiye'nin kültür varlıklarına sahip çıkması, iki yönlü bir çaba gerektiriyor: Hem kaçırılanların iadesini sağlamak hem de eldekileri korumak... Ama depolarda ve kilit altında değil! Müzelerde, ören yerlerinde, sergi mekanlarında. Zaten sahip çıkmak nedir ki!.. Halka mal etmek değil mi?..

▪ Lütfü Tınç

'Fabrika-i Hümayun'da gençlik merkezi

Osmanlı döneminin en önemli ipek üretim merkezi olan Bursa'da, Saray için dokunan ipek halı ve kumaşlara iplik üretme amacıyla 1852 yılında kurulan 'Fabrika-i Hümayun', Büyükşehir Belediyesi'nin 'Muradiye Kültür Alanı Projesi' kapsamında gençlik merkezine dönüştürülecek. Dört ayrı yapıdan oluşan külliyenin restorasyonunun, toplam 4 trilyon 540 milyar liraya mal olacağı bildiriliyor. A.A muhabirinin Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden aldığı bilgiye göre, 4 bin metrekare kapalı alana sahip 'Fabrika-i Hümayun'un, Muradiye Kültür Alanı Projesi kapsamında, Romangali (Yılmazipek) Fabrikası ile birlikte ele alınarak kültür, turizm ve rekreasyon amaçlı kullanımı hedefleniyor. Bu proje aynı zamanda Cilimboz Dere Islah Projesi ve Alacahırka Spor ve Rekreasyon Alanı Projesi'ni de içine alan Cilimboz Vadisi Kentsel Tasarım Projesi'nin kültürel uzantısı olacak.

16. Yüzyıl'a ait kemha ile kaplanmış kutu detayı (üstte) ve 16. Yüzyıl'ın ortalarına ait kısa kollu kaftan (solda).

120 'da Vinci' tablosu sergileniyor

New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi, Rönesans'ın büyük dahilerinden Leonardo da Vinci'nin 120 tablosunu bir araya getirdi. Yetkililer, ABD'de daha önce bu kadar geniş çaplı bir 'da Vinci' sergisinin gerçekleştirilmediğini belirtiyorlar.

Serginin gerçekleşmesinde en önemli pay ise, müzenin küratörlerinden Carmen C. Bambach'a ait... 1996 yılında dünyayı karış karış gezmeye başlayan Bambach, müze ve özel koleksiyonerleri böyle bir projeye ikna etmeye çalışmış. "Leonardo tablolarını bir müzeden istemekle 19. Yüzyıl'ın aristokrat bir ailesinden istemek arasında fark yok" diyen Bambach, 25 resmi ve özel koleksiyondan 120 eseri toplamayı başarmış.

Sergiye katkıda bulunanlar arasında, Windsor Castle Kraliyet Kütüphanesi, Louvre Müzesi, Venedik'teki Galleria dell'Accademia, Londra'daki İngiliz Kraliyet Müzesi ve Almanya'daki Hamburger Kunsthalle yer alıyor.

Anlaşılması en zor dahilerden biri olan ve başladığı bir işi bitirme kabiliyetinden yoksun oluşuyla da tanınan da Vinci, aynı zamanda solaktı. Pek çok yazısını, bir ayna kullanarak sağdan sola doğru yazmıştı. Bunu, teorilerini gizlemek amacıyla yaptığı da düşünülür. Da Vinci'nin 'Meryem'in Başı' isimli eseri, sol elle çiziminin orijinalliğini gösteren bir kanıt olarak tanınır.

Bambach, bu projenin, Leonardo da Vinci tablolarının tarihleri hakkındaki bulguların çoğunu da değiştirdiğini vurguluyor: "Her şey tartışmaya açık; hemfikir olma durumu çok az. Bu çok eğlenceli. Bu sergi bir başlangıç. Leonardo, sonu olmayan büyüleyici bir şey. Hepsinin ötesinde o, sigara ve aynaların kaşifi!"

Sergi, 30 Mart 2003 tarihine dek izlenebilecek.

■ **Bayram Yeraltı**

Mandela'nın hayatı film

Eski Güney Afrika Devlet Başkanı Nelson Mandela'nın hayatı, bir filme konu olacak. Mandela'nın 'Özgürlüğe Giden Uzun Yol' isimli otobiyografisinden uyarlanacak filmi, 'Elizabeth' ve 'Dört Cesur Arkadaş' filmleriyle tanınan Hint asıllı yönetmen Shekhar Kapur gerçekleştirecek. Mandela'yı Morgan Freeman'ın canlandıracağı filmin çekimlerine bu yılın ortalarında başlanacak.

'obmuze.com' ziyarete açıldı...

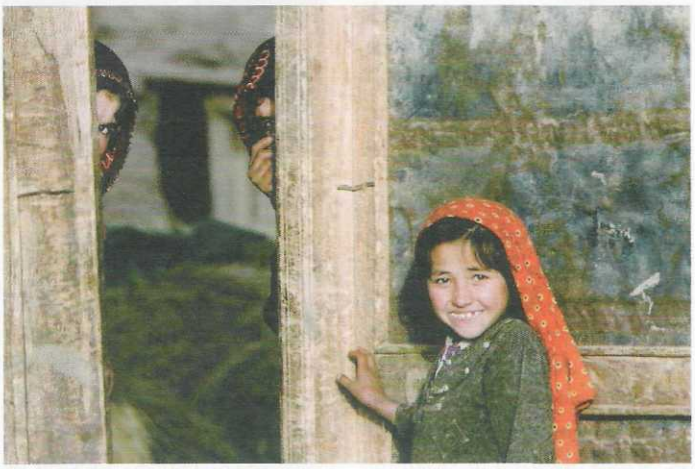
Osmanlı Bankası Müzesi'nin internet sitesi, 'www.obmuze.com' adresinde hizmet vermeye başladı. Müzenin konsepti, içeriği ve tasarımı hakkındaki bilgilerin yanı sıra, Osmanlı Bankası Arşivi'nden fotoğraf ve belgelerin yer aldığı site, Voyvoda Caddesi'ndeki (Bankalar Caddesi) diğer binalar hakkında ayrıntılı bilgiler de içeriyor. Üye olanların e-posta yoluyla bilgilendirileceği sitede, müzeyi eksen alan her türlü etkinlik hakkındaki güncel bilgiler yer alıyor. Müzeyi bünyesinde barındıran Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'yle ilgili bilgilere ise 'www.obarsiv.com' adresinden ulaşılabiliyor.

'Gallipolidigger' Mersin'de...

Çanakkale Savaşı'nın yıldönümünde, her yıl geleneksel olarak düzenlenmesi planlanan 'Gallipolidigger' sergisinin ikincisi, bu yıl, Mersin'de gerçekleştirilecek. 18-23 Mart tarihleri arasında, Mersin Kültür Merkezi'nde düzenlenecek olan serginin organizasyonunu, bu yıl, Akdeniz Bölge ve Garnizon Komutanlığı üstleniyor. Sergide, Çanakkale Savaşı yıllarına ait, daha önce hiçbir yerde sergilenmemiş parçalar, meraklılarıyla buluşturulacak.

Ayrıntılı bilgi için:
www.gallipolidigger.com

"Dünya Fotoğraf Muhabirleri" sergisi

İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin bugüne dek birçok uluslararası sergiye ev sahipliği yapmış olan çağdaş sanat galerisi Bilgi Atölye 111, dünyanın çeşitli ülkelerini dolaşan 'Dünya Fotoğraf Muhabirleri' sergisini İstanbullularla buluşturuyor.

1957'den beri her yıl düzenlenen ve dünya çapında foto muhabirliği alanında en prestijli uluslararası yarışma olarak görülen 'World Press Photo / Dünya Foto Muhabirleri' yarışmasının ödüllü fotoğrafları, Mart ayında Bilgi Atölye 111'de sergilenecek. Her yıl dünyanın çeşitli ülkelerinden foto muhabirlerinin katıldığı yarışmada, sanat, bilim-teknoloji, spor, çocuk ve doğa gibi 9 farklı kategoride ödül veriliyor. 'Dünya Foto Muhabirleri 2001' yarışmasına 123 farklı ülkeden 4.171 fotoğrafçı katılmıştı. Bilgi Atölye 111'in bu yıl ev sahipliği yapacağı sergide ise 200'e yakın ödüllü fotoğraf sergilenecek. Bilgi Atölye 111, 2001 yılında da 'Dünya Foto Muhabirleri Retrospektif Sergisi'ni sanatseverlerle buluşturmuştu.

Bu yıl dünya turuna İstanbul Bilgi Atölye 111 ile başlayacak olan sergi, İtalya, Almanya, Yunanistan, Belçika gibi çeşitli Avrupa ülkelerinin yanı sıra, Japonya, Çin, Malezya ve Kanada gibi dünyanın pek çok ülkesini de dolaşacak. Sergi, 7-28 Mart tarihlerinde, Bilgi Atölye 111'de haftanın 7 günü 24 saat ziyaretçilere açık olacak.

Sıraselviler Cad. No. 111
Taksim

Meclis binasında restorasyon

İkinci Meclis binası, gelecek kuşaklara da aktarılabilmesi için restore edildi. Kültür Bakanlığı'nca onarılan binanın deforme olmuş kiremitleri değiştirildi. Çeşitli geometrik şekil ve motiflerin, küçük ahşap parçalar yan yana getirilerek oluşturulduğu Atatürk'e ait el yapımı masa ve milletvekili sıraları ile kimi demirbaş eşya da, restorasyon kapsamında,

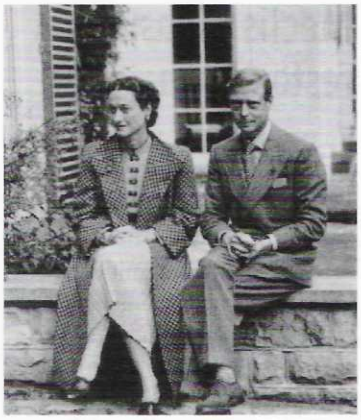
tamir gördü. 1923 yılında mimar Vedat Tek tarafından CHP Mahfeli olarak tasarlanan ve 18 Ekim 1924'te 'İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi' olarak kullanılmaya başlanan bina, 27 Mayıs 1960 İhtilali'ne kadar hizmet vermişti.

Anadolu'nun '7 Harika'sı belirleniyor

Türkiye'nin tanıtımını amaçlayan 'www.7woa.com' internet sitesinde düzenlenecek bir anketle, Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki en ilgi çekici doğal güzellik ve mimari eserler belirlenecek. Sitede yer alan ankette, internet kullanıcıları, 2003 yılı içinde, aday belirleme sürecine katılmaya; yaşadıkları yörelerdeki doğal güzellik ve mimari eserleri siteye göndermeye davet ediliyor. Gelen bilgiler çerçevesinde yapılacak değerlendirme sonucunda, 'Anadolu'nun Yedi Harikası' belirlenerek sitede ilan edilecek. Tarih ve kültür zenginlikleriyle Türkiye'nin ayrıntılı olarak tanıtıldığı bu sitede, Nemrut Dağı, Kapadokya, Ölü Deniz, Tuz Gölü ve Harran gibi yörelere de yer veriliyor.

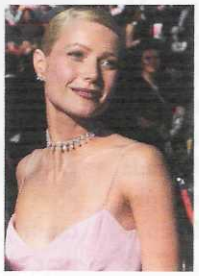

Wallis Simpson beyazperdede

Kendisi için tahtından feragat eden Kral VIII. Edward'ı çok sayıda erkekle aldattığı haberleriyle, bir dönem İngiltere'yi çalkalayan Wallis Simpson'ın (üstte; kral VIII. Edward ile) hayatı, beyazperdeye aktarılıyor.

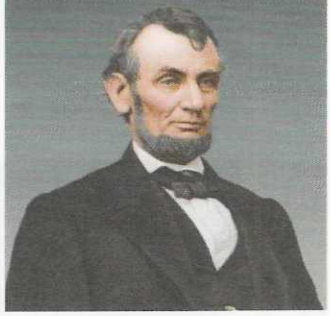

Filmde Simpson'ı, Oscarlı ünlü aktris Gwyneth Paltrow (altta) canlandıracak. 'peoplenews' sitesinin haberine göre, BBC Televizyonu tarafından çekilecek 'Amerikalı Kadın / The American Woman' adlı film, İngiliz ve Amerikalı ajanlardan elde edilen belgeler ışığında hazırlanacak.

Paltrow'un 'skandal eş Simpson'ı canlandıracağı yapımın senaryosunu kaleme alan Heidi Thomas, VIII. Edward ile Wallis Simpson'ın yaşamında gizli kalmış pek çok boşluğun bulunduğunu belirtiyor.

Thomas, "Biz, bulmacanın son bölümünü tamamlamaya çalışıyoruz" diyor.

Filmin, Simpson'ın gizli kalmış çok sayıda ilişkisini ve özellikle de evli olduğu dönemdeki gönül maceralarını sergilemesi bekleniyor.

Tom Hanks, A. Lincoln oluyor

Aktör Tom Hanks, ABD Başkanı Abraham Lincoln rolünde kamera karşısına geçmeye hazırlanıyor. Projenin yönetmenliğini, Steven Spielberg üstlenecek. Filmde, Lincoln ile eski bir köle olan ve köleliğe karşı mücadelesiyle tanınan Frederick Douglass arasındaki bağlantılar işlenecek. En sevilen ABD başkanlarından olan Lincoln, 15 Nisan 1865'te Washington'daki Ford's Theatre'da aktör John Wilkes Booth'un kurşunlarına hedef olarak yaşamını yitirmişti.

Amerika sokaklardan doğdu...

New York City, 1863. Bugün bildiğimiz zenginlik, güç ve sonsuz rüyalar kenti olmadan önce, New York çok farklı bir kentti. Daha iyi yaşam koşulları için, sokaklarda şiddet ve zorbalığın hüküm sürdüğü genç bir kent... Süre gelen İç Savaş ile Amerikan halkının mücadele gücü denemeye tâbi tutulurken, büyük ve tehlikeli bir yeraltı dünyası da sokaklara egemen olur. Bunlar, 'New York Çeteleri'dir...

Yönetmen Martin Scorsese, sürükleyici bir öyküyle, 'dünkü Amerika'nın dramını, epik bir biçimde beyazperdeye taşıyor. Bir 'Yeni Dünya' fonunda, babası öldürülmüş bir gencin öyküsünü gözler önüne seriyor.

1846-1863 yılları arasındaki ayaklanma ve isyanları işleyen film, o dönemlerin New York'unun beş ayrı noktasında geçiyor. Öykü, beyaz Anglo-Saksonlarla, bu beş bölgeye gelen İrlandalı göçmenler arasındaki uyuşmazlıklardan yola çıkıyor.

"New York Çeteleri"
Vizyon tarihi: 14 Mart 2002
Yönetmen: Martin Scorsese
Oyuncular: Leonardo DiCaprio, Daniel Day-Lewis, Cameron Diaz
Süre: 168 Dak. / Medyavizyon

Szpilman'ın hatıralarından: Piyanist

Wladyslaw Szpilman parlak bir Polonyalı piyanisttir. Yahudi'dir ve sınır dışı edileceği için, kaçmıştır; 'kanun dışı'dır. Başkent Varşova'nın arka sokaklarında hep kaçarak ve yıkıntılarda saklanarak yaşamaktadır. İşte bu dönemde bir Alman subayı ona yardım elini uzatır; onun hayatta kalmasını sağlar...

Yönetmen Roman Polanski (altta), 'Piyanist'le ilgili olarak şunları söylüyor: "Polonya tarihindeki bu acılı dönemi anlatmayı hep istemiştim. Fakat bunun bir otobiyografi olmasını istemedim. Wladyslaw Szpilman'ın hatıralarının ilk bölümünü okuduğumda, 'The Pianist'in benim bir sonraki filmim olacağını biliyordum. Tüm dehşetine rağmen, sevimli ve umut dolu bir yanı vardı; evet aradığım hikaye buydu."

Varşova bombardımanı sırasında kendisi de kentte bulunan yönetmen, "Çocukluğuma ait hatırladığım her şeyi tekrar yaratmak isterdim" diyerek, gerçeğe olabildiğince yakın kalmak ve Hollywood tarzı inandırıcılık oyunlarına girmek istemediğini vurguluyor: "Kendi deneyimlerime dayanarak Szpilman'ın hikayesine yürekten inanıyordum. Bu, tümümüzün savaştan sonra yazabileceği türden bir hikaye idi. İşte bu yüzden bu kadar güçlü ve orijinaldi."

SZPILMAN'IN ÖYKÜSÜ

Wladyslaw Szpilman (sağ üstte), II. Dünya Savaşı patlak verdiğinde, 27 yaşındaydı ve Polonya'nın, geleceği en parlak konser piyanistlerindendi. Luftwaffe'de radyo istasyonu bombalandığında Chopin'in C minor Nocturne'ünü çalıyordu... Tüm Yahudiler gibi, Szpilman ailesi de evlerinden çıkartılarak, Varşova gettolarına sürülür. Bu çok yetenekli genç adam, yeni yaşamında karaborsacıların ve işbirlikçilerin eğlendiği barlarda çalmaya başlar. İşte bu işbirlikçilerden biri, onu ve ailesini, esir kampı trenlerinden kurtarır. Savaş fısıltıları, direnişçiler ve bir Alman subayının beklenmedik tavrı sayesinde, Szpilman hayatta kalmayı başarır. Savaştan sonra Polonya Radyosu tekrar yayına başlar ve altı yıllık bir aradan sonra Chopin'in Nocturne'ünü çalmayı tamamlar. 1946'da anılarını yazar, fakat komünist otoriteler tarafından kitap yasaklanır... Szpilman'ın oğlu, babasıyla savaş hakkında hiçbir şey konuşmamıştır; fakat 1999'da babasının kaleme aldığı metinleri bulur, bunları basar. Kitap uluslararası bir üne kavuşur...

2000 yılında Roman Polanski ile tanışan bu inanılmaz maceranın kahramanı, toplam üç kez ünlü yönetmenle görüşür. Kitabın filme alınmasına karar verilmiştir fakat 2000 yılının Haziran ayında, film çekimlerine başlanmadan Szpilman'ın oğlu ölür...

"Piyanist"

Vizyon tarihi: 28 Şubat'tan bu yana vizyonda...
Yönetmen: Roman Polanski
Oyuncular: Adrien Brody, Thomas Kretschmann, Frank Finlay, Ed Stoppard
Süre: 148 Dak. / Özen Film

II. Dünya Savaşı yılları Türkiye'sinde

Gazlara karşı sivil savunma

İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmış olsa da, o yılların Türkiye'sinde, sivil savunma önlemlerine ve özellikle de 'zehirli gazlara karşı korunma' tatbikatlarına önem verilmişti.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Siz bu satırları okurken belki de Amerika, Irak'ı bombalamış ve yeni bir savaş çıkmış olacak. Umarız bu süreçte, kazanan barış olur ve savaş çıkmaz.

İnsanoğlunun unutamadığı ve unutmaması gereken İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında, savaşa girilmemiş de olsa, ülkemizde de çeşitli önlemler alınmış, tatbikatlar yapılmıştı. Bunlardan biri de bugün de hâlâ kullanılan 'gaz silahları'na karşı önlemlerdi.

Gaz bombalarına karşı yapılan korunma amaçlı yayınlardan iki örnek vermek istiyoruz. Birincisi, savaş öncesi olası bir 'gaz bombası' tehlikesine karşı halkı 'sivil savunma' çerçevesinde bilinçlendirmek için kaleme alınan yayınlara bir örnek: 'Zehirli Gazlardan Korunma Dersleri'...

Bu broşür, ortaokullar için kimyager Hikmet Konuralp ve doktor Avni Refik Bekman tarafından kaleme alınmış. 1936 tarihli yayında, 'Zehirli Gazların, Gaz Savaşının Tarifi ve Ehemmiyeti' başlıklı bölümle başlanmış, öğrencilere gaz savaşının ve korunma yöntemlerinin anlatılmasına:

"Gaz silâhı düşmanın havasını, yiyeceğini, içeceğini, giyeceğini, hayvanlarının yiyecek ve içeceğini zehirler; top ve silahlarını aşındırır. Buna göre gaz silahı çok önemli bir silahtır."

Broşürde zehirli gazların çeşitleri ve etkileri anlatıldıktan sonra sıra, 'gaz savaşı'nın nasıl olacağını 'Düşman Bize Zehirli Gazları Nasıl Atar?' başlığı altında anlatmaya geliyor: "Buraya kadar gördüğümüz zehirli gazlar cam ampüllere, tabanca, tüfek fişeklerine, el, uçak bombalarına, topçu mermilerine doldurulmak suretiyle kullanılır. Bu saydığımız mühimmat, tabanca, tüfek, el, top, mancınık ve uçaklarla atılır. Şüphesiz ki, halkı alâkadar edecek olan nokta, uçak ile yapılacak gaz

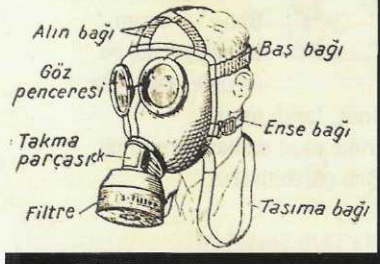
Yıl 1941: Beyazıt Meydanı'nda, bir sivil savunma tatbikatı yapılıyor (üstte). Aralık 1939 tarihli Ev-İş dergisindeki 'Gaza Karşı Pasif Korunma' başlıklı yazının illüstrasyonlarında yer alan sözcükler, o günlerin imlasıyla farklı bir yazım içinde sunuluyordu (sağda).

atışıdır.

Uçaklar, gazlamak istedikleri şehirlere dört surette gaz atabilirler: Gaz püskürtme, tanktan aşağıya atmak, gaz yağmuru serpmek, gaz bombaları atmak gibi. Bu usuller içinde, önümüzdeki savaşlarda en çok göreceğimiz gaz atışı, gaz bombaları atmak tarzı olacaktır."

Şimdi de broşürün en önemli kısmına, 'Gazlara Karşı Korunma' bölümüne geldik: "Zehirli gazlara karşı teneffüs cihazlarımızı ve gözlerimizi gaz maskesi ile koruruz. Gaz maskesi, bir başlık ve bir de süzgeç çadır bezinden yapılmış bir çanta içinde muhafaza olunur. Maske başlığı lastikten, lastikli kumaştan, deriden, şeffaf levhadan ve hatta icabında tenekeden dahi yapılır. Türk maskeleri lastikli kumaştan yapılmaktadır. Maske başlığı insanın alın, şakak ve çene hattını tamamiyle örter ve bağlarla başa bağlanır. Türk maske başlıkları, yüzler birbirine müsavi olmadığı için, üç boy üzerine yapılır. Sivil halkın kullanacağı maske, ortanca süzgeçli ve hortumsuz maskedir. Türk maske başlığında gördüğünüz gözlükler 'Tripleks' denilen üç katlı camdan yapılmıştır.

Siviller için maske

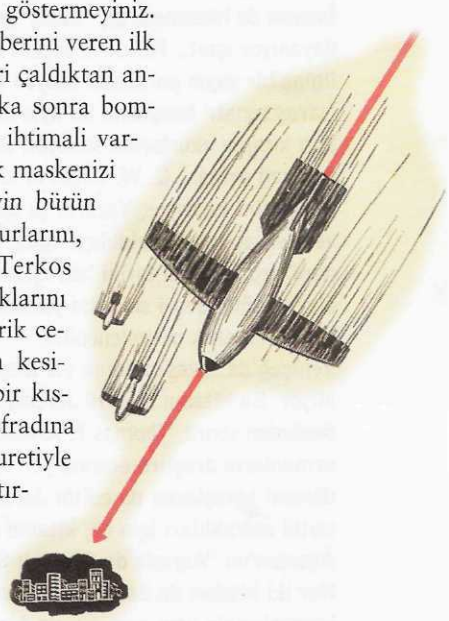
'Zehirli Gazlardan Korunma Dersleri' adlı broşürde, gaz maskeleri bütün ayrıntılarıyla tanıtılıyordu.

'Toplu Korunma ve Gaz Sığınakları' başlıklı bölümle sona eren broşür, 'gaz savaşı' ile yeni tanışan ortaokul öğrencilerinin, sanırız -daha sonra yaşadıkları göz önüne alınırsa- hiç unutmadıkları bir 'ders' olmuştur.

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı başlar. Artık Türkiye'de de kaygılı bir bekleyiş yaşanmaktadır...

Gaz bombalarını konu alan yazılar, savaş haberleri arasında fazlaca yer tutmaya başlamıştır. Ev-İş dergisinin, Aralık 1939 sayısında 'Gaza Karşı Pasif Korunma' başlıklı bir yazı yayımlanır. Kadınlara yönelik bir dergi olan Ev-İş dergisi de 'gaz tehlikesine karşı' okurlarını uyarmak amacındadır (Ev-İş dergisi, İlkkânun (Aralık) 1939, Sayı 33).

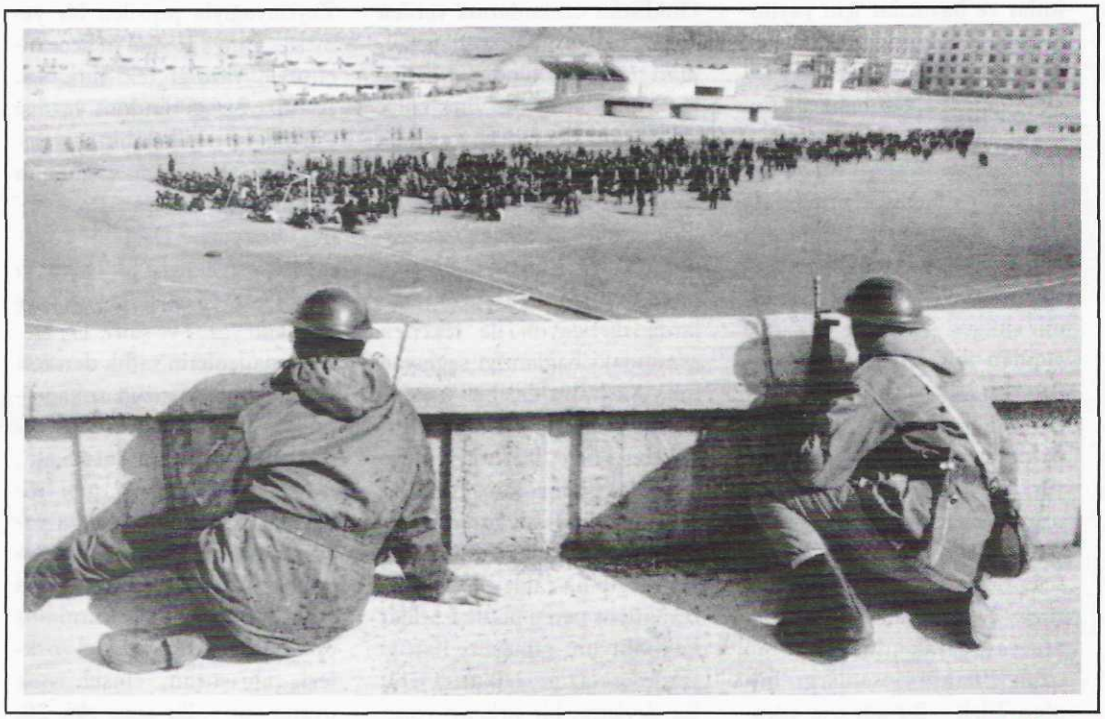
Yazının 'Evde İseniz' başlığı altında bölümünde şu satırlara yer veriliyor: "Taarruz başladığı zaman, evinizde iseniz, her şeyden evvel soğukkanlılığınızı muhafaza etmeğe çalışınız. Asla telaş ve etrafınızdakilere endişe göstermeyiniz. Zira, taarruz haberini veren ilk tehlike düdükleri çaldıktan ancak 10-15 dakika sonra bombaların düşmek ihtimali vardır. İlk iş olarak maskenizi alınız. Sonra evin bütün pencere ve panjurlarını, havagazı ve Terkos ana boru musluklarını kapatınız. Elektrik cereyanını saatten kesiniz. Bu işlerin bir kısmını ailesiniz efradına da yaptırmak suretiyle işinizi kolaylaştırmış olursunuz. Bütün bu işler bittikten sonra birkaç battaniye, biraz yiyecek ile içecek su alarak, evinizin sığınak olabilecek mahzenine, eğer böyle bir yeriniz yoksa civarınızdaki, hükümet tarafından sığınak olarak gösterilmiş olan en yakın umumî sığınaklardan birine gidiniz."

'Zehirli Gazlardan Korunma Dersleri' adlı broşürde yer alan illüstrasyonlardan biri (üstte).

Umarız, dünyamız gaz bombaları ve de nükleer bombalarla, yeni bir savaşla karşılaşmak zorunda kalmaz... ■

ODTÜ kuşatma altında

ODTÜ, zırhlı birliklerce kordon altına alındı; iki helikopter ve bir keşif uçağı, kampüs üzerinde sürekli uçtu.

Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 5 Mart 1971 günü, güvenlik kuvvetleriyle öğrenciler arasında çıkan şiddetli bir çatışmaya sahne oldu. Olaylarda, bir öğrenci ve bir jandarma eri öldü; yüzlerce öğrenci gözaltına alındı.

Olaylar, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) tarafından 4 Mart günü kaçırılan 4 Amerikalı askerin ODTÜ'de olduğu yolundaki ihbar üzerine, güvenlik kuvvetlerinin 04.00'te üniversiteye girmesiyle başladı. Silahlı çatışma, aralıklı olarak, 9 saat sürdü. Olaydan sonra, ODTÜ Mütevelli Heyeti, üniversiteyi süresiz olarak kapattı.

Silahlı 5 kişi tarafından, Ankara'da, Gölbaşı yakınlarında kaçırılan 4 Amerikalı asker ise, fidyenin teslim süresinin dolmasından 66 saat sonra, 8 Mart günü, kaçırıldıkları yere yakın bir noktada gözleri bağlı olarak serbest bırakıldılar.

Kaçırılma olayının ardından, çeşitli basın kuruluşlarına bırakılan 'Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu' imzalı bir bildiriyle, Amerikalı askerlerin her biri için 100 bin dolar fidye istenmiş, 36 saat içinde fidyenin verilmemesi halinde, askerlerin kurşuna dizileceği belirtilmişti. Olayın ardından bir açıklama yapan hükümet, teröristlerin isteklerinin yerine getirilmeyeceğini bildirmişti.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum